

Indledning og Udkast
 til en Skildring af den germanisk-skandinaviske
 indvortes Forfatning, med Hensyn til dens agra-
 riske og offentlige Forhold i Oldtiden *).

Af

C. Molbech.

Det er en for Videnskaben vigtig og betydelig Bending, den historiske Forskning og Fortælling har taget i det 19de Aarhundrede. Den samme Opmærksomhed og Interesse, det samme dybere Studium, man allerede fra en meget tidligere Tid skienkede den gamle Verdens Folkeskab, og særdeles Grækerne og Romerne, i at undersøge og fremstille disse Nationers indre Historie, deres Statsforfatnings Oprindelse og Udvikling, deres statsretlige Former og Institutioner, deres selskabelige og husholdelige Forhold, deres hele Kulturhistorie, Retshistorie, Kunst- og Literaturhistorie — den samme Interesse, det samme Studium fordrer den historiske Videnskab i vore Dage af dem, som ville behandle de nyere europæiske Folkeslags og Staters Historie, saavel i den saakaldte Middelalder, som i de Aarhundreder,

*) Forf. har intet imod, om man, i Stedet for „Udkast“ ovenfor vilde sætte „Bidrag og Samlinger“, eller lignende Ord. Selv anseer han dette Arbejde ikke for meer end et saadant Udkast, der i mange Henseender kunde modtage den videre Udfyldning og Bearbejdelse, som han nu ikke er i Stand til at give det. Alt i en saa concentreret Form nogle Dele af Indholdet og Udviklingen kunde blive mindre fuldstændige og tydelige, end andre: tør vel her vente sig nogen Udfyldning.

man pleier at henregne til Europas nyere Tidsalder. Man vil ikke længere blot kiende de udvortes Omstiftninger i Staterne, de politiske Begivenheder i disses Folge og Forbindelse — man nøies ikke blot med at kiende Regenternes Personlighed, og udmærkede historiske Charakterer i deres handlende Liv, i deres Indflydelse paa saadanne Begivenheders causale Forhold og paa Historiens factiske Skikkelse. Man vil ogsaa kiende de Institutioner, de Vedtægter og Love, de statsretlige Grundfætninger, de politiske Forhold og Bestemmelser, som have dannet og indvirket paa Nationernes Statsliv i det Hele, paa deres sociale eller selskabelige Udvikling; og man vil vide, hvad der i saadanne Forhold tilhører enhver Nations Eiendommelighed, eller hvad den har laant af Fremmede; hvorledes begge Dele have dannet og omdannet sig i Tidernes Løb; hvorledes borgerlig Frihed i enhver Alder, under forskjellige Forfatninger, har kunnet trives og vore, eller er bleven hindret og undertrykt; hvorledes Folkets Organisme har udviklet sig tilligemed Statsorganisationen, og hvad der i denne har vedligeholdt sig af oprindelige eller gamle Elementer, af en i Folkestammen, i Nationens eget Skieb oprunden Skik, Vedtægt og Samfundsorden. Med eet Ord: man ønsker, at kunne efterspore og fremstille Folkets Liv og Livsyttringer ved Siden af Staters, at kunne give ethvert Statsamfund, ethvert særskilt Folks Historie en national og politisk Charakter.

I saa Henseende have vi, hvad den nyere Tid og den nyere europæiske Menneskeslægts angaaer, egentlig kun to store Grundformer at betragte, og at affondre i Betragtningen. Den ene er, hvad der af romersk Aand og Skik, af romerske Institutioner blev levnet, og gik over i de christelige Stater — eller hvad man i vor Tid pleier at betegne som det romanske Element i Staterne. Den anden Grundform tilhører det Element, som vi under eet, i Modfætning til hiint, kunne benævne

det germaniske, og hvortil maa henregnes Alt hvad der i ovenanførte Henseende er oprindeligt, eller af egen Rod og Rieerne har udviklet sig hos de tyske, de egentlig germaniske Stammer, ligesom hos de nordiske, eller scandinaviske. At begge kun ere den større og den mindre Hovedgren af een fælles Fortidsstamme, er nu saa almindeligen erkendt, og oplyst ved saa mangfoldige Grundligheder i begges Nationalitet og gamle Institutioner: at man ikke længere vil falde paa at adskille dem, der hvor det gielder historiske Undersøgelser af begges ældste nationale Institutioner, og tildeels af begges tidligere politiske Organisation og Statsliv. — Mere adskilt fra begges Charakter og Stikfelse er den slaviske Nationalitet, det slaviske Folkeliv i dets sildige historiske Udvikling; men baade ved denne sildige Fremtræden, ved dets Isolering og dets Standpunkt som et Slags Overgang fra den vestlige, europæiske Verden til den gamle, østlige, asiatiske, var det tillige mere fiernet fra de germaniske Organisationer, og kan overhovedet forbigaaes ved disses Betragtning, saaledes som det sædvanligen ogsaa pleier at skee.

En Undersøgelse, som den ovenfor angivne, der skulde foretages med Hensyn til det germaniske Folkeliv, og begynde fra det tidligste historiske Eys, som brugelige Kilder lade falde paa Tyskland og Skandinavien, vilde udfordre to, i det høieste tre Hovedafdelinger, naar den skulde føres frem i Tiden saalangt som den Periode, man indbefatter under Middelalderens Navn, naaer — eller indtil Europas nyere Statsbygning, den politiske Organisme, som har vedvaret indtil mod Slutningen af det 18de Aarhundrede, omtrent begynder at danne sig. Den første Afdeling vilde omfatte de germaniske Statslementer i deres oprindelige eller tidligste Stikfelse — inden de, ved Erobringer, som fulgte med de saakaldte Folkevandringer, kom i umiddelbar Berørelse med romanske Institutioner og af Romerne beherskede Lande og Folkeskærd,

og herved efterhaanden selv antog en mere udviklet organisk Form. Det er af sig selv klart, at den hele skandinaviske Forfatning, det nordiske Folk:liv i Hedenskabets Periode, hvor ingen saadan Berøring eller Indflydelse fandt Sted, maatte indbefattes under Fremstillingen af det første Tidsrum. Den anden Afdeling vilde da begynde der, hvor en saadan Form, dels hos Franker i Gallien, dels hos Angelsaxer i Britannien og hos de skandinaviske Nordboer, danner sig til virkelige Statsinstitutioner, eller i det mindste til Grundformen for saadanne; den vilde gaae videre frem til den fuldstændigere Udvikling af disse Forhold giennem det frankiske Monarkie med og efter Carl den Stores Tid; hvormed omtrent var samtidig, eller ikke meget yngre, Oprettelsen af samlede Riger i Norden og i England. — Vil man hertil endnu føie den tredje Afdeling, da vil denne indbefatte, hvad der i den paafølgende Middelalder fornemmelig byggedes videre paa de frankisk-Carolingiske Institutioner; saavel som hvad der fremdeles udsprang af disse, eller hvad der af nye fremspirende Elementer, s. Gr. Lehnsvæsen, Adel, og Stændernes borgerlige og constitutionelle Organisation, sluttede sig som yngre organiske Skikkelser til den tidligere Grundform.

Inden vi gaae over til en nærmere Betragtning af Forholdene i hiin første Tidsafdeling eller Periode af den germanist-skandinaviske Forfatning, vil det ikke være overflødigt at forudsende et Par almindelige Bemærkninger. — Det er forgievet, at ville i saadanne Undersøgelser stige høiere op i Aftagelsen af en virkelig Tid, en virkelig historisk Tilværelse, end der, hvor dens Spor, dens Grindring, dens Virkninger have afpræget sig i de tidligste paalidelige, sammenhængende, rimelige og forklarlige Beretninger; eller hvor saadanne Spor, om endog i sildigere Udviklinger og Overgangsformer, forefindes i bevarede Bedtægter, i optegnede Skikke, Indretninger, Love,

der have havt statsretlig og privatretlig Gyldighed. Den saakaldte Sagnhistorie, eller hvad man paa Tydsk kalder „Urgeschichte“, kan dog, saafremt den vil tilegne sig nogen historisk Basis og Gyldighed, blot laane den af Overeensstemmelsen med hine egentlige Kilder til en historisk Beskuelse af Fortidens Liv og Skikkelse. Andre Monumenter, end de, som enten have Skrift, eller fremvise en Kunst-Charakter, der enten paa den historiske eller symboliske Vej hentyder paa et Slægtskab med andre bekiendte Folkesæd og disses Cultur og Intelligens, ville altid give et meget ringe Udbytte for den sikker Kundskab om et Folks Tilstand og Skiebne, under egentlig historiske Forhold, i den fjerne, mørke eller uvisse Fortid, som hine Mindesmærker tilhøre. Den almindelige Tilgængelighed imellem en vidtløftig Glaske af saadanne skriftløse Monumenter bringer os saaledes ikke meget videre end til Bestyrkelsen af enkelte, for længe siden bekiendte Erfaringer (f. Ex. at den Skik, at medgive de Døde Redskaber, Vaaben og Pryddelser i Graven, har i Fortiden saa at sige været almindelig over den hele Jord); eller i al Fald til enkelte Udvidelser af disse Erfaringer, i Henseende til det Culturtrin, hvorpaa Folket, som Monumentet tilhørte, har staaet i dets huuslige og private Leveskik, eller i mekaniske Syssler og Færdigheder. Oplysning af sociale, eller endog politiske Forhold vil man ved Monumenter uden Skrift forgieves søge. Hvad saadanne derimod kunne lære os, hører sædvanligen mere til Resultaterne af Menneskeslægten's Historie i Almindelighed, eller til den almindelige Ethnographie, end det kan tiene til at oplyse et enkelt Folks tidligste sociale Cultur.

Vil man derimod overse de Betingelser, som adskille Historiens egen Grund og sikre Gie fra Sagnet's mørke eller taagede Region: da forbyder man sig alt for let i saadanne Forskninger, hvorved Indbildningskraft og Combinationsevne,

i Mangel af Kiendsgierningers faste Grundvold, hengiver sig til forud antagne Indlingsmeninger og vilkaarlige Hypoteser, hvis Bygning mangengang kan være glimrende og findrig nok, skiondt af svævende, vaklende Natur, og udsat for let at omflødes af en dristigere Efterfølger. Vanskeligere falder det vel, især i en saa kritisk Tidsalder, som den nærværende, at anvende denne Fremgangsmaade paa Nationernes tidligste sociale Tilstand og Udviklingen af deres politiske Forhold og Statsforfatning, end paa deres Afstammelse og mythiske Periode. Men, hvormeget der dog ogsaa i hiint Tilfælde kan voves, naar man alene har Sagnhistorien, eller dens sildigere, halvpøetiske Opfatning og Indbildning, for sig: have vi erfaret paa forskellige Maader, f. Ex. i den ældste romerske Historie, og hos os selv, ved Anvendelsen af Saxo, og visse Dele af den islandske Sagafortælling.

Der gives derimod paa den anden Side saadanne Forfatningsmonumenter, om vi saa maae sige, hvis historiske Gyldighed er uomtvistelig, om deres Oprindelse endog ligger i den forhistoriske Tid; f. Ex. de tydske og danske Landsby-Menheder, Markfællesskabet (*die Markgenossenschaft*), Herredsdelingen, Høvelagene, med flere eiendommelige Indretninger i Landbrug og Retsforhold, som kunne have bestaaet meer end et Aartusinde efterat deres Oprindelse havde ophørt at være et almindelig bekiendt Factum. De høre endog til hine Elementer for den, paa en fast og sikker Grund byggede historiske Undersøgelse og Fremstilling, hvilke vi maae antage som givne; og ud over hvilke vi sielden, og altid kun med stor Varsomhed, kunne gaac længere tilbage, dersom vi ville undgaae at tabe os i usikre Fantastebilleder og Drommerier.

I det ældste germanist-standinaviske Folkeliv kunne vi derfor vel, paa Historiens Vel, slige op indtil en Stamme-Forfatning, til Menighedernes Organisme, Folkeclassers eller Stænders

Udſkillelſe, Hovdingers begrændſede Myndighed, Folketingenes Indretning, og Retsvedtægters erkiendte Gyldighed. Vil man derimod foretage ſig at oploſe diſſe Beſtanddele af Forfatningen i endnu tidligere og mere enſelte Elementer: da kommer man let over den Grændſe, hvor hiſtoriske Beviſer fattes og Vilkaarlighedens Uſikkerhed indtræder. Ikke engang den kongelige Værdigheds og Kongemagtens Udspring i Norden kan Hiſtorien oplyſe. Den ſynes der at have været ældre, end hos de fleſte øvrige germaniſke Stammer og Folkeſlag, Gotheerne undtagne, og taber ſig i en forhiſtoriſt Tid, hvor allerede Kongeſlægter fremtræde, ophøiede over Hovdingernes. Det ſamme Forhold nævnes vel ogſaa i det ældſte hiſtoriſke Mindesmærke over Germanernes Forfatning; men for lidt belyst af Kiendsgierninger og Tildragelſer, til at blive os tydeligt nok. Saaledes er endog de tre nordiſke Rigers endelige Samling og Forening af flere afſondrede Landſkaber, Fylker og Folkeſtammer — egentlig den mærkværdigſte Begivenhed, det gamle Norden kan opviſe — vel et uſtridigt, i de tre Lande ſig gientagende Factum, hvis Chronologie ogſaa er nogenlunde ſikker; men det ſtaaer dog endnu paa Grændſen af Sagnhiſtorien, hvor vi finde det, utvivlſomt og fuldendt, uden at kunne nærmere oplyſe eller tilſtrækkeligt forklare Begivenheden. — Der gives imidlertid et ſaadant Element, tidligere end den ordnede Samfunds-Forfatning, tidligere endog end de enſelte Menigheders Organisme, ſom et kan forbigaaes i Forfatningens hiſtoriſke Betragtning: Familien eller Slægtforholdet. Det er iſær i Norden, hvor dette, gienem Iſlands Bebyggelſe i en allerede hiſtoriſt Tid, vinder en betydelig Interesſe og oplyſende Virkning. Dog bør vi, ved Fremſtillingen af de iſlandſke Forhold ikke overſee, deels at Dens Occupation (Landnam) og Bebyggelſe — ſom den enesle egentlige Colonisation, Nordens Hiſtorie fremviſer med

en fuldstændig og tydelig Skildring i Kildeskrifterne ¹⁾ — udgik fra et Land, hvor Samfundsforholdene, skøndt de ikke havde naaet Civilisationens Standpunkt, dog allerede vare temmelig udviklede ved gammel Skif og Vedtægt; deels at de omhandlede Forhold vel uddannede sig i Island fuldstændigt nok i en vis republicanisk Retning; men hvor demokratiske og aristokratiske Elementer, der savnede Kongemagten, og overhovedet en styrende Centralkraft, saasnart der ikke var mere Land at occupere, under vedvarende indbyrdes Stammefæider ikke kunde opnaae nogen fuldstændig Enhed eller udvikle en egentlig Stat.

1.

Fremstillingen af den første Afdeling eller den tidligste Periode i den gamle germanisk-nordiske Forfatning kan ikke andet end udgaae fra den ældste Kilde, der kan give os noget sikkert, til dette Diemed brugeligt Stof, nemlig de enkelte herhens hørende Træk til en saadan Skildring, der forekomme i det lille, fra Formens og Indholdets Side lige udmærkede Skrift: *de Germania*, som vist nok ikke uden Grund bærer Tacitus's Navn ²⁾. Disse Træk, tilligemed det, der hos Julius Cæsar

¹⁾ En saadan savne vi over Jærøernes, Orkneyernes og Shetlandsøernes Bebyggelse, for ei at tale om Grønland, eller om de danske og norske Erobringer og Colonier i Irland og England. Beretninger om de sidste, af den Art og Fuldstændighed, som Islands hele Bebyggelses- og Forfatningshistorie i Sagaerne, vilde have været af høj Interesse og Vigtighed. — Det kan være værd, i Forbigaaende at bemærke, at der paa Shetlands-Øerne findes agrariske Forhold, som aldeles ligne vore gamle danske.

²⁾ Man har i den sildigere Tid, iblandt saa mange ustra-kritiske Paafund, ikke allene villet fraskrive den store romerske Historieforfatter det berømte Skrift; men endog gjøre det tvivlsomt, om det tilhørte hans Tidsalder. At endog saa Luden (i sin nye og kortere „Geschichte der Deutschen“, Jena 1812. I.) har fundet Kald til at hylde denne Scepticisme,

forekommer til at oplyse og bestyrke, eller at udvide dem, bør paa den anden Side især sammenholdes med de ældste Træk, som vi af nordiske Kilder kunne sammenstille af vore skandinaviske Forfædres Stammeforfatning og oprindelige sociale Forhold.

Vil man følge den historiske Udvikling af et Folks Organisme og Statsdannelse, fra dens første Spire, indtil der, hvor den kan siges at have opnaaet en fast politisk Form, da kan denne Udvikling ei begynde anderledes, end fra de første Elementer til en selskabelig Forbindelse blandt Folket ved Menigheder. Dette Udtryk er vel ikke allevegne af lige Betydning og Omfang. Det enkelte Sogn, ja den enkelte By, kan giennem Genhedsbaandet imellem de vedkommende Familier constituere en Menighed; det samme kan den større eller mindre Stamme, enten vandrende, eller fast bosiddende, naar den, i Forbindelsen af Familier under et Overhoved eller en anden Styrelse, udgør en Genhed, som imidlertid endnu er langt fra Statens. Men det er tillige klart, at hiin første selskabelige Forbindelse hos det Folk, der ikke allene har naaet ud over Bildhedens, men ogsaa over Nomadeliets Tilstand, maa udgaae fra Folkets jordbrugende Leveskik, og fra den heraf betingede varige Occupation og Besiddelse af Jord og Land. — Det vil derfor vel ei findes upassende, at vi begynde Fremstillingen af de tidligste sociale Elementer hos Germanerne og de skandinaviske Nordboer med de for disse Folkeskæb eiendommelige Villkaar i Landenes Bebyggelse, Besiddelse og Dyrkelse; altsaa, som det synes, med reelle Forhold, tidligere

maa hos denne Forfatter forekomme mere paradox, end consequent. Det er i øvrigt et Stridspunkt, vi overlade Philosopherne at giennemfegte, og hvor Forfatter-Navnet, om man endog var i Stand til at stille Tacitus derved, ikke gjør noget til Sagen; da det er en afgjort Sag, at Skriftet de Germania indeholder en Stilbring, hvis antike Charakter og hvis mesterlige, objective Udfatning vidne mægtigen for Alder og Vægt af de Træk, den indeholder.

end med personlige og politiske Standsforhold. Man vil imidlertid snart kunne lære, hvorledes hine bane og Veien til disse, og hvormeget Folkestammernes Levemaade og Jordbesiddelse har bidraget til at bestemme og uddanne deres ældste sociale og politiske Forfatning. Det kan i øvrigt ved den Leilighed erindres: at et vist Slags politisk Forfatning, — naar man vil bruge denne Benævnelse ogsaa om de tidligste og simpelste Grundformer — ikke altid nødvendigen maa være fremmed for nomadiske Folkeskær; ja disse raare Grundformer kunne endog træffes der, hvor Mennesket endnu befinder sig i Vildhedens Stadium, eller ikke meget opløstet over dette.

Det samme, kan man i en vis Henseende sige, var Tilfældet med Germaner og Skandinaver, saaledes som deres Vildede fremtræder i de ældste historiske Monumenter. Kun eensidig Fordom vil overse den barbariske Raahed, der paa mange Punkter skinner frem hos vore egne, og vore nordlige og sydlige Frænders Stammefædre. Men ligesaa vist er det, at der med denne Raahed forbinder sig, allerede fra det tidligste Tidspunkt, hvor et historisk Lys falder paa Thyfflands og Nordens Beboere af germanist Stamme, en vis ædlere, mere aandskraftig og aandsbegavet Charakter; og at der i denne gives visse Træk, som tyde paa Anlæg til høiere selskabelig, politisk og overhovedet aandelig Cultur. Man vil ligesaa lidt kunne misstænke disse, som den under Hedenskabets herskende Raahed og Vildhed, der fremmedes ved en almeen Tilboielighed for Krigen og Krigslivet, som Hovedsyssel og Middel til at erhverve Gods, Eiendom og Nydelse. Man seer det ligesaa klart og fuldstændigt af Skildringen hos Tacitus, som af vore nordiske Myther og Sagafortællinger, at Krig og Krigssyssel var de gamle germanist-Scandinavist Folkeskærds egentlig normale Tilstand og Tilværelse. Her træder deres active Liv egentlig frem i særskilt Betydning, ligesom i større Samfund

og Forbindelser, der endog antage et Slags svagere politisk Charakter. Ved Krigens Ophor formindskes denne Livsyttring, eller forsvinder ganske; den sociale Organismes Vaand slappes; Kongers og Hovdingers Magt aftager; Folketammernes begyndende historiske Liv træder igjen tilbage for Familielivet, for eensformige patriarkalske eller huuslige Forhold og lige eensformige Slægtsfeider og Blodhævnsoptrin, eller private Rettergangs- og Ting-Scener, saaledes som vi endnu have livelige Billeder bevarede af dem i de locale islandiske Sagafortællinger. — Imidlertid er det dog i Fredslivet og i de fredelige Giendoms- og Familieforhold, at de første, simpleste Grundtræk af communale Samfund, og med disse Grundvolden for en blivende selskabelig Cultur, aabenbare sig hos Germaner og Skandinaver. Tacitus har allerede tydeligt tegnet disse Træk, og det saaledes, at vi uden Vanskelighed kendes ved dem og forstaae dem — ja maaskee saameget bedre, jo mere ligefrem vi tage hans Udtryk og Beskrivelser, og jo nærmere vi bestræbe os for at bringe dem i Eigning med analoge Forhold i det gamle Norden, eller med Levninger af den ældre Tilstand og Forfatning i vort Fædreland³⁾.

Det er vel ikkun faa og korte Sætninger hos Tacitus, som vi her kunne gaae ud fra og lægge til Grund; men de ere baade indholdsrige og mærkværdige. Det er overhovedet i hans Germania at vi maae søge den tidligste og vigtigste

³⁾ Det er gaaet besynderligt med det mærkværdige Skrift om Germanien af den i sin Art eneste romerske Forfatter. I et Par Aarhundreder have et stort Antal Philologer, Kritikere, Historikere og Antiquarer i Tydskland — det Land, som vist nok hertil maatte være det nærmeste — søgt at fortolke og oplyse Tacitus' Germania. Ingen har imidlertid, indtil den allernyeste Tid, her anvendt den nærliggende Sammenligning med nordiske Kilder, med endnu bestaaende Forhold i Norden — ja neppe engang med de Tydsks egne sildigere Indretninger og Landboforfatning. Det var ønskeligt, at dette Savn i Commentarerne til Germania engang, i sit hele Omfang, kunde blive udfyldt.

Kiærne, det første Udgangspunct og Middelpunkt for Alt hvad nordiſke Kilder lære os om vore Forfædres ældſte Forfatning. — Vi kunne forſt lægge Mærke til, hvorledes han i Almindelighed ſkildrer Germanerne i deres Levemaade og Næringsbrug, eller i deres til Omſorg for Livsophold henvendte fredelige Syſler og Virkſomhed. Algerbrug var dem ikke fremmed, men horte ikke til deres Jydlingſyſler. „At ploie Jorden, at vente paa Aarsgrøden, lade de ſig ikke ſaa let overtale til, ſom til at udæſte Fienden, og vinde Saar og Skrammer. Dorſthed og Svaghed kaldes det, at ville erhverve ved Svæd, hvad man kan kiøbe ved Blod. — Saa ofte Krigen ikke falder dem, tilbringe de megen Tid med Jagten — endnu mere i Lediggang, med Sovn og ved Gilder. Uvirkſom er da ſelv den Tapperſte, den meſt Krigerſke. At ſørge for Huus og Hiem og for Markernes Dyrtning overlade de til Qvinder, Oldinge og de Svageſte i Familien; imedens de øvrige ſøge Ladhed og Hvile, og ſaaledes lægge en ſelfomt blandet Natur for Dagen, i det de ſamme Menneſker ſaa høiligen elſke Lediggang og hade fredelig Ro.“ (Germ. c. 14. 15) Denne Skildring hos Tacitus, ſom naturligviis gielder den fribaarne, vaabenføre, krigsvante Germaner, kan bogſtaveligt, tilligemed Alt hvad han ſiger om Folkets Krigſlyſt og krigerſke Natur, anvendes paa vore ſkandinaviſke Forfædre; kun at en ſtor Deel af det, ſom hos Germanerne maa henføres til Landkrig og Udruſtning for denne, hos Skandinaverne gielder om Sotog, og maa henføres til Skibudruſtning. — Men allerede i det, ſom Tacitus ſtrax efter tilføier (Cap. 15): „Skif er det hos diſſe Folkeſamfund, at hver Mand iſær frivilligen yder Fyrſten, enten af Qvæget, eller af Algerens Grøde en Grefſkient, der, ſaaledes modtaget, ogſaa tiener til at afhielpe hans Fornødeneheder“ — ſeer man dog, at baade Qvægavl og Algerbrug maatte være temmelig almindeligt udbredte i den Tidsalder, hvori den

romerske Historiekrivere skildrer de gamle Tydske. — Dette bekræftes desuden ved flere andre Træk, som f. Ex. vise os i dem et Folk, hos hvilket Dlet (allerede i 1ste Aarh. efter Christus) var en almindelig Drif: „Af Byg eller Hvede (?) lave de en Drif, der har nogen Liighed med Vinen, skiondt ikke kommer den nær.“⁴⁾ Alt man havde denne Drif i Mængde, fremgaaer bl. a. af Beskrivelsen over Germanernes hyppige og langvarige Drifkegilder; hvori man, ligesom paa saa mange andre Steder i det romerske Skrift, troer at gienkende de gamle Skandinaver. Vel kan det ikke negtes, at den Skildring, som Tacitus, i Begyndelsen af sin *Germania* og paa flere Steder⁵⁾, gjør af Tydslands Naturbeskaffenhed paa den Tid — Beskrivelsen over de uhyre Skove og Sumpe, som bedække Landet, og over den haarde, umilde Himmel, hvorunder det visser sig i en sorgelig, lidet opdyrket Tilstand (*tristem cultu et aspectu*) ikke synes at tale meget for et hos Germanerne nogenlunde fremmeligt eller almindeligt Agerbrug. Heri maa man dog uden Tvivl skrive noget paa Regningen af en ufriwillig Overdrivelse. Romerne, vante til Italiens Himmel, Klima og Cultur, maatte nødvendigvis finde i Tydsland paa den Tid et barst, umildt, uopdyrket Land — som det vist ogsaa for en stor Deel har været; og det særdeles i visse, biergige eller meget skovrige Strækninger. Det kan maaskee have været denne Deel af Tydsland, Tacitus, eller de af ham benyttede Kilder og Efterretninger, især have havt for Øie. Alt i det mindste visse Strækninger af Tydsland paa den Tid endnu vare Urorens

4) „*Humor ex hordeo aut frumento — corruptus in quandam similitudinem vini.*“ Tac. Germ. c. 23.

5) „*Truculentia coeli præstat Germania.*“ *Annal.* II. 24. „*Informem terris, asperam coelo, tristem cultu aspectuque.*“ *German.* cap. 2. „*Frigore atque inedia coelo solove assueverunt.*“ cap. 4. „*Terra — in universum aut silvis horrida, aut paludibus foeda.*“ *ibid.* cap. 5.

og Elsdhyrets Hiem⁶⁾ — vidner unegtelig ogsaa om mægtige, vilde, vidt udstrakte Skove, og vel tildeels om andre climatiske Forhold, end de nærværende. — Man veed jo, at endnu i det 11te Aarhundrede har Adam fra Bremen, i hans bekendte geographiske Skrift over Danmark, skildret den jydsk Halvø, omtrent ligesom Tacitus Germanien, eller endnu værre; saaledes at man, i Folge hans om Ukyndighed og Overdrivelse vidnende Udtryk, næsten maatte tænke sig Jylland endnu paa hans Tid i den Grad bedækket med Skove, at der neppe kunde være Sted eller Spor til Agerbrug⁷⁾.

Imidlertid er det bekiendt, at Efterretninger om Kornets Dyrkning i Norden, og om dets Anvendelse til Ml, horer til det allercældste, som man, giennem Fortællingen hos Pytheas fra Massilia, (fjerde Aarhundrede før Christus?) veed om skandinaviske Egne, Folkesæd og deres Levemaade. Nogle Aarhundreder sildigere bekræftes denne Beretning ved det nylig anførte Sted hos Tacitus; og i de ældste — skøndt vist nok forholdsvis meget sildige — nordiske Kilder horer Brød, Korn og Ml til Skandinavernes indenlandske, og ikke sieldne Producter og Næringsmidler. — Agerbruget, om ogsaa i en endnu

⁶⁾ Om Elsdhyret, s. Cæsar de bello Gall. VI. 97. Plinii Hist. nat. VIII. 15. Om Uroren: Cæsar ib. VI. 28. Tac. Ann. IV. 72. Bisontes (Bisam-Oxen?) Plin. VIII. 15. Nogle vilde hertil lægge Mensdyret; dog er det ikke afgjort, om der ved *rhenones* (Cæs. VI. c. 21) ikke snarere forstaaes et Slags Joerbærskapper: „Vestes pellibus *rhenones* vocantur.” Sallust. Fragm. II. 2. (Jvf. Bedmanns Commentar til Aristoteles de mirabil. Auscult. c. 29. og Barth Deutschlands Urgesch. 2te Ausg. 1843. IV. S. 34. 38.)

⁷⁾ „Cum omnes tractus Germaniæ profundis horreant saltibus, sola est Jutland cæteris horridior, quæ in terra fugitur propter inopiam fructuum, in mari vero propter infestationem piratarum. Vix invenitur culta in aliquibus locis, vix humanæ habitationi opportuna.” De situ Daniæ. c. 1. (eller Hist. eccl. c. 208). At Adams Beskrivelse, endog i hans Tid, mere har passet paa Jyllands Heder, end paa de øvrige Dele af Halvøen, især den østlige, have vi al Grund til at antage.

temmelig raa Skikkelse, og formodentlig i endeel Egne meget tilfidesat for Dværgavl, er overhovedet ikke allene i Overeensstemmelse med, men man kan sige ganske nødvendigen betinget ved den Culturtilstand, som Tacitus tillægger sin Tidsalder's Germaner, og som vi, efter de islandske Kilder, maa forudsætte hos vore skandinaviske Forsædre, allerede der, hvor det tidligste historiske Dagstær belyser Nordens Tilstand. Men Agerbruget betinger ei allene en vis Grad af mechanisk og industriel Cultur, Brugen af de til Jordens Behandling fornødne Redskaber, og man maa vel og næsten overalt antage Jernet's Brug; det medfører ogsaa med lige Nødvendighed, at Jorden selv ved Dyrrningen faaer en virkelig Værdi for Besidderen, ligesom at denne Værdi stiger i samme Forhold, som Jordens Godhed og bedre Cultur. Lad være, at det endnu varede en Tid lang, før Agerbruget blev en stadig, uforanderlig Syssel for det hele Folk, og at vi ikke maa tænke os hele Tydskland paa Taciti Tid som et cultiveteret Land, men kun de frugtbareste Pletter og det tidligst ryddede Skovland anvendte til Jordbrug: saa forefinde vi dog allerede hos denne Forsfatter Skildringen af en virkelig Landbosforfatning, af forenede, samboende Bymenigheder, med bestemt Forening af Jorderne, eller Bymarken; ja endogsaa af Landsbyer, i hvis Anlæg vi, efter Beskrivelsen, maa gienkende en Indretning, analog med vore egne og med sildigere Tiders Byer i endeel Strækninger af Tydskland. — Jeg vil først vende mig til Byerne, med deres tiliggende Jorder, eller Bymarker.

2.

Tacitus forudsætter det som bekendt, at Germanerne ingen Stæder beboe; men han tilføier tillige udtrykkeligt: „Ia de taale ei engang hos dem selv nær forenede Boliger.“⁸⁾

⁸⁾ „Ne pati quidem inter se junctas sedes.“ Germ. c. 16. Man har snart villet fortolke dette Sted ved at drage inter se til ne pati

Dette Sted have nogle benyttet for derpaa at grunde den Mening: at de Tydske endnu i Tacitus' Tid overalt kun boede i enkelte, adspredte Huse og Gaarde, hver Familie for sig; saaledes som det i vort Norden endnu finder Sted i Norge og Island — for en stor Deel ogsaa i Sverrige, ligesom i enkelte Egne af Tydskland. Man har villet bestyrke det ved den efterfølgende Sætning: „*Alffondrede og særskilte fæste de Bopæl (colunt discreti ac diversi) der, hvor enten en Kilde, en Mark, eller en Lund behager dem.*“ Men det ligger deels ikke i Ordene, at her nødvendigen skal menes hver Familie for sig; Fleertallet kunde snarere vise hen til en Forening af flere; og i det fordoblede Udtryk *discreti ac diversi* bør vi, efter gode Fortolkere's Mening, betragte det sidste som en yderligere, mere bestemt Forklaring af det første⁹⁾. Desuden modsiges ogsaa hiin Mening udtrykkelig ved den paafølgende Beskrivelse hos Tacitus c. 16 over de gamle Tydske Byer (*vici*). Næmlig: „*Landsbyer (vicos) anlægge de ikke, efter vor Skik, med forenede og sammenhængende Bygninger (con-nexis et cohærentibus ædificiis); men Enhver omgiver sit*

quidem; snart ved at construere: *sedes inter se junctas*. Meningen bliver i begge Tilfælde kun lidet forskjellig; men Stedet er dog ikke ganske uden Betydning for Sagens rigtige Opfatning. Rettest er uden Tvivl den første Construction. Derfor Tacitus havde meent: „til hinanden fæiede“ eller „imellem sig forenede Boliger“: da havde han vel snarere skrevet: *sedes inter se junctas*. Men *inter se*, s: iblandt dem, hos dem selv, kan vel ogsaa bemærke: i det Indre af Landet, hvor Folket lever paa gammel Vis — næmlig i Modsætning til Grandselandene, hvor de allerede fra Cæsars Tid havde været i Berøring med Romerne, og nogen Forandring i de oprindelige Forhold allerede var kiendelig.

⁹⁾ Jvf. Tacitus Germania, übersetzt und erläutert von F. D. Gerlach, (som oversætter „abgesondert und getrennt“) c. 16. p. 115: „So werden bei Tacitus sehr häufig verwandte Wörter combinirt, um einen Begriff ganz zu erschöpfen. — Es ist daher ganz irrig, wenn ein neuerer Herausgeber *diversi* abgelegen übersetzt.“

sit Huus med en aaben Plads (spatio); enten det nu er af Hensyn til Ildsvaade, eller fordi de ikke forstaae at bygge anderledes."

Vicus kan i det latinske Sprog ikke bemærke andet, end enten en Landsby, en lille Flekke, eller en Gade, aldrig et enkelt Huus, eller en Gaard. Det bliver ogsaa ganske tydeligt, naar man uden forudfattet Mening læser Tacitus, at han ovenfor først nævner Stæder (urbes) som Germanerne slet ikke kiende; ja ikke engang tæt sammenbyggede Boliger (junctas sedes) lide de. Men deres Landsbyer (vici), adspredte hist og her, efter Landets Leilighed og Jordmonnets Veskaffenhed, eller saaledes som snart et Vandløb, snart god Algerjord, snart en Skov fandt Behag hos den vandrende Stamme — Landsbyer byggede, ikke efter romersk Skik i sammenhængende Gader eller Huusrader; men hver enkelt Huusfader har sin Bolig adskilt fra Naboens ved en fri Plads. — Tænke vi paa vore egne Landsbyer, saaledes som de fra umindelige Tider have seet ud for Udfikstningen, og som tilbagestaaende Levninger af mange endnu vise sig: da forekommer det os, som vi gienkiendte dem i Bygningsmaaden, der beskrives hos Tacitus. Meget sielden eller aldrig stødte en Vondgaard umiddelbart op til en anden. Et Gaardsrum, en Have, en Tost, adskilte altid den ene Nabo fra den anden. Ja selv i det Efterfølgende af Beskrivelsen om Germanernes Huse kunde vi gierne troe at læse om vore egne, og nogle nordtydske Egnes Vondergaarde, opførte af Træ, Leer og utilhugne Grundstene:

"Hi ei engang af Ralk eller brændte Stene betiene de sig; men af raat Bygningsstof (materia informi), der hverken har udbortes Anseelse, eller noget tæffeligt for Diet. Dog nogle Steder overstryge de mere omhyggeligt med en reen og glindsende Jord (terra pura ac splendente), at de faae Udseende af at være malede."

Der gives desuden et andet Sted hos Tacitus, som tydeligt nok udtrykker Germanernes Samlevnet i Landsbyer; der nemlig, hvor han i det 19de Cap. beskriver Høergvindens Straf: „Hende jager den frænkede Egtemand, i hendes Slægtningers Paasyn, nogen og med afskåret Haar, ud af Huset, og driver hende med Hug og Slag igennem den hele Landsby“ (*per omnem vicum verberare agit*). — Gaae vi dernæst fra Tacitus til de i Alder nærmeste historiske Monumenter, nemlig de ældste tydske Vedtægter og Lovsamlinger, da ville vi finde i de saksiske, bayerske, thüringiske, sachsiske og andre Love, som alle i deres Stof og Indhold ere ældre end den Carolingiske Tidsalder, en heel Deel Bestemmelser f. Ex. i Henseende til Skiel og Segn imellem Naboers Gaarde og Huusrum, til Anlægget af Gaardene i Landsbyen, til Fortog uden for Husene, m. fl. hvilke alle hentyde paa sammenbyggede Byer. At saadanne vel ikke, naar vi slutte fra den forskjellige Bygningsmaade af Bøndergaarde i forskjellige tydske Lande og Landstæder¹⁰⁾, overalt have fundet Sted: kan ikke modsiges den i saa mange andre Egne fra umindelig Tid herskende Skik, at boe samlede i Landsbyer.

Det er saaledes ikke blot den ældste Kilde til Oplysning om de germaniske Stammers Forfatning og Levemaade, hvorefter

¹⁰⁾ Om Bygningsmaaden i en Deel af Westphalen (Paderborn, Corvey, m. fl. Egne) s. A. v. Harthausen „über den Agrarverfassung in den Fürstenthümern Paderborn und Corvey“ etc. 1829. S. 14—15 og de S. 16 meddelte Grundriss af forskellige Bøndergaarde. „Im eigentlichen Paderbornischen (det gamle Engern) wohnen die Leute in Dörfern zusammen.... Auch in Ostphalen (Braunschweig, Hildesheim) wohnen die Leute in Dörfern; allein einjeder hat einen eigenen, von der Straße meist durch eine Veräunung getrennten Hofplatz.... Im eigentlichen Westphalen liegen die einzelnen Höfe und Häuser überall zerstreut.“ — Saaledes fra Arilds Tid i Dønabrück: „Etwas merkwürdiges ist, daß die wahren Landeswohner insgesammt noch einzeln auf abgesonderten, insgemein rings umher aufgeworfenen Höhen wohnen.“ Möser Dønabrück. Gesch. II. S. 4.

vi lære: at Slægtforbindelser, Samlevnet af flere, stundom maaskee fra en fælleds Stamfader udsprungne Familier, og Sambygning af disse Vølger paa en ved naturlige, locale eller tilfældige Grunde bestemt Plet af det i Besiddelse tagne Jordsmon, udgiøre det første og ældste Grund-Element til hine Stammers Civilisation og sociale Forfatning. Dette bekræftes heller ikke allene ved andre tyske og skandinaviske Kilder af betydende Alder: Samlinger af autonomiske og lovbestemte Vedtægter, og tidligere Landslove; men det bekræftes endog ved endeel af vor Land-Almues agrariske Forhold, lige indtil det forrige Aarhundredes Slutning. Blandt disse er der eet, af særdeles historisk Vigtighed, fordi det i vort Fædreland, ligesom i en stor Deel af Tydskland, og flere af germaniske Stammer beboede eller indtagne Lande, danner en mærkværdig Eiendoms-melighed i Landbosforfatningen, og der, hvor det forekommer, maa betragtes som det ældste, der kan paavises, og som et saadant, der tillige forklarer sin egen Oprindelsesmaade, og for en stor Deel Landets Bebyggelsesmaade og Menighedernes oprindelige Organisme. Det er Byernes Mark- eller Jords-fællesskab — et uden Tvivl for de germaniske Stammer særeget, hos Romerne ikke forekommende Princip for Eiendomsret og Brugsret til den af et vist Samsund af Familier, en By-menighed, occuperede Jord, eller til den hele By-mark; hvilket Princip paa en vis Maade ophævede den Enkeltes fulde Eiendomsret over Jorden, eller formindskede hans fulde Raadighed over dens Brug, ved at gjøre den til en vis Landsby indtagne (ikke blot den opdyrkede) Jord, eller den hele By-mark under eet betragtet, til Menighedens Fælles-Eiendom. Denne sidstnævnte var imidlertid af mere ideel Natur, eller udgiorde et Slags, i enkelte Forhold giældende Dominium, hvorved den Enkeltes Brugsret ikke ophævedes, men indskrænkedes. Ved en særegen Organisation — denengang for alle (nemlig i den

oprindelige Grundtanke) fastsatte, og derefter udmaalte eller tildeelte uforanderlige Jordpart for enhver Familie— (Bolet, Bøndegaarden, Mansus, die Hube) erholdt derimod den individuelle Eiendomsret (selv under det besynderlige Forhold, der opstod ved Jordleddernes Udsplittelse paa mange Steder i Bymarken) en Vetryggelse og Stadighed, som tillige begrundede den i Familierne arvelige, oprindelige vist nok ogsaa udeelte Besiddelse af saadanne Jordparter eller Boel.

Paa en saadan Idee om Fælles-Eiendom til Bymarker, oprunden af en samtidig eller fælles Occupation af Jorden ved flere Familier, (maaskee tildeels ved disses Udspring i en ældre Tid fra fælles Stammefædre) har i Fortiden den communale Forbindelse imellem Familiefædre i Bymenigheden grundet sig; saaledes som vi, allerede fra forhistoriske Tider, forefinde hñin Forbindelse i den tyske og danske Landboes forfatning, og Spor til samme i endeel svenske Landskaber. Gaae vi til vort eget Land, hvor Grændringen om denne Forfatning, saaledes som den var for det 18de Aarhundredes Udgang, endnu ei er uddød: da bliver det os saameget lettere klart, at en saadan Idee ligger til Grund for det indtil hñin Tid næsten overalt i de danske Landsbyer (ogsaa i Skaane) herskende Jordfællesskab; eller de til hvert Boel, efter senere Talebrug til enhver Gaard og Gaardmand, i adspredte Smaalodder uddeelte Vange eller Bymarker; tilligemed Levningen af den gamle Fællesmark og Fællesbrug af Jorden i det saakaldte Overdrev (Allminding). Det paa denne Idee hvilende Retsbegreb forklarer den Tilstand, som fra umindelige Tider, længe før der opstod Forskiel imellem jordeiende Bønder og Kronens eller Adelsens Vordnede, udgjorde Hovedkarakteren i det danske Landbrug og i den danske Landboes borgerlige Stilling; og saaledes tillige den Grundvold, hvorpaa Landets ældste communale Element, Landsbymenigheden,

var bygget. Hiint Rettsbegreb udgjør netop en Modsatning til Begrebet om den udstiftede (eller tillige udflyttede) Bønde, Selveieren, der allene eier, allene er Herre over, allene for sig selv dyrker og bruger de Jordlodder, hvilke særskilt ere ham tilfaldne, eller afdeelte og hegnede omgive hans Bolig. Det ældgamle Marksællesskab, og den dermed forbundne Boelsforfatning, medførte vel ogsaa, at den enkelte Bønde (Selveier, Kronebønde eller Børdned — derpaa kom det her ikke an) havde udelukkende Eiendoms- og Brugret til ethvert af de Algersstykker, som hørte til hans Boel; men kunde dog aldrig ganske egenmægtigen, eller uden visse lovbestemte vedtagne Indskrænkninger, skille dem fra Boelens Heelhed. Ligesaa lidt kunde han, under den communale Forfatning, som Sællesbrug af Bymarken medførte, modsætte sig den i Byen vedtagne Dyrkningsmaade, overtræde de øvrige almindelige Byvedtægter, eller paa anden Maade vilkaarligen udtræde af sit Forhold til Byen, af Samfundet med Bymenigheden eller Kommunen, der betragtedes som den oprindelige Grundherre og Grundeier af Byens Jord, hvoraaf enhver enkelt Bønde i Byen kun for sin Deel var usufructuarius eller Brugseier.

I Henseende til det for den agrariske Cultur, Folkets Levemaade og Grundforfatning saa vigtige Punkt, Jordbesiddelsens Art, eller Maaden hvorpaa en Bymenighed, bosiddende i en vis occuperet Egn, levede i sin særskilte Landsby, med nærliggende Boliger, og dyrkede en fælles Bymark: da have vi allerede seet, hvorvidt Tacitus underretter os om de gamle Germaners Skik i en Deel af disse Vilkaar, og hvormeget hans Beretning stemmer overeens med et uforkasteligt historisk Monument: den ældre danske og tyske Landbosforfatning. Forend vi gaae over til en noget nærmere Betragtning af dennes særegne communale Forhold, vil jeg anføre et andet Sted af Vigtighed hos den romerske Forfatter, hvor han oplyser Germanernes

Jordbrug, ligesom, i de forhen anførte Steder, deres Bygringsmaade. Stedet er tildeels ikke uden Banffeligheder og Usvigselfer i Texten, som have givet Anledning til forskjellige Fortolkninger. I følgende Oversættelse har jeg (i første Linie) holdt mig til den sædvanlige, af de fleste Fortolkere antagne Læsemaade:

„Agrene tages af hele Menigheder skiftevis i Besiddelse, alt efter Dyfernes Antal; og de dele dem derpaa imellem sig, efter Enhvers Værdighed. Delingen lettes ved Markernes store Udstrækning. Sædejorden verle de i Markvis; og altid er der Agerland tilovers. Thi de stræbe ikke saaledes, ved Arbejde at drage Nytte af Jordens Frugtbarhed og Udstrækning, at de skulde plante Ubildgaarde, indgierde Enge, eller vande Haver. Kornføde er Alt hvad de fordre af Jorden.“¹¹⁾

Saa Steder i det berømte Skrift have vel givet mere Anledning til Usvigselfe i Fortolkningen. Man har tildeels fundet Banffeligheder ved Udtrykket *per vices* (eller *invicem*, som læses i det nylig af E. Tross udgivne fortrinlige leidendes Haandskrift af Germania, som tillægges det 10de Aarhundrede). Men Banffeligheden synes her af mindre Betydning, og kan maafee reent forsvinde, naar man vil følge et andet Haandskrift af betydelig Alder (det Bambergfke), som har: *ab universis vicis* (af hele Byer eller Byslag). Mere indgribende er Usvigselfen i Forklaringen af Udtrykket *secundum dignationem* (terræ), som adskillige Eldre og Nyere¹²⁾ forklare det, nemlig om en

¹¹⁾ „Agri, pro numero cultorum, ab universis *per vices* (v. *invicem*) occupantur; quos mox inter se *secundum dignationem* partiuntur; facilitatem partiendi camporum spatia præstant. Arvas per annos mutant, & superest ager.“ &c. Cap. 26.

¹²⁾ Saaledes bl. a. Luden, Geschichte des Teutschen Volks. I. S. 485, 717; han følger Læsemaaden: *ab universis vicis*, (af hele Byer) men ikke ganske med den her fulgte Forklaring; og hos os E. Mussen „(Bidrag til Oplysning om Danmarks Forsatning i de ældre Tider,“ særsk. Aftryk af Vidensk. Selsk. Skr. 1821. S. 10).

Burdering af Jorden. I dette Tilfælde (hvor Fortolkningen, med Hensyn til Meningen og den sildigere Tids agrariske Forfatning, har saa meget for sig) havde saaledes allerede Tacitus, hos sin Tids Germaner, kiendt og beskrevet en saadan Deling af Agerjord imellem et Bylags Medlemmer, hvorved der agtedes paa Jordstifternes Beskaffenhed og Værdi, og hvorefter altsaa baade de gode og ringere Agre deelede i et nogenlunde ligeligt Forhold. Efter lærde Philologers Mening, vilde dette dog stride formeget imod den bedre latinske Sprogbrug, i Folge hvilken dignatio paa den Tid, Tacitus skrev, omtrent var gaaet over i Betydningen af dignitas¹³⁾. Imidlertid er det vist, at flere Modsigelser i Udtrykkene hos Tacitus synes at forsvinde, og denne Forfatters Beretning at komme i bedre Harmonie med Cæsars Jttringer, dersom vi kunde følge den førstnævnte Fortolkning, saaledes som det endnu nylig er skeet ved en af den germaniske Oldtids lærdeste og aandrigeeste Grandforskere (R. Barth)¹⁴⁾. Vil man derimod følge Andres, eller den mere almindeligt antagne Fortolkning af det omhandlede Sted,

¹³⁾ Jvf. Udtrykkene: principis dignatio. Livius II. 16. Tac Germ. c 13. modicus dignatione. Tac. Ann. IV, 32. (Dog bruges Ordet ogsaa hos Livius i en noget forskjellig Betydning. VII. 25.)

¹⁴⁾ „Das von Tac. gebrauchte Wort dignatio heisst nicht eigentlich Würde, sondern Anerkennung der Würdigkeit, des Werthes... Eine Vertheilung nach Stand und Rang der Gemeindeglieder steht mit Cæsars Worten in grossem Widerspruch... Jeder erhielt gleichen Antheil, heisst es ausdrücklich... Jedes Loos gab ein, auch für die zahlreichste Familie hinreichendes Land; es war leicht zu theilen, sagt Tacitus; denn es gab Land genug. Das zugetheilte Land wurde nicht Privateigenthum; nach Caesar gab es ein solches nicht; der Zuhaber war Miteigenthümer der Flur; für sein zugewiesenes Bau-land aber gleichsam nur Rußniese... Land blieb übrig (& superest ager); d. h. ein Strich blieb Gemeindegut im engern Sinne — gemeinschaftliche Hutweide“ o. s. v. Barth. Deutschlands Urgesch. 2te Aufl. 1843. IV. S. 67. 69. (Jeg maa bemærke, at denne ganske nylig udfomne Deel af Barth's Skrift først er kommen til min Kundskab efter at Udkastet til denne Afhandling var nedskrevet.)

da maa det blive Tacitus's Mening: at Fyrster og Hovdinge ved Algerdelingen tillagdes større Lodder, end de øvrige frie Mænd. I begge Tilfælde bliver det imidlertid lige afgjort, at Taler er om Landets Bebyggelse ved hele By-Menigheder (hos Cæsar: gentes et cognationes hominum, qui uno coierunt), og om Jordernes Fordeling blandt Dyrkerne i de enkelte Familier. Rimeligt kan det vel ogsaa være, at der hos Tacitus ikke just er Tale om den allersførste Nedsættelse i en forhen endnu slet ikke bebygget Egn; men at her handles baade om Maaden, hvorpaa de allerede occuperede Bymarker vare fordeelte, og hvorledes de derefter benyttedes ¹⁵). Ifte altid, siger han, dyrkedes samme Mark til Sæd; men skiftevis og aarsvis brugtes forskellige store og nærliggende Bange; man kendte kun den Dykningsmaade, at Jorden ved Hvile vinder nye Kræfter; dog havde man nok af Algerland; thi hverken Haver, eller egne Enge og Græsmarker, bruge Germanerne; den fornødne Kornhøst er det eneste, de lægge Vind paa og fordrø af Jorden o. s. v. Uoverensstemmelsen imellem denne Beskrivelse hos Tacitus, og nogle Steder hos Cæsar, er maafee mere tilsyneladende, end virkelig ¹⁶).

¹⁵) En saadan Mening har i den nyeste Tid ogsaa en grundig og skarpsindig Fortolker, J. Weiske, antaget. (S. „Die Germania des Tacitus, übersetzt u. erläutert von J. Bülow und J. Weiske. Leipz. 1828. S. 258—300.) Dog antager han her snarere en Omstiftning af een Menigheds Bymark med en Andens, hvortil man langt vanskeligere kan finde den Grund, som til Bangenes Omstiftning i samme Byer, f. Ex. ved Trevangsbruget. Det er ikke let at sige, hvad der skulde bevæge en bosat Menighed til at bytte sin Bymark for en Anden, eller hvortil dette skulde føre.

¹⁶) Naar den sidstnævnte Historiefriker i Almindelighed siger om Germanerne: „Agriculturæ non student”. Bell. Gall. VI. 22; eller: „minimo omnes Germani agriculturæ student” ib. VI. 29: saa bør dette vist nok kun forstås om et omhyggeligere, kunstigere Landbrug; eller i Sammenligning med Romernes. Hos Tacitus forekommer alt for mange Steder (f. Germ. c. 15. 16. 18. 25. 26. 40), som vise, at

3.

Det er, om ikke afgjort, dog i det mindste bragt til Sand-
synlighed: at allerede for 1700 Aar siden findes historiske Spor
til den, fra umindelig Tid eksisterende gammeltydske og gammeld-
auske Landbosforfatning, i nogle af dens Hovedtræk, nemlig:
Landets Opdyrkning ved Foreninger af hele Stammer,
af flere nærboende Familier, og Forbindelsen imellem saadanne
til et By-Lag, en Bymenighed. Hertil maa vel ogsaa,
som en næsten naturnødvendig og i det mindste forhistorisk Be-
stingelse, føies: Besiddelsen af den, ved et saadant Byslag op-
dyrkede Jord i en Ait af Samme, med de herved betingede
Betægter for den enkelte Bymands Udøvelse af sin Eiendoms-
og Brugsret til den ham tilfaldne Jordlod. — At en saadan
Landbosforfatning har været almindelig for alle germaniske
Stammer — dette tør vi, som ovenfor er sagt, forudsætte,
uden at vi derfor kunne eller ville udelukke saadanne Undtagelser
og Indskrænkninger, som baade locale Forhold, og forskjellig

Agerbruget var almindelig udbredt blandt Germanerne; men tillige,
at de for en stor Deel overlod dets Syssler til Kvinder, Trælle og
gamle eller svagere Mænd. Cæsar selv (B. Gall. IV. 1.) nævner Sue-
verne, som et, uagtet deres idelige Krige, agerdyrkende Folk. — Naar
Cæsar andensteds beretter om dette Folk, at de ikke kiende særskilt, pri-
vat Jordeiendom („privati atque separati agri apud eos nihil est.”
B. Gall. IV. 1) eller: at Ingen hos Sueverne eier visse Ager
eller Marker for sig selv; men at Folkets Hovdinge og For-
standere anviste hver Stamme eller Familie den Agerjord, hvilken de
besaae, og derefter næste Aar igien forlade. („Neque quis-
quam agri certi modum, aut fines habet proprios” &c. B. Gall. VI. 22),
da synes dette ret vel at kunne forklæres om den Dykningsmaade ved
Dunskifning af Sæd og Hvile, som Tacitus omtaler. Cæsar, der
levede hundrede Aar tidligere, og ikke har kiendt det Indre af Tydsk-
land saa nøie, som man kiendte Germanernes Skikke og Levemaade
i Tacitus's Tid, har uden Tvivl havt ufuldkommenere Kundskab om de
tydske Folkestammers Agerbrug. (Ogsaa med denne Mening har jeg
fundet Barth overensstemmende. Anf. St. S. 65. 66.)

Levestil og Næringsfylfel hos forskellige Folkeslammmer have medført, saavel i Lydsland, som i Skandinavien.

Det ældste Element i disse beslægtede Folkeslags sociale Forsatning, Land-Communens eller Landsbymenighedens Samsfund, er allerede et vigtigt Trin i Civilisation, og betinger et vist Fremfærd i Agriculture, som forudsættes og betydeligt lettes ved den dertil fornødne Udstrækning og Bequemhed af dyrkelig Agerjord. Det er derfor ganske overensstemmende med Naturen, at et Forhold, som det, vi maae tænke os i Landsbymenigheder med fælles Vymarker, behøver et frugtbart Jordsmon, et Sletland, eller i det mindste en ikke alt for bergig og gold Natur, for at kunne udvikle sig. — Det er meer end en i Lufte greben Hypothese, at det ovenfor skildrede communale Samsfund imellem Byernes samboende Jorddyrkere (Vonder, Bomænd, Alboer, Gaardmænd — som de i de nordiske Riger endnu benævnes) er oprindeligt og eget for de germanistiskandinaviske Folkeslæder. Uden at ville forlade de historiske Monumenters Kreds, eller vedrøre Hypotheseerne om Nordboernes asiatiske Oprindelse, kan det dog være værd at nævne, at man i Hinduernes ældgamle Institutioner (efter Manu's Love) finder en Communalforfatning i Landsbyerne, der uagtet det meget eiendommelige, som udmærker den, ikke mangler enkelte Analogier med den germaniske (f. Ex. Jersdernes Lod-Væling og uforanderlige Bevaring i Familierne)¹⁷.

¹⁷) Jysf. Manava-Dharmasastra. Lois de Manou, trad. du Sanscrit, par Loiseleur-Destongchamps. 1835. Livre VII. 113—22, og VIII. 237—265. Interessant er bl. a. den Omstændighed, at Omgangen med at afgjøre Markfælskæstet ved Næstedsmoder af udnævnte eedfastede Sandemænd og Oldinge af Menigheden m. v. har en paa-faldende Lighed med vore gamle Skikke i dette Tilfælde. Selv den store Vægt, der lægges paa disse Retshandlinger, som efter Hindu-Lovene skulle udgaae fra Kongen, og i sidste Instant, naar ingen anden stiller Kiendelse kunde opnaaes, skulle afgjøres ved ham selv: er ikke fremmed i vore gamle Retsevedtægter: og der fattes ikke Exempler

Men det er heller ikke mindre naturligt, at man ganske savner Spor til en Landsby-Forsatning, der medførte Sambo og Sam-eie af en By-Menighed, i Fjeldlandet Norge (saavel som i nogle svenske Provindser). I de Kilder, hvor vi snarest maa søge Kundskab om Landenes oprindelige eller ældste Forsatning, — i de gamle norske Love, og nationale Vedtægtsamlinger, findes ingen herhenhørende Anordninger. Talen er der altid kun om den enkelte Gaard, om Forholdet imellem Selveieren eller Odelsbonden og Gaardfæsteren eller Leilændingen, om Segn imellem Nabogaarde, almindelige Pligter i Henseende til Veie, Broer, Markfred o. d. Derimod forekomme i flere af de gammelsvenske Love (f. G. Westgöta-Lag, Uplandslag, Westmannalag og Östgötalag) en Mængde Vedtægter i dersheden hørende Bøger (Bygde-Balk og Jorde-Balk), hvor Talen ikke allene er om By og Bymænd; men hvoraf ogsaa tydeligt kan sees, at her i Oldtiden har været sammenbyggede Byer¹⁸⁾, og at man i Sverrige, ligesom i Danmark, fra

paa, at danske Konger (saaledes som i 3. Lov I. 21. omtales) endnu i det 16de Aarh. personligen deltog i de saakaldte Ridemændstog, for at afgjøre Markfjeldstrætter. f. Ny D. Mag. VI. 167. 68. Jacobsen i Hist. Tidssk. II. S. 5. Rosenvinges Udv. af Domme. II. S. 18. (A. 1537.)

¹⁸⁾ Saaledes forekommer — for allene at nævne et og andet af de hedsken hørende Lovsteder — i *Westgöta-Lag*, Jordpær-Balk c. 15: „*hūghæ byr*, ock af heþnu bygdær“ (*hūghæ by* = „gammal by, som ända från hedniska tiden varit bebyggd.“ *Schlyters Glossar*. p. 431.). Ligeledes nævnes samment. *Fullbyr*, *Fuldbyr*, (og dette Ord forklares i B. Lovens yngre Recension c. 36, ved en By, hvor „half tylst at læstu boæ“: hvor 6 Bønder i det mindste havde Boel) c. 5, om Bønder boe i By med Lehnsmænd. c. 7. „*Twistes der*, om et Agerstifte (Skipt) horer til et Boel, eller ikke.“ samment. p. 45: „*Saver Mand Toft* (= Huustoft, Bøsteb) i Byen, og 8 Dres Land, og Eng, som giver 6 Læs Hø.“ C. 13 nævnes „*Byar-mark*“ som *Schlyter* forklarer ved *Fælled* („*Bys gemensamma mark*“). — *Westmanna-Lag*. Bygd. Balk. c. 19. (*Schlyters Udg.* S. 33) om „*lovstiftet Deling*“ af Bymarken i hele, halve, Fierdingsboel og Ottingboel; om Uslag af Byernes Kortog og Toftveie; om Udslutning af Byen: „*Tytker en Bonde*, det er ham for trangt i Byen, da slute

ældgammel Tid har havt nølagnge Vedtægter om en Mængde Omstændigheder med Hensyn til Hegn imellem Agrene, Rebning eller Udmaaling af Enkeltes eller af hele Byers Jorder, Tostejord ved Huse, Forhold imellem Boel og mindre Jordlodder, fælles Saaetid, Forpligtelse at holde Hegn om de tilsaade Marker og holde sit Dvæg af en Andens Alger, Marksvei over Andes Jord, fire Veie, der skulle løbe igiennem hver By (en ogsaa i Danmark bekiendt Brug) m. m. Alt dette tyder hen paa en saadan Forbindelse imellem Bymændene, der iffun lader sig forklare af nær sammenbyggede Gaarde i Landsbyen, og det deraf flydende Forhold i Henseende til By-Jordens Deling i Algerstifter; om man end ikke overalt i Sverrige kan antage aldeles den samme Indretning, i Henseende til Marksællesskab og Algerloddernes Fordeling, som i Danmark ¹⁹⁾.

han ud paa sin egen Tægt (o: den af ham selv opbrudte eller opdyrkede Jord) og skaffe sig selv en Hævevei;" m. m. C. 24. Om fælles Humsagaard: „Da skifte den alle Bofstadsmand (Boelsmand, Bymænd) efterfom enhver har Jord til." — „Da tage hver, efterfom han eier i By og i Bofstad." — *Upplands-Lag*. Withærbo Balk. C. 1. Om Skifte eller Rebning paa ny i Byen. C. 2. Om en Nabo bygger for nær den anden paa sin Tomt. C. 3. 4. Om at tilsaae Agrene, om Algerstiel og Gierdesætning m. m. C. 6. „Eier en Bønde allene en By, eller har han Ryddeland eller Særjord (Urfæld), hvad enten det er Alger eller Eng." (Urfæld: „et stykke jord, som særskilt tillhör någon, utan gemenskap med grannarne i en by." *Schlyter* p. 433.) C. 18. om Markstiel, og hvordan de skulle være. (Her nævnes forskellige Jord-Dele eller Lodder (Skipt), f. Ex. Tomt (Tost), *Urfæld* (Særjord, Stuf), *Akræ-Skipt*, Algerstifte; *Teghæ-Skipt* (Eng-Lod), *Bolstape*, Boel, Gaard, m. m. — *Östgöta-Lag* c. 21. (*Schlyters* Udg. p. 210.) „Om en Mand er vrangvillig, og vil ikke bierge (høste), og alle Grander (Bymænd) have høstet, da skulle de stævne ham". o. f. v. C. 6. (p. 196) „Om Bønder ville maale (rebe) deres By og naar da Undentag er gjort af særskilt Jord: da bør Alle have lige Deel i det Gode, som i det Ringe, baade i Alger og Eng, og Alle være lige om Arbeidet, være sig ved Bro eller Bæk, og saa i Gierder, som i Alger og Eng, hver efter sin Andeel" (*Lutskipt*) o. f. v.

¹⁹⁾ Det kan ved den Leilighed bemærkes, som en anden historisk Analogie

En nærmere hiſtoriſt Betragtning af det ſidſtnævnte agrariſke Forhold fører os forſt til det Hovedſpørgſmaal: om dette Forhold er at betragte ſom oprindeligt, det vil ſige, ſom det ældſte, vi hiſtoriſt kunne paaviſe? — eller om der paa hiſtoriſt Vel forefindes nogen ældre Skikkelse, hvoraf hiin Landets Bebyggelsesmaade var fremgaaet? — For ſaa vidt vi ville holde os til vort eget Fædreland, og til de Egne i Tydſkland, hvor Algerbruget og Landboforholdene omtrent ere de ſamme, eller lignende, ſom hos os — maa jeg uden Betænkning beſvare det ſidſte Spørgſmaal benegtende. Hvad En og Anden har anſeet for antageligt, om Danmarks Bebyggelse ved enkelte og ſærſkilte, over hele Landet og i Herrederne adſpredte Bøndergaarde (Odelsgaarde, Selveiergaarde), ſaaledes ſom diſſe navnlig og overhovedet findes i hele Norge: mangler hos os al hiſtoriſt Beviislighed, ja endog Rimelighed. Det er i al Fald blot en hypothetiſt Forudſætning, der maa træde tilbage i en Fortid, ſom ligger fiernere end alle hiſtoriſke Kilder og monumentale Spor; men ſom tillige af diſſe Spor vanſkeligen, eller aldeles ikke lader ſig forklare. At vi til hine Monumenter regne den virkelige agrariſke Forfatning i Landet, ſaaledes ſom den var, fra umindelig Tid, lige til Udfkiſtningen — er baade naturligt og let forſtaaeligt. I øvrigt maae vi, ſom ligeledes er begribeligt, da der hos os fattes Documenter og Jordebøger, af ſaa høi en Alder, ſom f. Ex. de tydſke, i fornødne Tilfælde benytte diſſe analoge Kilder til Oplysning og Beviis; hvilket paa denne Maade fuldstændigt nok lader ſig føre. Naar vi altsaa i dette Tilfælde holde os til den i alle

imellem de to Landes agrariſke Forfatning, at ligesom vor nuværende Taxering af Jorden til Skatlægning efter Hartkorn ikke er ældre, end fra 17de Aarhundrede, ſaaledes er ogſaa den ſvenſke Jordinddeling og Taxering efter Hemman (eller Mantal) ogſaa af ny Oprindelse; og Navnet ſelv forekommer ingenſteds i de ældre ſvenſke Love.

Staters indvortes Historie gieldende Sætning: at man fra det factist Existerende bør stige op til dets nærmeste bekendte Grund og Anledning, og derefter videre forfølge denne saa høit op i Tiden, som en historisk Udviklings Spor foresindes: da ville vi her omsider komme til det Princip, der ligger til Grund for vort Fædrelands, og uden Tvivl for alle, med dette i Naturbetingelser beslægtede Landes Bebyggelse og Dyrkelse — et Princip, der af en bekendt skarpsindig og genial Agronom saaledes er udtrykt:

„at flere Familier forenede sig, for med samlede Kræfter at opdyrke saa stor en Strækning, som ansaaes tilstrækkelig til at ernære dem; samt at de byggede deres Boliger nær hinanden, for i paakommende Tilfælde at kunne yde hinanden Bistand. Heraf opstod saaledes de fælles Bymarker og Landsbyer.“²⁰⁾

Paa andre Maader at forklare Bebyggelsen af saadanne Lande, hvor samlede Byer og Markfællesskab findes, eller engang fandtes, og har existeret saalænge Grindring og Historie naae: strider imod enhver Fornuftslutning og al Rimelighed. Lad os tænke os, saaledes som i Norge og Island, enkelte Gaarde og mindre Landeieendomme adspredte i Landet, hver med sin større eller mindre Jordlod, samlet ved og omkring Gierens Bolig; lad os tænke os de største Gaarde, med en saa betydelig Besiddelse, at Jorden kan føde flere Familier: her vil altsaa danne sig Afbygger=Boel, eller Gaarde, som Odelsbonden ikke selv umiddelbart dyrker, men som han, paa visse Vilkaar, overlader til sine Bryder, Landboer o. s. v. Disse ville naturligvis faae deres Bolig paa den Jordlod, som er tildeelt dem, og saaledes altid i en temmelig vid Afstand fra Hovedgaarden. Med

²⁰⁾ Duffen: Bidrag til Oplysning om Danmarks indvortes Forfatning etc. p. 6.

Iden forandres endeel i dette Forhold; Afbyggergaardene gaae ved Arv eller Salg over i andre Hænder, og faae selvstændige Giere; nogle deles i Halvboel, eller mindre Lodder; men altid med affondrede, indgrændsede Marker. Hvorledes vilde man nu forklare, at Odelsbønderne og de andre Jordbrugere skulde forlade deres Gaarde, fra Marken flytte sammen i Byer, og opgive deres særskilte Jordeiendomme, for at lade dem slaaes sammen til en Bymark, og denne atter udslyffes i smaa Agerlodder, paa det at disse, adspredte i alle fire Verdenskanter paa Bymarken, kunde fordeles imellem enhver Boelsker? ²¹⁾ — En saadan Forudsætning er ligesaa fornuftsfridig, ja ligesaa utænkelig, som at forestille sig den Muelighed, at vore udslyffede og udslyttede Bønder engang vilde forlade deres Lodder, rive deres Huse ned, og atter flytte sammen i den forladte Landsby, for at begynde et nyt Marksfællesskab. Dette vil enhver kalde en urimelig Tanke; men den er det ikke mindre, at vore gamle, sammenbyggede Byer, med deres i Fællesskab dyrkede Bange og Ager skulde være opstaaede anderledes, end

²¹⁾ En saadan Anskuelse finder man dog hos adskillige, endog navnkundige Kammeralister og Landoeconomer; s. Ex. Frank Syst. der landwirthschaftl. Polizei. 1789. I. S. 197. Förster Entwurf der Land-, Stadt- u. Staatswirthschaft. Berl. 1792. S. 165. Thier Allg. landwirthschaftl. Gewerbslehre. 1815. S. 145. m. fl. Den modsiges af en hos os bekendt, ligesaa sagkyndig som videnskabelig og grundig Forfatter i disse Discipliner, Prof. G. Hanssen: „Wir verwerfen die Ansicht als gänzlich unhaltbar, daß das Land ursprünglich nach Einzelhöfen, jede mit ihrer separaten und beliebig occupirten Feldmark bewohnt gewesen; dann aber im Mittelalter die Besitzer dieser Höfe der größeren Sicherheit halber ihrer zerstreuten Wohnungen zu Dörfern zusammengedrückt, und eben so ihre Felder zusammengeworfen haben.“ Ansichten üb. das Agrarwesen der Vorzeit. 2te Lief. Neues Staatsbürgerl. Magazin. VI. S. 2. Foruden Hanssen og Duffen, har hos os desuden J. F. Schlegel hyllet den modsatte Mening. „Om Agerdyrningen og Landoeconomien i Danmark under Baldemarerne.“ Stand. Lit. Selst. Skrifter. 1806. II. S. 293.

ved en oprindelig, ſamtidig Occupation af hele Jorden eller Bymarken, og ved en derpaa følgende Fordeling af ſamme efter Agre til ethvert Boel, og til enhver Beſidder af et ſaadant i Bymenigheden.

For nærmere at oplyſe denne Delings Natur, vil jeg forſt meddele den Skildring, vi finde hos en nyere tydſk Forfatter, der med den ſtorſte Sagkundſkab og det klareſte Blik har ſkildret Weſtphalens ældgamle Landboforfatning, ſaaledes ſom den exiſterer, eller nyligen fandtes i en Deel af Paderborn og i Corvey: Bymarken ligger i en Kredſ omkring Landsbyen; Jordbundens naturlige Beſkaffenhed, Vierge, Dale, Fordybninger og Bække afgive Grunden til den forſte almindelige Inddeling. Dernæſt komme Beiene, ſom deels følge hine Naturgrændſer, deels atter giennemſkære diſſe i mindre Stykker. Alle diſſe Dele eller ſtore Lodder ere ſonderſkaarne i ſirkantede, meeſt langagtige Stykker (Agerſtykker), hvis Beliggenhed og Retning beſtemmes ved Localiteten. Paa Straaningen af Vierge eller Bækker ſtrække de ſig altid med Længſiden paa tværs; paa Sletlandet give Beie, Bække og Vanddrag den en ſaadan Retning, at de i Længden udgaae fra diſſe. Den kyndige Jordbruger indſeer let Grunden hertil. Ploven maa, for ei at ſpilde Tid, drives i Længden, ikke i Bredden af en Ager; ligesidet ſirkantede, eller fleerkantede Agerſtykker ere ikke ſaa tienstlige for Markarbeidet, ſom den aflange Firkant. Laae de paa langs ned ad en Bække, eller et heldende Jordsmon, vilde Muldjorden fylles ned af Regnen; laae de langs med Beiene, maatte der være langt flere af diſſe; eller man maatte kjøre over ſin Naboes Agre, for at komme til ſine egne. Diſſe ſirkantede Agerſtykker have alle en beſtemt Størrelſe, efter det fra umindelige Tider her gældende Agermaal („der Galemberger Morgen“); og i denne Størrelſe ere mindre Brøddele under $\frac{1}{4}$ Morgen udelukkede. Agrene ere altid

1/2, 1, 1 1/4, 1 1/2, 2, 3 o. s. v. Morgen store. Ogsaa dette er ikke uden Grund. Alt for smaa Stykker vilde sinke Markarbejderne; i alt for store Jordstykker vilde den ulige Jordbund hindre en eensartet Dyrkning. At deres Størrelse har et bestemt Grundmaal, beroer paa den Tid, som medgaaer til Ploieningen, eller i den Sædmængde, som udfordres til Jordmaalet²²⁾. — Endelig var denne Inddeling i smaa Agerstykker aldeles hensigtsvarende og velgiørende for en Menigheds Landbrug. Der, hvor fra Aarheds Tid Voelsindretningen („das Subenverhältniß“) har fundet Sted, der har Voelsæieren i alle Dele af Vymarken eufelte Jordlodder; han er derved mindre udsat for Veirets Skifte og andre Naturhændelser, end naar han har sin hele Jord samlet under eet; er Aaret meget vaadt, saa trives Sæden bedre paa de høit liggende Agre; og i modsat

²²⁾ En „Morgen“ Land, tilføier Forfatteren, ploies paa en halv Dag, og fordrer 1—1 1/4 „Scheffels“ Udsæd. Men denne Angivelse vil det være vanskeligt og til liden Nytte, nærmere at bestemme og forklare, da baade Jordmaalet („Morgen Land“, jugerum) og Sædmaalet („Scheffel“) i de forskjellige tydske Lande er høist afvigende. I Stedet for at Parthausen regner en Morgen i Paderborn for en halv Dags Ploining, angives den andensteds til en heel Dags. (s. bl. a. Arelungs d. Wörterb.) I Danmark (ligesom i Sverrige) er, som bekendt, det almindelige Jordmaal „en Tonde Land“, eller 14,000 Kvadrat-Alen, som er det Areal, man nu i Almindelighed bruger til en Tonde Hvedes og Rug's Udsæd. Efter en mig af min Ven og Collega, Hr. Prof. Velschow meddeelt Bemærkning, bør man dog snarere antage: at en Tonde Land er bestemt til 14,000 □ Alen, fordi man tilforn regnede, paa dette Areal at kunne i Giennemsnit saae en Tonde hart Korn (s: Rug og Vyg) aarlig; nemlig under Betingelse af Treangsbrug, eller saaledes, at man lod en Tredeleel af Arealen hvile. Man regnede saaledes i forrige Tider, da man saae af Slags Sæd tyffere, end nu (sfr. Velschow Comm. de instit. milit. Dan. p. 88—90) at kunne i 1/3 af 14,000 □ Alen i Giennemsnit saae 1 Tonde Korn: og derfor bestemtes af det næstbedste Slags Jord, hvoraf en Tredeleel antoges aarligen hvilende, efter Anordningen under Christian V af 7 Mai 1683, tre Tdr. Land til een Tonde Hartkorn, i Provindserne udenfor Jylland (Mandix Landvæsenstrel. 2. Udg. 1. S. 350).

Tilfælde har han ogsaa sin Deel i de lavere, mere sidlændede Jorder. Indtræffer Hagelskade, da træffes jævnlig den ene Side af en Bymark, imedens den anden lider mindre. Endnu en anden Grund er den nogenlunde tilveiebragte Gensidighed i Landsbyens forskellige Boel. Enhver Bonde havde nærmere og fiernere liggende Algerfister, god, ringere og daarlig Jord; enhver har lige Interesse for Marsgroden og Udbyttet i alle Egne af Bymarken. Herved har man opnaaet, at Misundelse og Skindsyge formindskedes, Deeltagelse i Menighedens almindelige Interesse forstærkedes, og Sammenhold imellem de enkelte Medlemmer i den lille Stat uendeligt forhoiedes.*²³⁾

Det er omtrent de samme Sætninger, den samme Anskuelse, som Oluffsen har gjort gældende med Hensyn paa Danmarks Bebyggelse, og paa vore Landsbyers Anlæg og Markfællesskab, og hvorved han har gjort Ende paa den ugrundede, af reen Uvidenhed i alle historiske Forhold udsprungne Fordom: at den gamle Indretning kun var opstaaet af tilfældige Aarsager, og som Følge af en uforstandig og vilkaarlig Fremgangsmaade. Jordfællesskabets Oprindelse — siger denne Forfatter — viser tydeligt — hvormeget man endog i vor Tid har derimod, som upassende med vore Midler og Metoder — at det langt fra ikke, som man ofte har meent og sagt, er udsprunget af Uvidenhed og Stupiditet hos vore Forfædre, og har været saa længe vedligeholdt, allene af slavisk Vedhængenhed ved det Gamle. Vi see tværtimod, at dets første Valg har en meget sund, og fra alle Sider betragtet, meget rigtig Tanke til Grund, og er kun vedbleven, fordi man længe ikke havde nogen anden, ligesaa rigtig Tanke at lægge til Grund for en ny og bedre Indretning, indtil man

²³⁾ A. v. Harthausen üb. die Agrarverfassung in den Fürstenthümern Paderborn und Corvey, u. deren Conflict in der gegenwärtigen Zeit. etc. 1829. S. 86—88.

„omſider i Taxation af Jorderne ſik et Middel, der, med al dets Ufuldkommenhed, dog nogenlunde kunde bruges.“²⁴⁾ — I Overeensſtemmelse med Landenes naturlige Beſkaffenhed finde vi derfor den forſkiellige Charakter, ſom deres Bebyggelse fra ſin Oprindelse har antaget i de ſkandinaviſke Riger. I Norge og en ſtor Deel af Sverrige vare de dyrkelige Landſtrækninger ſmaa, indſkrænkede, afbrudte ved Biergſtrækninger, Skove, Søer og Elve. Det forſte af diſſe Lande, og endel Strækninger af Sverrige, ere derfor blevne bebyggede og opdyrkede ved eenlige Gaarde, og have beholdt dem. I Danmark vare Naturforholdene anderledes; en jævn, temmelig eensartet Jordbund gav flore, ſammenhængende Strækninger af god Algerjord. Kun Skovene traadte imellem, ſom Adſkillelse og Hindring for Algerbruget; men Rydning var et Middel herimod, ſom man ſnart lærte at anvende, og brugte i Marhundrederes Tid, indtil det endelig kom dertil, at man maatte ſkaane og frede de overblevne Skove; og omſider gribe til Torven, da Træerne ikke mere vilde ſtrække til.²⁵⁾ — En Undtagelse herfra er Veſtkanten af Nørre-Jylland. Dette tyder i og for ſig ſelv hen paa en fra det øvrige Danmark forſkiellig Naturbeſkaffenhed; og en ſaadan forefinde vi ogsaa Skove, af idel Sandjord beſtaaende Sletter, og ufrugtbare Heide, tilſede kun en tynd, adſpredd Befolkning, der behøver et vidtloſtigt Jordsmon for at finde Næring. Her har man derfor, fra ældgammel Tid, næſten kun bygget enkelte, ſærſkilt

²⁴⁾ Anf. Sted. S. 11. 12.

²⁵⁾ At det ſamme ogsaa undtagelsesviis finder Sted i viſſe Landſtrækninger af Tydſkland, hvor Stedforhold opfordrede til Anlæg af enkelte Gaarde, er bekendt. (ſ. for Ex. det ovenanf. Skrift af H. v. Barthauſen, S. 14: „In den Sandgegenden von Paderborn liegen überall zerſtreut die einzelnen Höfe und Häuser.“ Ogsaa i Dönabrück: „Unſer Stift beſteht größtentheils aus Heide, Sand, Mohr und Gebirge; hier haben keine Familien ſich zuſammengethan.“ Möſer Dönabr. Geſch. I. S. 8. Jvf. Neues Staatsbürg. Mag. VI. S. 4.)

liggende Gaarde paa Bymarken²⁶⁾; og denne Bebyggelsesmaade bekræftes endmere derved, at Sognekirkerne i disse jydse Egne, da de anlagdes, ofte ikke havde nogen By i Nærheden, og derfor hyppigen ligge eensemt paa fri Mark, stundom endog adskilte fra den fiernere Præstegaard.

Alf det ovenfor udviklede Forhold indsee vi tillige, hvorfor det ikke lader sig gjøre, ligesom historisk at anvende, enten Norges eller Islands Bebyggelses- og Opdyrkingsmaade paa Danmark. De til Island udvandrede misfornøiede norske Hordinger og „Storbønder“, som man kaldte dem, der vare denne Nes første, historisk bekiendte Bebyggere, overførte derhen deres eget, allerede for længe siden beboede Fædrelands Leveskik og Indretninger, tilligemed de fleste og vigtigste Reisedtægter; for saa vidt som disse kunde blive anvendelige i det nye Fædreland og dets friere Forfatning. At her enhver mægtig Mand eller Bønde for sig selv tog saa meget af det ubeboede Land i Besiddelse, som han kunde opdyrke — at han her byggede sig sin Gaard for sig selv, og Alfbyggergaarde for sine Landboer, Bryder, Fæstere, eller Trælle — med eet Ord, for alle dem, der vare afhængige af den rigere Bønde, som ikke blot kunde tage Land i Besiddelse, men havde Gøne og Midler til at opdyrke det og besætte det med Kvæg — var

²⁶⁾ At Tørvens Brug i Danmark til Brændsel er temmelig sildig — i det mindste ikke har været ret almindelig i ældre Tid: tør vi bl. a. slutte deraf, at Tørvemoser, deres Afhændelse, Afbenyttelse m. m. meget sielden forekomme i gamle Documenter. Derimod findes Spor nok til, at de allersleste Landsbyer fordm have havt egen Fælleskov, eller Skovparter, som benyttedes efter Nebning. (Exempel paa en Skovrebning i Volland 1581, s. histor. Tidsskr. II. S. 138—143.) I dette Landskab har man ogsaa endnu et sieldent og mærkeligt Exempel paa en betydelig, i to Dele adskilt Bøndestov, der eies af Fæstebønderne i Freilev, Riettinge Sogn, paa Grevskabet Christiansholm, og allerede 1533 skal være tilkiendt dem ved en Herredagsdom, som for saa Aar siden ved en Højesteretsdom blev stadfæstet.

naturligt og begribeligt, og saaledes finde vi Historien af Islands Bebyggelse i Sagafortællingen. Island var, tildeels endnu mindre end Norge, et Land, hvor Sambo, og Sammenbygning af flere Gaarde til en Landsby, kunde opkomme. I Danmark, ligesom i mange Egne af Tydskland, var derimod det frugtbare, til Kornsaad anvendelige Jordsmån saa overflodigt, at det indbød til en saadan beqvemmere Dyrkning, der lettest kunde udføres, hvor flere Familier i Forening indtog en vis Landstrækning og deelte den imellem sig²⁷⁾. Eigesaa naturligt var det, naar en saadan Forening (en Vy-Menighed) var stiftet²⁸⁾, og Grændserne for den Mark, man vilde indtage og bruge, var bestemt, at Jorden skiftedes blandt de enkelte Familier, ikke blot efter dens Areal eller Flade-Indhold, men efter dens Værdi, eller det Udbytte, som kunde ventes af dens Dyrkning og Benyttelse.

Da det, som vi nylig omtalte, er ganske overensstemmende med Norges Naturforhold, at ingen Landsbyer, men kun enkelte Gaarde, udgjøre den herskende Character i dette Lands Cultur eller Opdyrkning og Beboelse: saa er det ogsaa i Analogie hermed, at vi i de gamle norske Lovsamlinger (f. Ex. Magnus Lagabæters „Gulathingsslov“, Landsleiebalken) finde enhver Vedtægt om Sambo og Vy-Menighed, om fælles Brug

²⁷⁾ Det er for Resten langt fra ikke blot til disse Lande, at en saadan Opdykningsmaaade af Jorden er indskrænket. Man finder den — som G. Hanssen, afd. St. S. 3 bemærker — baade hos germaniske, celtiske og slaviske Folkstammer; ja udbredt over den største Deel af Asien og Europa.

²⁸⁾ Vilke man opfaste det Spørgsmaal: hvorledes den oprindelige Forening imellem de Familier, der tog en Vymark i Besiddelse, er opstaaet? eller hvilken Oprindelse den første communale Forbindelse har haft? — da lod dette sig vel besvare paa flere Maader; og deriblandt ogsaa den, at tænke sig en samlet, meer eller mindre talrig Slægt, som første Besidder af en heel Vymark. Men enhver saadan Besvarelse ved Gissninger, der undertiden vildelede meer end de vildelede, maa stige op i en Fortid, færrere end det Punkt, nogen historisk Grønning kan naae.

af Bymarker, eller disses Deling i Algerskifter mellem Bymænd. Det er saaledes Danmark, den sydlige og mellemste Deel af Eversrige, og en stor Deel af Tydskland, hvorom det gielder, at her ikke gives noget ældre og mere enkelt Element i Landets Bebyggelse, i den deraf oprundne Forfatning og Leveskik hos Folket, eller nogen historisk bevislig ældre Tilstand, end Landsbyerne, med deres Menigheder, deres Markfællesskab og Boelsindretning, som vi nu komme til at afhandle. Dette vigtige historiske Element i vort Lands ældste og tidligere Landbeforfatning kræver saameget mere en nærmere Betragtning, som dets fuldkomne Analogie med Forholdene i Tydskland endnu mere bekræfter det gamle historiske Slægtskab imellem germaniske og skandinaviske Folkstammer, der i disse oprindelige, ældgamle Forhold saa tydeligt fremtræder.

4.

Familiers særskilte, men sammenbyggede Bosteder i Landsbyer medførte den ovenfor skildrede Forfatning og den naturvendinge Jæddeling. Naar ti, tyve eller tredve Bymænd vilde hie samlede, og anlægge deres Huusbygninger nær hinanden, paa den Maade, som vi kiende, eller for Udskiftningen have kiendt, i vore egne Landsbyer: var det en fysisk Umuelighed, at enhver Bonde kunde faae sin Algersjord og Græsmark samlet ved sit Bosted. Hvorledes den herved nødvendige Algersdeling, eller Skiftning af den indtagne Bymark, har været beskaffen, vide vi ei allene; men vi kunne af en Mængde historiske Data, og af andre Lands endnu eksisterende Landbeforhold og Markfællesskab, endog gøre os en fuldkommen tydelig Forestilling om, hvorledes det ved denne Jæddeling er gaaet til fra Oprindelsen af. Egesom man i Begyndelsen, ved Byens Anlæg, overalt har taget Hensyn til locale Forhold, saaledes har man ogsaa taget Markens eller Jordsmonnets Naturbeskaffenhed og Beliggenhed til

den oprindelige Basis eller Delingsgrund. Vi maae tænke os Bymarken, som den oprindelige Heelhed, men af en i den tidligste Tid temmelig ubestemt Storrelse; eller med Grændser, som først efterhaanden, ved Sammenstød med Nabobyers Mark, og ved Trætter og Foreninger med Naboerne, fik deres endelige Bestemmelse og faste Markeskiel. Af en saadan Bymark adskilte man især den Hoveddeel, nærmest omkring Landsbyen, som man vilde holde under Ploven, og som man efterhaanden udvidede, ligesom Gyne og Kræfter til at opdyrke Jorden tiltog hos Bymændene²⁹⁾, i saa mange Afdelinger, som dertil gaves Anledning, enten i Folge Jordens større eller mindre Dyrlighed, dens høje eller siede Leie, dens nærmere eller fiernere Afstand fra Byen, o. s. v. Enhver større Agerlod, eller større Deel af Bymarken blev i Danmark kaldt Agerstykke eller Aas; og i enhver af disse har man tildeelt hver enkelt Bymand, Bonde eller fri Jordbruger et ligeligt Maal af Jord. Saamange Agerstykker altsaa Byen havde, saamange Ager eller „Slader“³⁰⁾ tilfaldt enhver Bonde. — Efterat en sliq Udmaalning var skeet, kaldte man den saaledes fordeelte Bymark af Ager og Eng Maalsjord — en Benævnelse, som bl. a. modsattes Gribstjord, hvorved man vel oprindeligen har forstaaet al Jord i Udmarken, som endnu ingen særskilt Eier havde, men laae udeelt hen, som Byens Fællesleilighed. Men Gribstjord kaldte man desuden endnu i det 16de Aarhundrede

²⁹⁾ „Sandsynligviis skeete ikke hele Markens Opdyrkning paa een Gang; men flere nye Agerstykker indtoges alt eftersom man saae, at man behøvede, eller kunde overkomme mere.“ Oluffen l. c. S. 11.

³⁰⁾ Ved dette Ord synes man at have betegnet flere, sammenliggende Ager, som tilhørte samme Lodseier. Hr. Berntsen forklarer nemlig Slade ved „det Stykke Agerland, eller de Ager, enhver Gaard udi hver Aas tilhører — eller saamange Ager, som hver paa sin Part, udi hver Aas, hos hinanden bekommer.“ Danm. og Norges frugt. Herlighed. II. 451.

overhovedet „al den Jord og Bymark, som ikke ved Neb er maalt“; og i Særdeleshed enkelte Stykker af saadan Jord, som tilhorte visse Gaarde i Byen „foruden den rette, almindelige Maalsjord.“³¹⁾

Den saaledes i Algersloddet skiftede eller rebede Deel af Bymarken, (man brugte i ældre Tid fornemmelig Neb af visse Favnes Længde til Jordmaaling, hvilken derfor hos os hedder Nebning) var dog kun den ene Hoveddeel, eller den, hvoraf enhver Lodsseier særskilt dyrkede sin Andeel; den anden var den Deel af Bymarken (i vidtløftigere Mening), som endnu laae i et ældre, mere oprindeligt Forhold til Menigheden som Eier og Bruger; og dette var al den Jord, der ikke var taget under Ploven, der saaledes heller ikke var rebet eller horte til Maalsjorden, men brugtes i Fællesskab af alle Bymænd, enten til Græsning, eller, hvor der var Skov, til Oldensedning for Evin; eller og henlaae næsten reent ubenyttet som Skovmose, Wildmose eller Hede. Da saadan Jord altid var fiernere beliggende fra Byen, havde den Navn af Udmærk, Fælled eller Overdrev (maaskee fordi man drev Kvæget derpaa til Græsning). Undertiden finder man vel ogsaa, at Udmærk kaldes Alminding³²⁾; men oftest bemærker dette en saadan Jord, som endnu ikke var gaaet over til enkelt Mands eller By-menigheds Eier; og hvortil Eiendomsretten derfor var hos Kongen, om den endog jævnlig brugtes af en eller anden nærmest beliggende By.

³¹⁾ Hr. Bernsen. II. 417. „Elige Stykker Gribsjord eragtes i forrige Tider at kunne være indtaget enten af Fælled, eller i andre Maader; og ligger derfor gemeentlig udi Særdeleshed ud fra, og ikke iblandt anden Maalsjord.“ (Altsaa omtrent det samme, der nedenfor, under Navn af Drnum bliver omtalt.)

³²⁾ Saaledes bl. a. i Skaane. s. Skaanske Lov. IV. c. 6. „Bo mæn i by saman, och haui alli *almänning* saman, seog ællær liung, ællær andræ *ölsamark*.“

Svor gamle og oprindelige disse agrariske Forhold ere, lader sig ikke blot ulede af deres egen Natur (thi denne gjør det umuligt, at de kunne være sildigere, end hiin ubekjendte Tid — et Slags x , eller ubestemt Størrelse i Tidens Fjernhed, som dog tillige faaer sit bestemte Udgangspunkt i den historiske Tilværelse — da Landets Cultur gik over fra en halv nomadisk Benyttelse af den hele Bymark under eet, med endnu ikke fast Menighed, til fast Besiddelse og Inddeling af den hele Mark); men det kan bevises og bestrykes ved mange (tildeels alt ovenfor anførte) Vedtægter i de gammeldanske og svenske Love. Om disse maa overhovedet bemærkes, at de alle forudsætte de her omhandlede Landboserhold som en allerede fra umindelig Tid stedfindende Tilstand. De anordne ikke, hvorledes Marken først skal indtages og skiftes til Dykning; men de foreskrive, hvorledes efter de gjeldende Vedtægter den normale Indretning bør være, og hvorledes i Tilfælde, hvori man var uenig om enkelte Punkter, eller nogen Bymand troede sig forurettet, Sagen da skulde afgjøres og bringes til Rette efter gammel og lovlig Skik.

Saaledes bl. a. fastsætte disse Love, med meget specielle Bestemmelser, hvorledes den oprindelige Landsby, som Midelpunktet for Menighedens Besiddelse og Virken, skal være anlagt og bygget. Til hver By skulde fire Veie føre³³⁾; hvoraf fulgte, at ogsaa fire (eller egentlig to) Stræder eller Gader giennemskar Byen og saaledes deelte den i fire Qvarterer; hvilket endnu befandtes, om ikke just ved alle, dog ved mange af vore forrige Landsbyer, især de større, før Udslytningen³⁴⁾. Til Byens Fællesgrund hørte baade disse Veie, og overhovedet al Plads imellem Huusraderne, eller Indbegrebet af den saakaldte

³³⁾ „Till hwar by aa meth ræt fyura weghe at gange, the ther af areld tilganget.” 3. Lov. I. 56.

³⁴⁾ Jvf. Duffen. anf. St. S. 86.

Forde (et Ord, om hvis dunkle Oprindelse og Betydning ſaa meget er ſkrevet)³⁵). Denne ſtrakke ſig (paa ſamme Maade, ſom det endnu finder Sted baade i Landsbyer, og ved vore Riobſtedsgader) lige indtil Bondens Huuſtoft (Eſtaſke Lov IV. 11) 2: den hegnede Plads, hvorpaa Gaardens Bygninger vare opførte, og ſom han aldrig maatte udvide mod Gaden³⁶). Paa den anden Side kunde Huuſtoften derimod, ſom ofteſt umiddelbart, undertiden vel ogſaa afbrudt ved en mellemlobende Mark- eller Drifts-Bei, ſtrække ſig videre ud mod Marken. Thi, foruden Huuſtoften, eller rettere tilligemed denne, var enhver Bymand (eller ethvert Boel) tildeelt en Jordlod, der, under Navn af Toft, ſtodte til Huſet paa den anden Side, eller ud imod Marken. Dette Areal var undtaget fra Bilkaarene for den hele øvrige Bymark, der i ſin Heelhed betragtedes ſom Bymenighedens fælles Eiendom, og dyrkedes efter almindelig Vedtægt og Skik. Toften kunde derimod Bolets eller Gaardens Beſidder dyrke og bruge, ſom han vilde; dens oprindelige naturlige Beſtemmelse var, at Bonden nær ſin Bolig kunde have en Jordlod, anvendelig f. Ex. til at holde Ungkvæg paa Græs, til Hauge og Humlegaard, m. v. Enhver iſær tilkom det derfor ogſaa at hegne ſin Toft, hvad enten han ſelv allene havde bygget derpaa, eller overdraget en Deel deraf til Fæſtere

³⁵) Jvf. det herom ſamlende i mit D. Dial. Lex. S. 130—32, og hvad G. Hansſen, anf. St. S. 17—21, angaaende den dobbelte Bemærkelse af *Forde*, har anført imod Fald. Rigtigt antager han uden Tvivl S. 20, at det ſaa hyppigt, i ſaa forſkiellige Forbindelser i Lovene forekommende Ord har været brugt overhovedet om Bei imellem hegnede eller afdeelte Pladſe. Om Bemærkſen i viſſe Tilfælde endog er mindre klar, ſaa har det ingen Indflydſe paa den afgjort viſſe Bemærkelse: at *Forde* kaldes den hele Gadeplads imellem Huſene, med alt hvad den indbefattede, f. Ex. Gadelær, Byſtræne, m. m.

³⁶) Jvf. bl. a. Ex. Siæll. L. II. 53; men iſær J. Lov. I. 51. „Engi man ma byggi a forda, forthi at forda er alla menz.”

eller Huusmænd³⁷⁾. Videre hedder det: „at Ubildgaard, Raalgaard, Hielmgaard og Toftegaard³⁸⁾ skal hver Mand selv værne med eget Gierde, om han vil have dem i Segn.“ (J. Lov. III. 60.) Var Gaarden saaledes beliggende i Byen, at Tosten ikke kunde havees umiddelbart ved Huset, da, siger Hr. Berntsen (II. 449) „skal dog Bonden have Tost i Wangen, ligesom han haver Forde i Byen; efterdi til alle Gaarde bør havees slikt eget Stykke Jord eller Tost, som Bonden sig efter sin egen Villie, med hvad Sæd han lyster, kan have at nyttig gjøre.“ — I øvrigt indsees let, at den samme Grundfætning, der anvendtes ved den øvrige Bymarks Fordeling, at man ved at gjøre saamange Agerstifter, som der, i Folge Jordens Beskaffenhed behøvedes, og give enhver Bymand ligelig Deel i hvert Agerstifte, ikke kunde anvendes ved Tosterne, som nødvendigen skulde udlægges umiddelbart eller nær ved Huse, og rette sig efter disses Beliggenhed. Her har man altsaa virkelig, endog i ældgammel Tid, efter et retsfærdigt Princip, taget noget Hensyn til Jordens Beskaffenhed, og undertiden tildeelt een Bymand et større Areal, naar hans Tostejord var mindre god, end andres. Herom vidner det smukke Sted i Grifs Stæll. Lov. II. 55:

„Er een Tost derfor gjort bredere, fordi den enten havde et flettere Leie, eller den var sidlændet, eller der var Brink, Lavning eller Bierg i samme: da er det Ret, at den

³⁷⁾ „Sua hegner man landbo-toft, ens (ligesom) then toft han boer sialf a, oc sua garthsete-toft, oc sua huilk toft ther noker bygd er a, ther fyrre war bygd, en mark deltes til reep.“ J. Lov. I. 55. Jvf. III. 60 (ovenfor.) Om Gaardsædetoft, der ikke altid laae ved Bondens Huustoft, s. Hr. Berntsen. II. 449.

³⁸⁾ *Hælmgarth*, en indgierdet Plads, forsynet med Hielm, eller Stolpe-tag, til derunder at bierge Sæd. (Rosenvinges Udg. af J. Lov. S. 407.) *Toftegaard*, formodentlig en særskilt indhegnet Gaards-plads paa Tosten.

bør have mere, som har det flettere; thi der er vel skiftet, hvor Alle have faaet lige gode Lodder."

Om Tosten glædte det samme, som om Algerkisterne, at naar nogen Bymand troede sig forurettet, og at Tosten til hans Gaard var bleven formindsket, eller dens Grændser forvanskede: kunde han fordrø Rebning, eller ny Opmaalning af sin Tost. Men i dette Tilfælde kunde man ikke gaae tilværks, som ved Byens Algerkister, der rebedes efter Antallet af Lodseierne; Tostens oprindelige Størrelse maatte ved Vidners edelige Udsagn kunne bevises³⁹). Anvendelsen af samme Retsskik har formodentlig givet Anledning til Benævnelsen af de saakaldte svorne Toste, som forekomme i J. Lov (I. 51), og der modsættes „gamle Toste". Det hedder her: at naar alle Giere i en By ville tage en Deel af Byens Grund, og gjøre til Tost hvad før var Algerland, da skal ogsaa denne Deel have sin Fortæ, og det var disse nye Toste, som kaldtes svorne. Det er tydeligt, at her er Tale om Huustoster i Byen, og altsaa om dennes Udvidelse ved nye Familiers Bosættelse. At det derimod ogsaa i gamle Dage er skeet, at en og anden Bymand udslyttede af Byen, for at boe paa særegen Jord („paa sin egen Tægt" i: Jord, han selv havde opbrudt og opdyrket af Alminding) sees bl. a. af et ovenfor anført svensk Lovsted (S. 395. Num. 18).

Vigtigere og betydeligere vare de Udslytninger af Byen, der i sildigere Tider skeete af flere Bønder paa een gang, af den

³⁹) S. de interessante Vedtægter om Rebning i Gr. Sicell. Lov. II. 51. Alle Bymænd skulde kaldes til Ting, for at paakende Drættin; og vare de Alle enige, da „kunde de gjøre deres Toste saa smaa eller saa store, som de vilde." Men var der derimod Mogle, som paastod at ville beholde den gamle Deling, da maatte disses Paastand have Rettriunet; og kunde man ei blive enig om denne, skulde „tolv Udtinge nævnes til Herredøting", for at sværge om Stiel „imellem Tost og Gade", ligesom imellem Tosterne og Marken o. s. v.

naturlige Grund, at jo flere Familier der efterhaanden dannede sig paa Byens Huustoster, jo trangere maatte de boe, og jo besværligere maatte deres Jordbrug, ved Delinger og Omdelinger af Agerfisterne, blive. Herved opstod i Danmark Forskiel imellem Hovedbyer og Ufbyggerbyer, eller, som begge i J. Lov benævnes: Udelby og Torp (I. 47). Allerede paa den Tid, see vi, var dette et gammelt Forhold; og skøndt en saadan Udflytning ei har kunnet foregaae uden at den var ledsaget af en foregaaende Udfikstning, Omdeling og Ombytning af Agerfister og enkelte Jordlodder imellem de udflyttende og tilbageblivende Bønder, indeholder Loven en Vedtægt og Forskrift, der viser: at den oprindelige Forbindelse imellem Hoved- og Filial-Byen varede i nogen Tid efter Udflytningen. Bymændene i Udelbyen kunde, som det i Loven hedder, „kalde Torpet tilbage, om de fandt, at det var dem til Meen og Skade“; og de kunde sætte de udfikstede Mænd en vis Tid, inden hvilken de igjen skulde flytte ind til Udelbyen. Dog seer man, at Vedtægtsretten aabenbar var til Fordeel for Ufbyggerbyen, da den sætter en Hævdetid af 3 Aar som tilstrækkelig til at hjemle dens Indbyggere Ret til at blive boende i Torpet. Paa den anden Side var Udelbyens Ret i disse 3 Aar saa streng, at en eneste tilbagebleven Bymand i Udelbyen havde nærmere Ret til inden denne Tidsfrist at kalde de udflyttede Bønder tilbage, end disse kunde forpligte ham til at flytte til Torpet. (I. 51.) Heller ikke sjelden har det været Tilfældet, at Udelbyen og det udflyttede Torp, vedbleve at have deres Alminding eller Fælled i Sameie; hvorfor man lige til Udfikstningen har fundet nærliggende Landsbyer, som havde Græsning paa Overdrev i Fællesskab ⁴⁰⁾. I Tydske Lovs Vedtægter om Forholdet imellem Hoved- og Ufbygger-By, og i Ravnets, der tillægges de

⁴⁰⁾ G. Hanssen i N. Staatsbürgerl. Mag. V. 1. S. 25.

sidste, finde vi i øvrigt en vigtig historisk Oplysning om Oprindelsen af de mangfoldige danske Bynavne, der endes paa *torp* (som ved Tidens Forvansknig er bleven i de fleste danske Provindser til *strup*, i Skaane derimod til *arp*). Vi maae derimod snerne den Forestilling, at hiint Forhold endnu saaledes kan gienfindes i vore Landsbysogne, at Kirkebyen altid skulde være den oprindelige Hovedby, og de øvrige Landsbyer i Sognet skulde have været udflyttede Torper. Dette kan paa enkelte Steder være Tilfældet; men er det langt fra ikke overalt, som allerede Navnene paa saa mange Kirkebyer, der endes paa *torp* kan udvise. Udflytningen af Torper fra Adelsbyerne er et agrarisk Forhold, der overhovedet maa være ældre, end Sogne-Inddelingen, og saaledes i sin Almindelighed ældre, end Christendommens Indførelse. Saaledes er naturligvis ogsaa det lige indtil Udflytningen vedvarende, og endnu ei overalt eller aldeles ophørte Samfund imellem Bymenighederne ældre end Sognemenighedernes Forhold, der egentlig er et kirkeligt-statistisk, og af en anden, mindre oprindelig Natur, end det første.

I det Foregaaende have vi, saavidt det her kunde finde Sted, uden at gaae ind i det fuldstændige Detail af Nordens ældre Landbosforsatning, betragtet den reelle Side af Jord-Deelingen, Landsbyernes Anlæg og oprindelige Indretning, og Menighedernes heraf afhængige Markfællesskab. Vi komme nu til Betragtningen af den anden Hovedside i dette Forhold, og til en mere i de el Delingsgrund for Jorden, end den nogenlunde lige Størrelse af alle Bymænds Lodder i Agerstifter, Engjord, og Tøstejord. Der maatte nemlig fra Begyndelsen af ikke allene blive Spørgsmaal om, hvor store Lodderne kunde blive, men hvor store de skulde være, for at svare baade til den enkelte Mand og Familjes Liv, og til dens Arbeidskraft, eller Midler og Gyde til at dyrke et vist,

tildeelt Areal af Bymarken. Her findes det da, at man ogsaa hos os, ligesom i flere Lande (hvor man derfor stundom har brugt samme Navn for Jordlodden, som for Ploven), og i Oldtiden hos Romerne, har antaget den udeelte Maalestok: at saamegen Jord, som med een Plov, og de dertil fornødne Dragere, kunde dyrkes, blev anset for det, til en Bønde, en selvstændig Landboes eller Jordbrugers Familie fornødne Areal. En Plovs Jord var saaledes, om ikke i Folge Navnets Eiighed, saa i Folge den meer end sandsynlige Analogie med andre Landes Indretning og Værdværd, og i Folge Tingens indvortes Nødvendighed, det samme, som hos os i gamle Dage kaldtes et Boel, eller hvad man i nyere Tid i Danmark kalder en Bøndegaard.

Men ved et saadant Maal Jord forstod man oprindeligen ikke blot det, vi nu fornemmelig eller allene ville tænke os derved, nemlig Ploiejorden, Boellets Lod i den opdyrkede Jord, eller Maalsjorden. Denne Andeel var saa at sige Boellets Kiærne; men til ethvert Boel hørte i gamle Dage, da endnu den mindste Deel af Landets Overflade var bragt under Ploven, en ligelig Deel, eller deeltagende Benyttelse, af den udyrkede Jord, med andre Ord af Alminding, Overdrev, Fælled, Skov, Hede og Mose. Det var den samlede Heelhed af begge disse Bestanddele, i Forening med Tøsten, Huusbygningen og Gamle af Forte, Markveie og det almindelige Segn, Bedtægterne fordrede, som udgjorde det hele Boel. Dettets indvortes og sande Værd var derfor, fra Oprindelsen af, ligesaa lidt bestemt, som den geometriske Størrelse; efterdi dette Værd for en stor Deel beroede paa Maalsjordens Udstrækning. Efterhaanden, som Arbeidskraften vorede med Familiernes forøgede Mennesketal, med den stigende Erfaring og med Huusdyrenes Antal, fandtes baade Fornødenhed og Leilighed til at indtage og dele flere Agerstifter, udenfor de

tidligſt loddeſte. At dette virkelig er ſkeet paa den Maade, og at Vymarkens tidligſte Deling til Voelene er gaaet ud fra Byen, ſom Midtpunkt for Opdyrkningen: findes bekræftet ved Erfaringer om Agerſkifternes Leſe og Form, ſom man havde Leilighed til at gjøre ved Udfkiſtningen⁴¹⁾.

Det er klart nok, hvor utilſtræffeligt og urigtigt et Begreb de have havt om Voelens Natur, der have gjort ſig megen Umage for at fremſtille det, ſom en ſaadan Strækning Jord, hvis Flademaaſt beſtemt kunde angives, og altid var fuldkommen lige ſtort. Ideen om en ligelig Deling af Vymarken imellem Bomændene (Voelens Beſiddere) kunde jo i ſig ſelv ikke gaae videre, end til at anvende denne Grundſætning paa Marken, ſaaledes, og ſaa ſtor eller ſaa liden, ſom den var. Den ideelle Delingsgrund, Henſyn til Jordens Værdi og dens Tilſtræffelighed til en Families Underholdning, gjorde derimod en allevegne herſkende Elighed i Fladerummet umuelig; da der til Opnaaelfen af hiint Niemed vel kunde behøves tre eller fire Gange ſaameget af et let, ſandigt, ſterilt Jordsmon, ſom af den fede og frugtbare Jord. — Det er den ſamme Genſhed i Principet for dette Jordmaal, eller Arealet af dyrkelig Jord, tilſtræffeligt for en ſelvſtændig Familie, ſom vi gienfinde fra den tidligſte Middelalder i de allerſteſte europæiſke Lande, og under omtrent lignende Forhold og Stilling hos de umiddelbare

⁴¹⁾ Som Beviis paa ſaadanne efterhaanden gientagne Delinger af nye Agerſkifter, anfører Duffen: „at de længſte Agerſkifter paa en Vymark næſten altid vare de, der ſtodt op til Byen, hvorimod de mindre og ſmaa Agerſkifter ſom ofteſt laae mod Udkanten af Vymarken. Man har ved dens forſte Deling taget de nærmefte Jorder under Dykning, og gjort Agrene lange, fordi man indſaae, at de endnu ikke vare ſtorre, end fornødent. Siden, da man behøvede og kunde overkomme at dyrke mere Jord, opſog man flere, men mindre Agerſkifter, i Udkanten, eller inde i Marken, hvor Vaffer, Kiær, Vaffer o. ſ. v. kun tillod at danne dem ſmaa.“ Anf. St. S. 15.

Landbrugere eller Bønder; og det er det samme, som vi kunne forfølge ned til vore Eider, skiondt under tildeels meget forandrede, eller modificerede Landbøforhold. Vort danske Voel⁴²⁾ svarer saaledes til Angelsaxernes *Hyde* eller *Hide*⁴³⁾, til de Tydske Hube, Hufe (i det 7de, 8de, 9de Aarhundredes ældre Sprogformer: Huoba, Hoba, o. s. v.) og til *Mansus* eller *Mansa*, (af manere, at boe; ligesom det eng. *Manor*, og vort eget Voel) i Middelalderens Latin. Begrebet er hos os, efterat Ordet i nyere Eider forandrede sin Betydning, gaaet over i Benævnelsen Gaard eller Bøndegaard.

Endskiondt Voelets Natur, saaledes som den ovenfor er udviklet, medførte, at det fra umindelig Tid, eller fra den

⁴²⁾ Det forekommer ogsaa under Formen *Bôld* og *Bôll*, habitatio, i det Angelsachsiske; og nogle, men kun meget faa, engelske Stednavne ere dermed sammensatte. (Rectitudines singular. personarum, herausg. von H. Leo. p. 36.) I de gamle svenske Love findes *Bol* i Bemærkelsen: Gaard, Landgods, prædium. (Jvf. Schlyters Glosfariet til Vestg. Lag, p. 368. Östg. Lag, p. 246. Westmanna Lag, p. 251. Upl. L. p. 298.) *Bolstafer* (Voelsted) har deels samme Bemærkelse; deels, og hyppigere, bruges det for: By, og i Særdeleshed Byens Joroder, Bymark. („pagus; præsertim agri, prata, &c. ad pagum quendam pertinentia.” Schlyter. Upl. L. p. 299.)

⁴³⁾ *Hide* er ikke det samme som *Hyde*, corium, pellis, Hud, Skind, hvad man længe urigtigen har meent; men det kommer uden Tvivl af *Hiv*, *Hives*, domus, familia. (*Hide* egentlig *Hivede*. Leo.) Speilmann i sit Glosfar. p. 177 (cfr. p. 261) forklarer det ved „jugera uni aratro sufficientia per annum.” De latinske Ord *carucata* og *mansa* forekomme i Diplomer fra den angelsaxiske Tid som synonyme (for Ex. *Kemble Chartæ anglosax.* II. 247. 271. I Kent allene brugtes *Sulung*, for *Hide*. ib. I. 249. II. 410. „Eine carucata oder Hide scheint man angesehen zu haben als das geringste Maß Land, um darauf ein selbständiges, freies Hauswesen beginnen zu können; weshalb dieselbe auch *Hivise*, *mansio*, *mansa*, genannt wurde. Es ist die Einheit, nach welcher die Flur einer Ortschaft ihre ursprüngliche Vertheilung und Eintheilung erhielt.” Rectitudines singularum personarum, nebst einer einleitenden Abhandl. herausgeg. von H. Leo. 1842. S. 111. 112.

tidligste Jorddeling, er blevet betragtet som en vis, engang for alle uforanderlig bestemt Jordpart (eller rettere en Samling af Jordparter) for enhver Hymand: kunde dette dog i Tidens Løb ikke hindre Voelenes Deling. Anledning hertil maatte deels Byernes og Familiernes vorende Folkemængde, deels Trang og Armod hos enkelte Besiddere medføre. Hvorledes den oprindelige Idee for Volet: at det maatte indbefatte det til en selvstændig Families Underhold tilstrækkelige Maal Jord, tillige betingede Eiendommens saavidt muligt udeelte Bevaring i Slægten: vil længere hen komme til Omtale. Men det er ikke mindre vist, at i en fiern Oldtid, der allerede ligger meget længere tilbage end Nordens ældste Landbo-Bedtægter, har man kiendt Voelenes Udstykning, hvilken som oftest skeete ved en fortsat Halvdeling — men, som det af de gamle Kilder synes, i Almindelighed ikke længere, end til Ottinger, eller Ottendebele. Det er bl. a. i Bedtægterne om Markens Rebning, hvor de mindre Voelsparter komme til Omtale.

Man indseer let, at Jorddelingen og Fællesskabet imellem Voelenes Besiddere i en By ikke, uagtet alle Skielmærker, Agerrener og Grændsepæle, kunde bevare saa mangfoldige Agre og smaa Jordlodder i en bestandigen urørt og uforandret Tilstand og Veliggenhed. Det kunde i Løbet af nogle Generationer ikke allene let skee, at Agerstifter formindskedes ved umærkelig Frapløining; men det kunde endog, under Voelenes Udstykning i Smaadele, og deres Afhændelse fra Mand til Mand, indtræffe, at der opstod Uenighed om den lovlige Eier til saa smaa Jordstykker, eller om deres rette Grændser. For at raade Bod paa begge Dele, kiendte man i hiin Tid, da Menighedens Bedtægter, hvor saadanne havde vundet en vis Grad af almindelig Gyldighed, var Landets, o: Provindsens Lov, og da enhver Menighed, ved gamle eller erfarne Udvalgte af sit eget Samfund, kiendte eller svor hvad Retsgrunden var i det enkelte

Lilfælde, kun to Midler: Rebning og Tingsvidne. Rebningen (o: den sildigere, fornyede Opmaalning af de Agerstifter, som skulde tilhøre, enten et heelt Boel i en By, eller udstykkede Boelsparter) kunde, efter visse Vedtægter, enhver Eodseier i en By, eller i et Boel fordre iværksat, under lovbestemte Forhold. Det hedder nemlig: at naar Bymænd tvistede imellem sig om Jord, som de eie sammen i et Boel, da kunde de afgjøre Sagen imellem sig, saaledes at Besidderen af en Otting (½ Deel) kunde fordre saadan Rebning af det Fierdingsboels Besidder, som hiin laae i Fællesskab med; paa samme Maade kunde Fierdingsboelet kræve Rebningen af Halvboelet; Besidderen af et saadant kunde kræve det af et heelt Boel, hvormed han stod eller havde staaet i et saadant Forhold; Gieren af et heelt Boel endelig kunde gjøre denne Fordring til hele Byen⁴⁴). Hvad man herved opnaaede, var Restitutionen af den oprindelige, ligelige Fordeling af de paagældende Agerstifter, enten over den hele Bymark, eller for et enkelt Boel; og herved maatte det dog ogsaa deels komme an paa de i Rebningsforretningen kyndige Bønders Udførelse af samme⁴⁵); deels maatte, i mange Tilfælde, en forudgaaet Kiendelse af Oldinge, eller Mænd af

⁴⁴) Saaledes maa vel uden Tvivl det bekjendte Sted i Skaanske L. IV. 9. forstaaes: „Skil män um jorþ the i hole ægho, tha mughu the huær dagh jæfnæ sin imællin, swo at *attung* kalle a *fiarþung*, oc *fiarþung* ofna *halft bol*, oc *halft bol* ofna *helt bol*; *helt bol* ma cumma allan by til reps, Swa margh bol sum the æræ.” Ganske i Overeensstemmelse hermed vare de siællandske Vedtægter (i G. Siæll. Lov. III. 4. jvf. med Gr. Siæll. Lov. II. 54). Eignende Bestemmelser i de G. svenske Love, s. Westm. Lag. Bygn. B. 19.

⁴⁵) Man seer, at Rebning var i Brug, endnu mod Slutningen af det 16de Aarh. (lovgyldig var den endog i det 17de Aarh., som man af Hr. Berntsen og andre Kilder kan erfare); men at man dog alt paa hiin Tid havde Mangel paa Rebningsmænd, og at det saaledes (1581) befandtes, „at der udi Holland ikke skal være nogen Bønder, som skal kunne med Rebning”; men at der til en saadan Forretning maatte forskrives Rebsmænd fra Fyen. Hist. Tidsskr. II. S. 119.

gammel Erfaring og Kundskab om Byens og Bymarkernes Forhold, afgjøre visse Grundsætninger og Regler, hvorefter Rebningen skulde foretages. — Til saadanne almindelige Regler hørte, efter gamle danske og svenske Retsvedtægter, den her oftere forekommende Bestemmelse om Rebning efter Solstifte eller Solfald. Endskjondt dette er en eiendommelig og mærkelig Forskrift, hvis Undersøgelse og meget forskiellige Forklaring hører til de interessanteste Gienstande af Nordens gamle Landbosforhold: er den dog af en altfor speciel Natur, til her at kunne nøiere begrundes eller afhandles ⁴⁶⁾.

⁴⁶⁾ Næsten Enhver, som har villet forklare disse Ord, har tillagt dem en anden Mening, lige fra Chr. Ostersen (1641) og Hr. Bernsten (1655) indtil den nyeste Tid. At man allerede paa disse Forfatters Tid, eller i Midten af det 17de Aarh., ikke kjendte Ordens oprindelige Mening, er tydeligt nok, og ikke forunderligt, da det gamle Lovsprog paa den Tid allerede var ganske forældet, og hyppigen blev misforstaaet. Solstifte forekommer hos os kun paa det ene Sted i 3. Lov I. 55. „Gar Solskipt a by“, og man kan af dette Capitels Indhold ikke see andet, end at det har Hensyn til Rebning. Den gamle latinske Oversættelse (*distributio solaris*) lærer os ligesaa lidt noget, som den plattyske, der har optaget det nordiske Ord „*solschifte*“ uden Omskrivning, og saaledes formodentlig ikke kjendt Betydningen. I de svenske Love forekommer Ordet oftere, f. Ex. Uppl. Lag, Wisbærbo B. c. 1. „Hawi ængin wald at rywæ thæn by, i rætttri *solskipt* ligger, utæn allæ iorþeghandæ willæ.“ Saaledes: at komme til ret Solstifte, staa i rette Solstifte; sammest. c. 2. De ældre svenske Fortolkere (Berelius, Loccenius og Ihre) ville dermed have forstået, at Jordstiftet og Rebningen skulde ske efter Markernes Beliggenhed mod Solen eller Verdenshjørnerne, saa at de, som boede mod Syd i Byen, skulde have Søndermarkerne, de som boede mod Nord de nordlige Marker, o. s. v. Med dem stemmer ogsaa R. Ancher (Udg. af 3. Lov S. 347. 48) overeens, og han bekræfter det med Stedet i Gr. Siæll. Lov II. 55: „Da skal hvert Boel rebes saa, som det før var faldet mod Solen.“ Men den følgende Sætning maa tages med: „Og saa som enhvers Hovedtoft falder i Byen, saa skal Lodderne (lim-mænæ) ligge ude paa Marken. Men haver Hovedtoften en Åger i hver Bang, saaledes solfalden (swa sol fallæn) som Hovedtoften selv er, da er han berettiget til at bevise, at alle Lodderne ligge som Loften.“ Oluffsens udførlige Forklaringer over dette Sted (i Rosen-

Et særskilt Forhold i vore nordiske Forsædres Eiendomsret til Jord, og i de ældgamle Indretninger og Vedtægter, der havde Indflydelse paa Boelenes vedvarende Størrelse og Deelagtighed i Bymarkens Agerstifter og Jordblodder, og paa de Forandringer, som i Tidens Længde kunde foregaae i Jordbejlingen og Jordbesiddelsen i en Bymenighed, maa jeg dog endnu med nogle Ord omtale. Det er den enkelte Mand's Besiddelse af Jord, udenfor Boelet's eengang fastsatte Lod og Deel i Bymarkens Heelhed, eller det i jydsk Lov saakaldte *Stuf*; som (efter

vinges Udg. af Stæll. Lov. S. 367. 68 og i Bidrag om Danm. indv. Forf. S. 80—86) gaae i det Væsentlige ud paa: at Vedtægten var den: at Tofternes Beliggenhed i Byen altid skulde tiene til Regel for deres Stifting og Rebning i Marken, eller at hver skulde tage sin Ager i Marken i samme Orden, som hans Toft laae i Byen. For at antage denne, tilspøseladende rimelige Forklaring, synes det da ogsaa at man maa blive ved den Mening, at Taler virkelig er om Solen, og om Tofternes og Agrenes Beliggenhed mod Solen, og at Sol (*Sola*, i Ducange's Glossar. „mensuræ genus videtur.“ Jütsche Lov. 1717. S. 198, hvor, i Blütings Glossar., Sol forklares ved en Snor) her ikke har samme Betydning, som Reb. (Mussen. l. c. S. 84. G. Hansen. N. Staatsbürgerl. Mag. VI. p. 36.) Schlyter vil forklare „ræt Solskipt“ ved „regularis pagi dispositio, qua aræ singulæ omnesque conjunctim formam habent ita quadrangulatam, ut si ex. c. duo latera vergant a septentrione ad meridiem, cetera duo tendant ab oriente ad occidentem.“ Glossar. t. Uppl. L. p. 407. (Jvf. hans Ann. mod en Misforstaaelse af Rosenvinge. Söderm. Lag. Glossar. p. 295.) Allerede Mussen, l. c. p. 32. har bemærket, hvor lidt disse og lignende Forklaringer kunne stemme overeens med Bønderbyers og Gaardenes Beliggenhed og Bygningsmaade før Udstiftningen („store Byer laae saare fælden midt i Markerne, og Bønderne boede i Byen uden nogen Fordeling (?) efter Verdenskanterne“); eller hvor lidt det f. Ex. var mueligt, fordi en Toft i og ved Byen laae mod Østen, at derfor alle Boelet's Ager ved Rebningen skulde kunne lægges i den samme østlige Retning; og Mussen henviser tillige til en rigtigere og naturligere Ytring af R. Auker, J. Lov. S. 269. — Det fortiente et Forsøg, om man skulde kunne komme til mere Enighed i disse dunkle Udtryks Fortolkning, hvis man engang paa ny undersøgte dem med den Forudsætning, at Sol og Solstifte bemærkede Reb, Rebning og Reb-fald, og intet havde med Solen at gjøre.

J. Lov II. 55) synes at være synonymt med *Særkiob*, hvilket Ord dog kun tildeels forklarer saadan Jords Natur, men uden Tvivl temmelig nær har Betydning tilfælles med de svenske *Loves Urfiæld* eller *Urfæld*⁴⁷⁾.

For at giøre Rede for hvad *Stuf* var, og hvorledes saadan Jord betragtedes i Forhold til Boelet og Bymarken, maa man først eller tillige vide hvad *Ornum* bemærkede, da begge disse Benævnelser bruges om Jord, som var undtaget fra Rebsning til Boelene. Det sidstnævnte Ord forklarer J. Lov selv tydeligt nok, i Henseende til dets Benævnelse; men har derimod ikke noget, der siger os Tingenes Oprindelse. Det hedder i I. 42.

„Er *Ornum* i By, da maa den have været der af Arilds Tid, særmærket med Groft, eller med Steen eller Stabel (Gierdestang). Den rebes ei med By, fordi den fragaar den hele Bymark. Men tvistes der om, hvad enten det er *Ornum* eller *Gendeel*⁴⁸⁾, som ligger udyrket: da

⁴⁷⁾ Jvf. Uppl. Lag. Vithærbo B. c. 6: „Hawær bonde ryzl (Ryddejord, Rud) ællr *urfiæld*“; og Schlyters Forklaring over Ordet, Glossar. S. 433. Jvf. især c. 17. § 3, som foreskriver hvorledes *Urfiældar* skal være heget („er Raa ryddet (nemlig i Skov), er Dige flaaet, Reen lagt, eller er Gierde uden og oven om“) naar det skal staa ved Magt, hvad enten det ligger i Ager eller Eng, Skov eller Kar, Græsgang eller Alminding. Men, lægges der til, „æru æi þylik skjal til *urfiælt*, nu æru sagþ, gangi þa atær *urfiældar* i ræltæ byskipt.“ At Partikeln *ur* i *Urfiæld* er det samme, som *or* i *Ornum*, kan ei være tvivlsomt; saa lidt som at *num* i dette Ord har Betydning tilfælles med *nam*. — *Fiæld* eller *Fiældr* i det svenske Ord (som ogsaa forekommer allene) kunde maaſtee være det samme som vort *Fald* o: Agerflifte, Jordstykke.

⁴⁸⁾ Jeg holder for, at man saaledes kan læse Textens *een deld* som eet Ord (o: en Deel, et Stykke Jord, som tilhører enkelt Mand). Vil man ikke dette paa Grund af *d* i *deld*: da kan *eendeld* være et Participium: eendeeft Jord, o: særskilt afdeelt Jord eller saadan *Ornum*, hvortil en enkelt Mand paastaar Eiendomsret. Baade Chr. Ostersen (2 Udg. S. 602) og Ar. Berntsen, II. 447. nævne

vidner den, som har det i Besiddelse, at det er hans Ornum." o. s. v.

Neppe kan dette Lovsted forklares anderledes, end at her tales om to Slags Ornum; den gamle latinske Oversættelse har ogsaa: „*utrum illud sit ornum, vel una pars terræ, que dicitur delid.*“ hvilket, uden Hensyn til Maaden, hvorpaa eendeld oversættes, viser, at den latinske (ligesom ogsaa den plattdyiske) Oversætter har forstaaet Stedet om to forskellige Slags Jord. Det ene Slags kan da have været saadanne Jordstykker, som fra ældgammel Tid af, ved en eller anden Aarsag, havde været undtagne fra Byens almindelige Nebning, og fra Jorddelingen til Boelene, og betragtedes som Byens fælles Eiendom, fordi ingen særskilt Eier kunde hjemle sig Besiddelsesret dertil⁴⁹⁾; det andet Slags Ornum derimod var et saadant Jordstykke, som ikke allene en enkelt Bymænd i sin Tid, udenfor den almindelige Maalsjord, havde opdyrket af Fællesmark eller Alminding, men hvorpaa han tillige, da dette Jordstykke var lovlig indhegnet, kunde vinde Hævd. Vanskeligheden af at forklare, hvorledes en saadan særskilt Opdyrkelse og Besiddelse kunde opstaae, har givet Anledning til forskellige Hypotheser; især naar man vil antage Ornum for bestandig skattefri Jord, og saaledes forklare det „*privilegium dignitatis*“, som Anders Sunesen IV, 8. tillægger dette Slags Jord. Opdyrkning af Jordstykker i en fiernere Alminding eller Udmærk, paa en Tid,

„Eendeel eller Enmerke“ og have saaledes fulgt forsmænte Læsemaade. At læse en Deel („nemlig af Bymarken“: Rosenvinge) stemmer lidet overens med Sprogformen i 3. Lov, hvor den ubestemte Artitel saa yderst sjelden forekommer. Ogsaa den ældre danske Version har: „Ornum eller Eendeel“.

⁴⁹⁾ Ogsaa Hr. Berntsen, II. S. 448. omtaler Ornum, som et særligt Stykke Jord, hvilket Bymænd selv nu ikke bruge“, og som „gemeenligst pleier at bruges til Byens Tyr“.

da der endnu var Jord i Overflodighed, er vel den rimeligste Oprindelse, som kan gives Ornum⁵⁰⁾.

Det sidst omtalte Slags Ornum var vel ikke synonymt med Stuf, men kan dog henføres under samme høiere Begreb, nemlig Særjord o: Jord, som ved egne Forhold var affondret fra Byens almindelige Boelsinddeling. Men ligesom Ornum aldrig havde hørt under noget Boel, saaledes maa ved Lovens Stuf uden Tvivl forstaaes et saadant Jordstykke, som tilforn havde tilhørt et vist Boel; men som Gieren har kunnet, enten ved Salg eller Gave, skille derfra. Stuf var saaledes et fra Boelet uden ligelig Deling (i Halsboel, Fierding, Tolvteedel, o. s. v.) afhændet Jordstykke i en af Byvængene, (snarest vel et saadant, der laae i en Udkant af Vængen), som en Boelsseier eller Bømand i Byen havde solgt eller skienket bort fra sin Lod, hvilken Jordlod da beholdt sin fra første Færd bestemte Størrelse, og under enhver fornøyet Rebning maatte undtages (jvf. Gr. Stæll. L. II. 55) og holdes vedkommende Gier (Udensboelsseier) til Gode, (eller erstattes ham ved en Jordlod af lige Størrelse eller Værdi, af det Boel, hvortil Stufjorden hørte)⁵¹⁾. Det synes tillige at ligge i Sagens Natur, at Gieren af en saadan Stufjord, der ikke var en integrerende Boelsdeel, men en adskilt Brøkke af et Boel, hverken kunde deeltage i de Byrder, som fremdeles vedbleve at hvile paa

⁵⁰⁾ Jvf. G. Hanssen. I. c. S. 49. En anden, mere indskrænkende Forklaring hos Belfrage. I. c. p. 132.

⁵¹⁾ Jvf. især 3. Lov. I. 55. hvor „Ornum, Kirkestuf, eller nogen Mands Særkjøb“ nævnes som undtaget fra Rebning eller Solstifte; og tilføies: „Ingen Deel (Jordlod) som Stuf ligger i (som udgjør Stuf) maa enten øges eller formindskes.“ Efter samme Lov II. 21. kunde „Stufkjøb“ ogsaa ske ved Mænd, der boede i en anden By; og af II. 57, 58. sees: at man ikke gierbede for Stufjord; med mindre det var en Deel af Boelsseierens Høstoft; thi saaledes synes Stedet c. 37. at maatte forklares: „For Stuf gierde man ei, uden det er Jortefælle (fælles Jorte) i By“.

Boelet (jvf. And. Sunesen til St. Lov. IV. 10); eller have nogen Deel i Jord, der horte under Byens Alminding eller Overdrev. Denne Forklaring over Ornum og Stuf stemmer ogsaa overhovedet overeens med den af Rosod Macher⁵²⁾ og af Belschow⁵³⁾ antagne; men det er især den sidste Forfatter, der tydelig har forklaret Naturen af Stuf derved: at ligesom Boel, ved gjentagne Nebninger i Tidens Længde kunde forstorres eller formindskes noget i sit Areal, og overhovedet ikke havde nogen fast geometrisk Storrelse; saaledes beholdt Stuf derimod sit oprindelige Fladeindhold uforanderligt.

Nu synes det vel ikke saa let forklarligt, hvorledes Besiddelsen af saadan Særjord, eller Stuf, i alle Henseender har kunnet bringes i Forbindelse med Eiendom af Boel, og de Forpligtelser dermed fulgte; særdeles i tidligere Tider, da andre Forhold, end de tidligste, dannede sig i Henseende til Byrder og Afgifter, som hvilede paa Boelene. Det synes af flere Lovsteder at være klart, at Skatlægningen overhovedet var grundet paa Boelsindretningen, og at deelte Boel, ogsaa efterat Udstykningen efter Halvdeling var indtraadt, med Hensyn til communale Forhold og Byrder, ere vedblevne at betragtes som et Heelt.

⁵²⁾ Udg. af Jydsk Lov. S. 350. (I hans Uff. om den verdsl. Staaſte Lov, Saml. jur. Str. I. 118, har han ikke indladt sig nærmere paa Stedet hos A. Sunesen til St. L. IV. 8, hvor denne synes at tillægge *Hornomme* (= Ornum) Bemærkelsen af privilegeret Jord; uden Tvivl har han dog ved „privilegium dignitatis“ ikke forstaaet andet, end at saadan Jord var undtaget fra al Nebning. (jvf. S. 423.)

⁵³⁾ Comment. de institutis militar. Danor. p. 133, not. 3. G. Hanssen (Agrarvesen der Vorzeit. II. Lief. I. c. S. 31—34) har ganske lagt Belschows Idee til Grund for sin Forklaring over Stuf; men udvillet den fuldstændigere. At Stufstøb ogsaa efter Jordens Taxering til Mark Guld m. v. vedblev at være udenfor Beregningen ved Boelenes Værd: vil Hanssen bevise af Liber Aarhusiensis, navnlig af Stedet om Sarakær. S. R. Dan. VI. 435. At Stuf forresten ikke er andet end det samme Stuv (Platt. Stuve), som vi endnu i visse Tilfælde bruge for: Stykke, Stump, synes klart nok.

Dette hindrer ei heller, at man kan tænke sig, hvorledes undertiden det, som i meget gamle Tider havde været et enkelt Boel, kunde blive til to eller flere hele; da Gaardene vist nok oprindeligen have været færre og større, end de siden blev, fordi der var megen Udmark, som først efterhaanden blev opdyrket. Men i alle Tilfælde vare Ornum og Stuf undtagne fra den almindelige communale Forbindelse, som af et vist Antal Boel dannede en By. Den blotte Gier af Særjod eller Stufjord havde ingen Deel i Alminding, Fælled, Overdrev, Byfkov, eller noget Slags Jord, som endnu, i Henseende til Brug og Besiddelse, stod i det oprindelige Forhold af Sameie.

Saaledes kunde der altsaa, efterat Begrebet om Ornum og Stuf havde dannet sig, gives Giere af saadan Særjod, endog udenfor Menigheden; efterdi den (i tidligere Tider) ligesaa vel kunde afhændes eller skienkes til en Gier udenfor, som i Byen. Men dette kunde dog ikke omstøde den almindelige Idee, der oprindeligt maa have ligget til Grund for Boelsinddelingen og Byens Menighed eller Communalsamfundet, at: saamange Boel, der fandtes i en By, saamange Bønder havde den; eller at det kun var Bønderne eller Bymændene (Boelsierne), som havde Stemmeret i Byens og Menighedens Anliggender. Men om Boelet deelttes i mindre Parter, om det formindskedes, enten ved Afhændelse af een eller flere saadanne Gierdinger, Ottinger o. s. v., eller ved at overdrage Stuf eller Særjod til en Udenboelsmand: da kunde det synes, som hele Boelet's Forhold til Menigheden, i senere Tider til Riget og Kongen, maatte brydes, og de Boelet paahvillende communale Pligter og Byrder blive vanskelige at svare, næsten umuelige at fortre opfyldte. Man havde dog allerede i ældgammel Tid søgt at forebygge en Forvirring, der vilde medført den communale Organismes Opløsning. Boelet, omend skiondt udstykket i Lodder, vedblev at betragtes som Eenhed;

Agre og Jordlodder, som tilhørte Volet, kunde bortbyttes, skiftes, afhændes eller bortskienkes; men Huustøften (sundus dignior) var udelelig⁵⁴⁾; med den maatte altid en passende Deel af Jorden blive forenet, eller Afstaaelsen af Voelsparterne skee paa saadanne Vilkaar, at disse svarede deres ligelige Deel af de Byrder, for hvis Præstering Huustøften vedblev at bære Ansvar⁵⁵⁾. — Enhver Undersøgelse,

⁵⁴⁾ Min ærede Ven, Hr. Prof. Belfhow har hertil meddeelt følgende Bemærkning: „Det simple Middel, hvorved i Almindelighed forebyggedes Forvirring ved Fordelingen af alle Byrder, for saavidt Voelsinddelingen derved toges til Følge, bestod deri, at Voelene, naar de deelede imellem flere Giere, i Regelen altid deelede i bestemte Afsnit. Dele, saa at Gierne i samme Forhold bekvemt kunde fordele imellem sig de Volet paahvilende Byrder. Men uden Tvivl blev da, ved saadanne Delinger, i Regelen ogsaa Huustøften deelt i samme Forhold. (Jvf. St. Lov. IV. 11, sammenholdt med Jydsk L. III. 12.) Undtagelse var det derimod, naar Huustøften forblev udeelt, saasom naar een folgte et bestemt Areal af sit Agerland (Stuvfiob, Særftiob) eller en bestemt Deel af sin Lod i Marken, men beholdt den hele Huustøft. Naar det nu gjaaldt som Lov, at Byrden fordeelede efter og hestede ved Huustøften: kunde det tilsidst blive en Umulighed at præstere præstanda for den, som eiede den udeelte Huustøft, og derfor hiemlede Staaens L. og Vald. Siell. Lov. III. 5, en saadan Eier i visse Tilfælde Ret til at indbrage „alt utlændæt til husætoften“). Af det Anførte følger ogsaa, at det, efter at Delingerne vare blevne almindelige, ei kunde gielde som Regel: at saamange Voel der fandtes i en By, saamange Bønder havde den.“

*) Dette hører unegteligt til et af de ikke saa Lovsteder i vore gamle Landbogs Betragtninger, som, skiondt forstaaelige i Ordet, frembyde Dunkelhed og Banstielighed nok i Forklaringen. Her siges, at Huustøftens Besidder kan indbrage de afhændede Dele af Volet; men ikke paa hvad Maade, eller under hvilke Vilkaar. Hvorledes skulde han faae dem uden vederlag? — og om han skulde kobe dem tilbage, da vil han jo dobbelt Byrde, Riekesummen og Volets Præstationer. Forf.

⁵⁵⁾ „Ratione fundorum veluti digniorum, non adjacentium prædiorum quae fundis velut membra capitibus obsequuntur, pensiones redduntur, & quæ debentur procuratori regiae (Kongens Ombud) persolvuntur.“ And. Sun. L. Scan. IV. 10. 3 St. Lov IV. 11. hedder det at „for husætoft skal man leding, innæ oc stud rede.“ (Men man seer tillige tydeligt af dette Capitel, hvormange Banstieligheder

baade af de ældste og sildigere Kilder til den tydske Landboforfatnings Historie, viser ogsaa at det samme Princip var fra Arildstid gældende i Tydskland. Ogsaa her var Bymarken oprindelig, efter et Retsprincip, der ligger til Grund for Landsbyernes hele gamle Communalforfatning, betragtet som en fælles Eiendom for den hele Menighed. Dette havde den jo ogsaa fra først af været (*agri, pro numero cultorum, ab universis occupantur. Tac.*). Det ældgamle Trevangsbrug med Byens tre Hoved-Marker⁵⁶⁾ eller Vange, stiftetviis benyttede til Sæd og Græsgange, var vist nok ældre end Voelsindretningen; og formodentlig var det i den allertidligste Culturperiode ikke Jorden, men Afgrøden, som deelede imellem Familiernes Overhoveder. Siden rebedes og stiftedes baade Vangene, og de mindre, til Dyrkning stiftede Jordstykker, der laae adspredte paa Bymarken. Saaledes opstod Voelene; enhver Bonde dyrkede nu sin Rod i Vangene og i de øvrige Algerstifter for sin egen Regning; han blev Eier af det samlede Voel med dets Rettigheder og Deel i Byens Fælleder, Alminding, Fede, Skov, o. s. v. Men hans Brugret var ikke ubetinget fuldkommen, eller fri, undtagen paa hans Huustoft og Tostejord. Vel deelede Jord og Alger imellem Voelene; men hver Bymand var derfor ikke uindskrænket Herre over sit Voels Alger og Enge. Han kunde ikke pløje, saae, høste, hegne, græsse sit Dvæg,

det i hin Tid har givet, at fastsætte Retsforholdet imellem Voelens Huustoft, og bortfolgte Voelsparter. 3 J. Lov III. 11. fastsættes: at Landboer overhovedet skulle svare Lebing og Landværn (eller *Utgierdh*, som det kaldes i Overskriften til Capitlet i den lat. Overs.) „naar de dyrke reepdragen Jord“ (eller Voelsjord; altsaa ikke, om de kun havde Ornum at dyrke).

⁵⁶⁾ Jvf. Ef. Lov. IV. 11. 15. IX. 22. 3 Baldemars Jordebog, Ser. R. D. VII. p. 527 nævnes Trevangsbruget tydeligt; og man maa deri søge Grunden til, at den gamle Hævdstid paa Jord var 3 Aar, eller, som det i Ef. Lov. IV. 15 kaldes, „tre Halm“ (*tres agriculturæ. A. Sunesen.*) Jvf. Schlegel. Staud. Selbst. Sfr. 1806. II. 298.

lægge sin Markvei, bygge sit Hnæs, ganske som han vilde. Herimod stred Markfællesskab og Markfred, den hele Menigheds Rettigheder, og Bedtægter, som fra umindelige Tider havde Lovskraft, og som Enhver saameget mere maatte have Rald og Pligt at overholde, som de overhovedet, under den daværende Forfatning og Dyrkningsmaade, vare passende, billige og fornuftige. En stor Deel af slige Fortidens agrariske Bedtægter har derfor vedligeholdt sig til en ganske sildig Periode, og er gaaet over i de gamle Landskabslove, eller udgør en betydelig Deel af enkelte Landsbyers særegne „Graudebreve“ eller By-Skraaer, som man i det 16de og 17de Aarh. i Danmark hist og her har nedskrevet.

Saa tydeligt det nu endog viser sig, at Boelenes Udstyknng i ligelige Dele (Halvboel, Fierdingsboel, Ottinger, o. s. v.) og deres Formindsstning paa anden Maade ikke stred imod den gamle Bedtægtsret i Norden, og har fundet Sted i en tidlig Periode, der meget vel, især i Tydskland (hvor de autentiske Kilder for Landbosforfatningen, Diplomer og Jordebøger, stige op til 6te og 7de Aarhundrede) kan sættes flere Aarhundreder før vore gamle Loves skriftlige Affattelse (12te og 13de Aarh.): saa kunne vi dog ikke drage i Tvivl, at Boelens Udelelighed har været det ældste, eller oprindelige Vilkaar, og at en derved betinget Indløsningsret efter Arvegang har været lige oprindelig, og gældende for al Eiendomsjord. At imidlertid en saadan Odelsret, hvad Skandinavien angaaer, fortrinligen har udviklet og vedligeholdt sig i Norge: maa uden Tvivl dog især tilskrives, at dette Land allene er bebygget ved enkelte Gaarde, og aldrig har kiendt Markfællesskab, og den uundgaaelige Deling og Udstyknng af Jorden, som dermed maatte følge. Men ogsaa i de Lande, hvor Menigheder og Byer vare byggede paa et saadant Fællesskab, herskede dog ligesuldt fra Oprindelsen den Grundsætning, at kun den selvstændige

Grundbesidder eller Jordbruger var Deeltager i Menighedens Herlighed og Rettighed; kun en Saadan havde Stemmeret ved Ting eller Stævne, og kun han var værnepligtig i Fejdetid. Til en saadan Selvstændighed horte, efter en naturlig Idee, et vist, tilstrækkeligt Maal af Jordbesiddelse (hvad Bonden, Hubarius, „der Hübner“, eller „Hüfener“ kunde underholde sig ved). Det laae altsaa i det mindste i Ideen selv, at Boelet maatte blive udeelt, eller dog beholde en vis Størrelse; da ellers i modsat Tilfælde de selvstændige Bymænd tilsidst reent kunde have tabt sig, og Principet for Værnepligten ikke mere kunde være overholdt. Men tværtimod see vi, at uagtet alle Jorddelinger og Omfistelser i Besiddelsen af Boel og Jordparter i Byerne, har dog det egentlige Grundlag for Boelsindretningen, eller de samlede Bøndergaardene, af et omtrent ligeligt Areal, vedligeholdt sig iglennem alle Tidsfister. Høit op i Tiden vil man saavel hos os, som i Tydskland, kunne finde omtrent det samme Antal Bønder og Boel i en Landsby; i det mindste vil man, saa langt historiske Monumenter naae, finde, lige indtil den nyeste Tids store agrariske Reformer og Omdannelser, ja endog ud over disse, at en Gaards Areal nogenlunde har bevaret de gamle Quantitetsforhold, eller omtrent samme Maximum og Minimum i Sønder Land⁵⁷⁾. Der gives en Naturgrund til dette Forhold, som i Længden, der hvor en Landbosforfatning, som den, vi have for Nie, finder Sted, vil seire over skadelige, alt for hyppige og overdrevne Udstykninger. Den samme Forfatning, saa længe

⁵⁷⁾ Endskøndt Boelenes geometriske Størrelse, som vi have seet, umueligen allevegne kunde være den samme, og derfor ikke kan angives med nogen Almindelighed: har Velschow dog ved sindege Beregninger søgt at gjøre det sandsynligt, at man med et rundt Tal kan antage 50 Tønder Land, efter vort nærværende Aalenmaal, som den omtrent normale Størrelse for et Boels Agerjord. (Commentatio de Inst. mil. Dan. p. 90.)

den overhovedet herskede i sin oprindelige Character, hindrede ogsaa i lang Tid Udviklingen af alt for store Jordegodser, samlede til og omkring en enkelt Hovedgaard. Disse vare, som man veed, i Oldtiden, eller endog i den tidligere Middelalder, i Almindelighed ikke større, end at de indbefattede et Par, en og anden Gang maaskee tre, fire Boels Jord, samlet i Nærhed af en By. Ved at erhverve Strogods, eller enkelte Boel og Jordstifter over en stor Deel af Landet, eller spredt omkring i alle Provindser, var det, at nogle Adelige hos os samlede større Jordegodsejendomme til en enkelt Familie; men hertil behøvedes en Række af Aarhundreder; og det er først fra det 16de og 17de Aarhundrede, at vi see de store Hovedgaarde med samlet Gods at danne sig i Danmark.

5.

Saaledes udgjorde allsaa hos Oldtidens tyske og endeel Scandinaviske Folkeskærd Bymenigheder⁵⁸⁾, sammenbyggede Landsbyer, og disses, fra den første Besiddelse af til et vist Omfang indgrændsede Bymarker, de oprindelige og ældste Elementer til en Samfundsorden, eller politisk Forfatning hos

⁵⁸⁾ Alt ogsaa hos de germaniske Angel-Saxer, efter Indvandringen i England Bymenigheden (the community) var det oprindelige Element i Forfatningen, er udviklet af den lærdeste Forster, som den angelsaxiske Forfatning og Lovgivning hidtil har fundet, Franc. Palgrave. *Town* (eller *Tun*) og *Township* ere de Benævnelser, her forekomme, analoge med det Scandinaviske By; og ligesom By (Byr) oprindeligen var det samme som Bo (Bosked), saaledes var det angelsaxiske *Town*, efter Palgraves Mening, oprindeligen „the inclosure which surrounded the homestead or dwelling of the Lord (den islandske Bemærkelse af *Tun*), gradually extending to the whole of the Land, which constituted the domain.” (English Commonwealth. I. p. 65.) I øvrigt maa her altid tages Betsyn til det hos Angelsaxerne, som Erobrere af Landet, tidligt og almindeligt organiserede Lehnssystem i Jordbesiddelsen, hvilket her forandrede mangfoldige specielle Forhold.

disse Folkestammer — og altsaa tillige Elementerne til et egentligt Folk. Thi et saadant kan da først udvikle sig af een eller flere Folkestammer, naar vedtagne Love, Indretninger og Styrelse — med andre Ord en politisk Organisme, som i det mindste udgør Grundvolden, Begyndelsen til en Stat, danner en selvstændig og sluttet Heelhed af Folket, og giver det baade Nationalitet og offentligt Liv. Til et saadant Liv ligger den allerførste Spire i Landsbymenighedens Sameie og communale Forhold. Det kan derfor ikke være unaturligt, at tage Udgangspunktet fra dette mest elementaire offentlige Forhold, for derfra igjen at gjøre Overgangen til større Foreninger imellem flere Bymenigheder, og til disse Foreningers Samsundsbaand og Styrelse. — Der gives imidlertid et endnu tidligere og mere oprindeligt, men tillige mere privat, og — som vi alt have antydnet — mindre historisk Forhold, hvilket dog ikke kan udelades i Betragtningen af en Nation og dens Statsorganisme, nemlig Familieforbindelsen og Slægtforholdet. Dets Rod ligger dybest i den menneskelige Natur. Det fattes ikke engang paa det laveste Trin af Vildhedsstanden. Blodets Baand er det tidligste Samsundsbaand; og allerede hos Nomaderne kunne vi finde, hvorledes dette mest enkelte sociale Element udvikler sig i videre Kredse; hvorledes Folketammerne danner sig af Slægtens vorende, forflerede, og dog endnu længe ved een Rod, ved det fælles Udspring sammenholdte Grene. Endnu paa Culturens høieste Trin, under Statsorganismens konstrigeste Form, vedvarer Slægtforholdet som en usorgængelig Naturgrundvold til Borgersamsundet, som Privatlivets første Støtte, ligesom det offentlige Liv maa finde denne sin oprindelige Støtte i Communalforholdet.

Allerede det sidste Forhold medfører og forudsætter i sin Idee et Samsund, en Forbindelse imellem Flere til fælles Forsvar, Tryghed, Fordeel. Paa een eller anden Maade maa man her fra

Oprindelsen af tænke sig en Forening om et saadant fælles Forbund. Men Foreningens Udspring ligger ogsaa kun i Tænken og Ideens Sphære; det ligger længer tilbage end al Erfaring og alle monumentale Spor, og det mangler saaledes ogsaa den historiske Realitet. Men derfor skionne vi dog ligesuldt, at det allerede er et kunstigt Forhold; ligesom Forbindelsen imellem de øvrige, mere udviklede Statslementer. Slægtforholdet er derimod et naturligt; de Pligter og Retigheder, det medfører, have deres Rod i naturlige Love og Fornuftbegreber; saaledes ogsaa Arveretten, hvorved Slægten, ligesom den selv vedvarer i Alfom og Frænder, søger paa forskellige Maader, efter denne eller hin Vedtægtsret, at gjøre Besiddelsen af Gods og Eiendom vedvarende indenfor Slægtens Grændser.

Hvad Slægtforholdet i Almindelighed angaaer, da kan man hos de gamle Germaner og Nordboer ganske betragte det som et for hver Stet eller Slægt afsluttet Samfund, ligesaa vel som Menigheden. Dette træder tydeligt nok frem i den gammelnordiske Sagn- eller Saga-Fortælling; tydeligt i den islandske Historie, fordi denne kan forfølges lige op til Landets første Occupation af norske Slægter, der overhovedet i lang Tid bibeholdt deres særskilte Eksistens, isolerede Interesser, og meget ofte fiendtlige Forhold lige overfor hinanden. At Slægtforholdet, ved Siden af den communale og offentlige Organisme, spiller den betydeligste Rolle i Privatlivets vigtigste Omstændigheder, og i de private Retssforhold hos Germaner og Nordboer, er bekendt nok, og ytrer sig bl. a. i Alt hvad der vedrører Blodhævnen, dens Afsoning ved Mandebød og Bodelsbøder m. m. Saaledes hersker ogsaa dette Forhold og dets Idee med almeen Gyldighed i Arveretten, under enhver Grad af saadan Culturtillstand, hvor virkelig Eiendom og Eiendomsret finder Sted. Men da indtræder i Almindelighed ogsaa,

hvor Begrebet om faste Eiendomme har udviklet sig, en Afsondring af Arveretten, i Henseende til saadan Eiendom, fra Arvemaaden med Hensyn til Eodore og bevægeligt Gods. Det er den første, som her kommer i Betragtning, da Historien lærer os, hvorledes fra de ældste Tider af Arveret i Slægterne, med dens private Interesse, som oftest har staaet i en virkelig Conflict med Menighedens offentlige eller communale Tarv; hvorledes man paa forskellige Maader har søgt at udjævne denne Strid; og hvilke Resultater derved have kunnet danne sig, i Henseende til Bevaringen af Menighedernes Fælles-Eiendom gennem Aarhundreders Række. En almindelig Erfaring bekræfter saaledes, at ligesom de simpelfste Culturforsholds Opkomst, eller saasnart fast Eiendom i Familierne havde dannet sig, maatte der paa den ene Side (nemlig Menighedens, Stammesamfundets, og længere hen paa Statens Side) opstaae en Tarv til at bevare enten saadanne Grundeiendomme udeelte, eller dog i en vis Størrelse. Dette trænger ikke til videre Udvikling eller Bevis. Man vil endnu i vore Dage let indsee, i hvor udsel og ringe Tilstand et Sogn, en Menighed, ja en enkelt Landsby vilde være, dersom den bestod af lutter smaa Huusmændslokker, og nedenfor disse kun jordløse Hytter med en Kaalgaard; endnu lettere, hvorledes det vilde see ud i en Stat, der ikke havde andre Landboer, end saadanne. — Men paa den anden Side maatte der ogsaa i enhver Familie, med flere Børn eller Descendenter, findes en Tendents til at gjøre enhver af disse deelagtig i den faldende Arv efter en Familiefader og Grundeier. Dette er de to stridende Principer i Henseende til Arverettighed, til Grundeiendom, til faste Besiddelser og Herlighed, eller Overeiendom, der gaaer igennem alle Tidsalderes og Nationers Historie; og det ligesom Bondegaaarden og Odelsgodsset, indtil Kongeriget eller den monarchiske Stat.

Men ogsaa Slægtens egne Interesser maatte i en vis

Henseende helde betydeligt til Grundejendoms udeelte Bevaring i Witten. Netop Besiddelsen af saadan Eiendom, og det af en vis Storrelse og Værdi, der kunde sikre Eieren selvstændighed, var jo fra Arilds Tid Vilkaaret for Indlemmelsen i Menighedens fulde Samfundsrettighed, for Deeltagelse i en fuldstændig Borgerret — for saavidt vi ville anvende dette Ord paa en politisk Organisation, endnu i sin Barndom. Kun den bofaste Mand, som han ogsaa kaldtes, Bonden, Odelsmanden, Udelbonden, var, som det i de svenske Love hedder, „Mand for sig“, *civis optimi jure* — hørte til de saakaldte „gode Mænd“, eller Tydslands „gute Leute“ (senere en Benævnelse paa Udelsmænd). Formindstede et Boel ved gjentagne Delinger, blev Besidderens Eiendom for liden til at han kunde vedligeholde sin Rettighed til at indtrænde i Menigheden som „Mand for sig“, eller med andre Ord, tabte han sin selvstændighed og derved sin Borgerret i Naturstaten: da tabte ogsaa Slægten derved i Magt og Betydning. Jo flere „gode“ eller „bofaste Mænd“ Slægten derimod havde i sit Samfund: desto højere maatte den stige i Anseelse og Indflydelse paa det Offentlige; og var endog dette Motiv svagere i den politiske Kulturs Barndom, saa vandt Slægten allerede nok for sig selv ved den kraftigere Beskyttelse, som et Antal af anseelige jordeiende Wtmænd kunde yde hverandre indbyrdes. Heri kan vel Kilden søges til de to Principer i Arveretten, hvortil vi, om endog med forskellige Modificationer, finde Spor næsten hos alle germanist-skandinaviske Folketammer; nemlig dels almindelig Odelsret (Fødselsret, Forfølsret i Familien ved Salget af Arvegods), dels Førstefødselsret til saadant Gods; eller, hvad der vel snarest er det ældre, almindelige Princip: Overgang af det faste Arvegods til en af Sønnerne, til en enkelt Arving. — Undersøger man først disse Forhold i deres tidligste historiske Forekomst, da er det vel at beklage, at hvad Tacitus har om Germanernes Arveret,

er for kort og ufuldstændigt til at oplyse os. Med saa Ord meddeler han os imidlertid et Moment af stor Vigtighed, thi disse Ord udtale det Grundprincip, der adskiller den germaniske Arveret fra den romerske:

„Arvinger og Efterfølgere har enhver i sine Vorn, og Testamenter gives ikke. Findes ei Vorn, da falder Besiddelsen til de nærmeste Slægtled, Brødre, Færbrodre eller Morbrodre. Jo større Antallet er af Slægtninge og besvogrede Frænder, desto glædeligere er den Vedkommendes Alderdom; men Varnløshed følger ingen Fordeel.“ (Germ. c 20.)

Middelbart ligger ogsaa i det sidste Træk af denne Skildring, at Slægtens, folgelig ogsaa Overhovedets, Familiefaderens Magt og Anseelse beroede paa Uttens Talrigheid; og en talrig Ut maatte igien have betydelige Besiddelser for at bevare sine Medlemmers Selvstændighed. Tacitus siger os intet om Arverettens Gienstand; men hvad der saaledes hos ham mangler i denne Deel af den ældste germaniske Retsbrug og Forfatning, i Henseende til faste Eiendommens Tradition, eller Overgang fra Slægt til Slægt, kan for en Deel udfyldes af sildigere tydske og scandinaviske Kilder (Retsvedtægter og Love). Vigtig og afgjørende er derimod den Underretning, som Tacitus meddeler: at Germanerne ikke kiendte til Testamenter; og dette Hovedtræk allene kan aabne os et Blik i den, af Nationernes Charakter og Livsanskuelse udspringende Grundforskjellighed i Arverettens Princip⁵⁹). — Vi komme her tilbage

⁵⁹) „Ligesaa forskjellig, som Romerne og Germanerne vare i deres Tænkemaade, særdeles med Hensyn til Familielivet, ligesaa forskjellige maatte ogsaa de Anskuelse over Arveretten vare, som udrandt deraf. Saa høit op i Tiden, som vi kunne forfølge Romernes Lovgivning, finde vi hos dem Testamenter, eller den sidste Villies Ret; dette vil ikke sige andet, end at Arveladeren, endog ved Døden ikke taber Ret til sin Formue, og at hans Villie maa gielde meer, end Blodets og Slægtstafets Baand. Han kan altsaa foretrække en

til den ovenfor udviklede Sætning: at hos de gamle Germaner og Skandinaver var Grunden eller Jorden den eneste, eller dog den vigtigste Grundvold for ethvert Samfund — for Slægternes, Menighedernes, ligesom længere hen for Naturstatens Bestand og Varighed. Industrie, Haandgierning, Konstflid, kiendte man længe aldeles ikke som Næringsdrift, som Middel til at erhverve Livsophold eller Capitalformue; (endnu er jo enhver Bønde i Norges Fjeldbygder paa sin Odelsgaard næsten indskrænket til sig selv, maa være sin egen Smed, Tømmermand, Snedker, Hjulmand, Garver, o. s. v.) Eigesaa lidt var Handel en Erhvervsskik; den indskrænkede sig næsten kun til Vyttehandel, hvorved man umiddelbart erhvervede Nødvendigheder, eller Pynt og Lurusvarer, der af den Rigere betragtedes som Nødvendighed. Saaledes blev altsaa Jorden længe overhovedet den første og vigtigste Giensstand for Giendom og Arv; dernæst fulgte uden Tvivl Dvæget og Flordene; endelig Baaben og Huusredskaber. — Jorden, den faste Giendom, betragtedes vel, som forhen er vlist, oprindeligen som noget, der under Form af Sameie tilhorte Menigheden, som i Fællesskab havde taget den i Besiddelse, og saaledes dyrkede den. Denne Sameie modificeredes, som vi have seet, efterhaanden saaledes, at hver enkelt Familie, eller dens Overhoved, betragtedes, under visse vedtagne Indskrænkninger, som Eier af den ham, oprindeligt ved Lod-Veiling, senere ved Arv, tilfaldne Part (Boelet) af Fællesmarken eller Bymarken. Han var Eier, Menigheden paa en Maade Overeier; saaledes var, i den sildigere Tid, Bønden Herre over Boelet eller Gaarden, Kongen var Overherre.

ganste Fremmed for dem, som han enten skylder Livet, eller har givet det. Dertil kiendte de Tydske intet; og dette førte til et aldeles forskellige System i Arveretten." Tacitus' Germania, von F. Bülow und J. Weiske. 1828. S. 263.

Dette Bødens, eller den frie Grundeiers Forhold til Menigheden eller Samfundet, var imidlertid ikke det eneste, ei engang det nærmeste, der maatte komme i Betragtning ved Begrebet om Arv, Arveret og Arvemaade. For Menigheden var det Væsentlige dette: at samlede Jordeiendomme af en vis Udstrækning og Værdi, (med andre Ord, Jordmaalet for den selvstændige Bønde) kunde bevares. Men, med lige naturlig Nødvendighed, fremtraadte ved Siden heraf den enkelte Grundeiers Forhold til sine nærmeste Slægtninge, og til den hele Æt, som han tilhørte. At stærke Bænd i Oldtiden sammenknyttede enhver saadan Æt til fælles Forsvar, Hielp og Understøttelse, er allerede bemærket; og det aabenbarer sig i mangfoldige eiendommelige Omstændigheder og Vedtægter i vore Forfædres sociale og hushølige Liv. Det var ikke blot Faderen, Husbonden og hans Afkom, ikke blot Manden og Hustru, der knyttede dette Bænd og vedligeholdt det; men længe — som vi blandt andet see det i Islands allerældste Forfatning og Historie, og langt sildigere i de celtiske Glans, hos Værgstotterne — slyngede dette Bænd sig om alle Frændeslægter, om enhver Familie i dens videste Udstrækning, eller om alle dens Medlemmer, der ved traditionelle Grindringer og Slægtregistere vare forenede til een Æt eller Stamme. — Ogsaa heraf maatte, paa en naturlig Maade, udspringe den Idee: at Slægtens Medlemmer, for at kunne indbyrdes yde hinanden saameget kraftigere Hielp og Bistand, maatte stræbe at sammenholde og bevare Slægtens Grundeiendom. Denne, skøndt deelt imellem Ætmændene, de bofaste Mænd i Slægten, betragtedes paa en vis Maade, som et Heelt, hvortil Ætten, som Samfund, havde Overieendomsret. Heraf opstod Begreberne om Arvejord, i Modsætning til Riøbejord, og om Odelsret. Den sidste bestod, som bekendt, ikke allene overhovedet i den Rettighed, ethvert Medlem af en Slægt havde, fremfor nogen

udenfor samme, til at købe Jordegods, som en Anden af Slægten vilde sælge; men ogsaa i Rettigheden til, i en vis Række Aar at kunne indløse saadant Gods, naar det var solgt til Fremmede, fordi Ingen i Familien vilde købe det; det var saaledes baade en Forkøbsret, og en Gienkøbsret, eller den saakaldte *Odeløsning*. Gieren, der vilde sælge sit Gods, maatte altsaa forinden „løbbyde“ det v: byde Frænderne det tilkøbs (hos de Svenske ogsaa „hjembyde“ Godset, eller „gienbyde“ det til de rette *Byrdsmænd* eller *Odelsmænd*).

Denne Familiens Indløsningsret — et saa gammelt Princip i Arveretten, at man allerede finder det, og gennemført med den største Strenghed, i den Mosaiske Ret — gaaer ligeledes igennem den hele gamle Scandinaviske Lovgivning og dens Arveret; men den har, som bekendt, kun i Norge vedligeholdt sig, ligesom den ogsaa i dette Land fuldstændigst har udviklet sig. Efter vor egen ældre Lovgivning strakte den sig kun til Forkøbsret, og indskrænkedes (s. Gr. i den scællandske og jydsk Lov) til de nærmeste Frænder⁶⁰); ligesom her 3 Aars

⁶⁰) „Bonde maa sælge sin egen Jord til hvem han vil, naar han saldob den sine næste Frænder paa tre Ting... Skioder han før han løbbyder, da kunne hans næste Frænder kalde Godset tilbage.“ 3. Lov. I. 34. Udførligere er Vedtægten om Lovbydning paa tre Ting, naar nærmeste Frænde ikke strax paa første Ting melder sig som Kjøber, i Eriks Stæll. I. III. 2. Ogsaa med Hensyn til Kjøbesummen (*Odeløsningen*) fastsætter denne Lov et Slags Maximum. Disse Lovsteder ere saa tydelige, at det neppe lader sig bevise, at Principet aldrig skulde have været gældende i Danmark (jvf. Rosenvinge, i Nyt Jurid. Archiv. XVII. S. 104—119); om man vil bruge Navnet *Odelret*, *Forkøbsret* i Slægten, eller et andet, kommer det ikke an paa; nok at vi sge, at ogsaa i Danmark har det været oprindelig Vedtægt, at Slægten havde nærmest Ret til at besidde Arvejorden. Naturligvis er her ikke Tale om den strengere norske *Odelret* eller *Alfædesret* (hvorefter Jordeiendommen udeelt skulde tilfalde den ældste Søn eller nærmeste *Odelarving*). Mærkværdigt er det dog, at endnu i Christian III. Goldingste Reces (1538) optoges

Besiddelse var nok til at give Lovhævd, eller lovlig Eiendomsret til den kjøbte Jord. I flere af de ældre svenske Love finder man derimod fuldkommen tydelige Spor til, at Forkøbsretten ligesaa vel som Arveretten, strakte sig til alle, nærmere og fiernere Led i Familien⁶¹).

Det var derimod en ligesaa almindelig Grundsætning, der viser sig overalt, hvor Slægtens Indløsningsret, eller Odelsretten, var gældende, at man skieluede imellem Arvejord og Kjøbejord; og kun den første var det, som kunde være Giensstand for Odelsløsning. Man forudsatte nemlig det forhen udviklede Begreb om et for den selvstændige Bymand eller Bonde, i hans hele Slægt, arveligt Jordegods og Jordmaal. Men hvad enten en Bymand besad et heelt, et halvt, eller flere Boel — havde han dem ved Arv giennem flere Slægtled, da betragtedes Jorden som Odelsjord eller Arvejord; denue var det, han ei kunde sælge uden først at have lovbudet den til Frænderne; ja man finder det Princip gældende — skiondt ikke altid strengt overholdt, eller med Almindelighed giennemført, at Arvejord overhovedet ikke maatte afhændes, hvis ikke afgjort og bevislig Trang var forhaanden⁶²). Hvad Bonden

det Lovbud: „at een Arving og ikke flere skal besidde et Bondegods“; dog saa, at Besidderen gav de andre Arvinger vederlag, efter som Gaarden kunde taale det, og ei maatte forringe Godset. (Rosenvinges Recesser. S. 273. jvf. Chr. V. D. L. III. 12. 1.)

⁶¹) Jvf. *Nordström svenska Samhällsförfattningens Hist.* II. p. 144 — 16. 148. 151.

⁶²) Saaledes i *Gottlandsloven*. XXVIII. § 1. 2. 3. 8—12. Efter den maatte Ingen sælge sin Jord med mindre Nøden raang dertil; og da skulde nærmeste Frænde i Forening med Sognemand og øvrige Etmaal først undersøge hans Trang, og give en Hiendelse. Et mærkværdigt Sted er ogsaa XX. § 26, der tydeligt indeholder det ældgamle Princip om Etens Sameie, eller Medieendomsret til den gamle Slægtjord; ligesom XXVIII. § 6, der giver Herredets

derimod, foruden sin Arvejord, havde tilkøbt sig, kunde han sælge uden Lovbydning, og *Køb ejorden* (Allodialgodset) blev ogsaa ved Gierens Død, med Hensyn til Arvesforholdene, i flere Tilfælde udtrykkeligt adskilt fra Arvejorden. Købte eller indløste Nogen Arvejord eller Odelsjord fra sin Frænde, eller i sin Æt, eller tilbyttede sig anden Jord for noget af sin Arvejord: da gik, efter de gamle svenske Love, den paa saadan Maade erhvervede Eiendom ogsaa over i Kategorien af Arvejord. I nogle af bemeldte Love (f. Ex. Uplands Lög, Westmanna Lög og Westgöta Lög) hedder det derimod: „at den, som har erhvervet Jord (allingejord), have Magt til at giøre af den hvad han vil, give eller sælge den til hvem han vil, og til hvad Pris han vil.“⁶³⁾

Hvad her er berørt af det, som henhører til det gamle Nordens Arveret og Arvemaade, er i det mindste nok til at bekræfte, hvad desuden saa mangfoldige Træk af Nordboernes og Germanernes ældste Historie lægger for Dagen: at en vidt udstrakt, i disse Folks tidligste politiske Forfatning dybt indgribende Slægtforbindelse hørte til deres Grundvæsen og udstrakte sin Indflydelse til alle Sider af det offentlige og private Liv. Her have vi kun betragtet den med Hensyn til hiint vigtige Punkt i enhver Statsorganisme: Arveret til Jorden. Det er i Jorden at den første Betingelse for Statens ydre Eksistens hviler — den første og nødvendigeste Garantie for dens Vedligeholdelse. Til Jordeiendom, til Besidderen og Brugeren af de større Lodder, hvori den er bleven skiftet, refererer sig derfor tilsidst i enhver Periode alle Forpligtelser mod Samfundet, og fra saadan Eiendom udgaaer overhovedet, ligesom Grund-

Mænd Forkøbsret, naar Sælgeren ingen Frænder havde i Landet. (Jof. Nordström. I. c. II. p. 136, 129.)

⁶³⁾ Nordström, a. a. O. II. p. 143.

betingelsen for ethvert Slags Bidrag til Nationalvelstands og Nationalformues Bevaring og Tilvært; saaledes ogsaa Berettigelsen til at deeltage i politisk Repræsentation og Forhandlinger af statsretlig Natur. — I Germaners og Skandinavers ældste, historisk belyste Tilstand aabenbare sig de to Samfunds-elementer, som begge yttre deres Natur og Virkning gennem Jordbesiddelsen, dens Succession, og dens Bevaring i visse større Dele og Lodder; nemlig paa den ene Side Slægternes, paa den anden Menighedernes Organisme, og de af samme udsprungne Retsforhold. Egesom i de sidste ved Voelsindretningen, saaledes har man i de første ved at fastsætte Forskiel imellem Arvejord og Riebejord, taget Hensyn til, saa meget som mueligt, at perpetuere saadan Jordeiendom i Slægterne, som man ved Odelsret og Odelsløsning vilde bevare for Familien, eller sikre dens Overgang ved Arv fra een Generation til en anden. Vel findes derimod slet ikke noget i den ældre Tids Forfatning, som udtrykkelig tyder hen paa absolut Udelelighed af den enkelte Families faste Eiendom, eller Arvejorden — altsaa heller ikke paa egentlig Forstefødselsret til Jorden, eller et Majoratsprincip. Men at der dog tidlig maa have eksisteret et Slags politisk Idee om det Gavnliges i den udeelte Familiejords Overgang fra Faderen til een af Sønnerne, (om ikke nødvendigt den ældste) eller, i Mangel af disse, til den nærmeste mandlige Frænde, og en fortsat Stræben efter at overholde dette Princip — herom vidner allerede den ældgamle og vedvarende Eksistens af saa stor en Mængde hele Voel, eller Bøndergaard, som gennem en lang Række af Aarhundreder kunde bevares i Byerne og Menighederne. Enhver indseer let, at dette ikke kunde blive mueligt paa anden Maade, end at Arvejorden, Familie-Voetet, naar Besidderen døde, i Almindelighed udeelt er gaaet over til en anden Gier, som da naturligvis og sædvanligen blev den

nærmeste Arving, hvem det da ogsaa jævnlig tilfaldt, paa en eller anden Maade, at skadesløsholde de øvrige Arvinger⁶⁴).

Denne Anskuelse bekræftes desuden ogsaa ved Retsvedtægterne angaaende Hustruens og Døttrenes Arv. Man ser overalt, at Arvelovene ville sikre Hustruen som Enke Andelen af hendes i Boet indbragte Formue, og, med Hensyn til denne, ogsaa sikre Børnene deres modværende Arv; men denne adskilles sædvanlig fra den fædrene Arv, eller den egentlige Arvejord i Slægten, hvortil Enken ingen Arveret havde; men som gik over til den afdøde Bøndes eller Besidders mandlige Arvinger. Døttrene hos de gamle Germaner og Skandinaver vare vel ikke altid, men dog undertiden, eller efter nogle Stammers Vedtægter, reent udelukkede fra Arv i den faste Eiendom⁶⁵). Det var tillige et hyppigt, om ikke almindeligt Rets-

⁶⁴) Det kan være Værd at lægge Mærke til den lige indtil vore Dage, giennem saa mange Aarhundrederes Række, og alle disses politiske og agrariske Forandringer, vedvarende Eksistens i Danmark af omtrent det samme, eller i det mindste et ikke i noget særdeles mærkeligt Forhold formindsket eller forøget Antal Bøndergaard i een By. Det har været et Slags uforgængeligt Princip for udeelte Boets Bevaring, som Stammen for vor agrariske Forfatning. Ogsaa Livsfæstet, dets Overgang paa Enken, og i Almindelighed til den ældste Son, kunde synes at hentyde paa de gamle Arveforhold; men herimod kan anføres, at ældre danske Retsvedtægter (f. Ex. Staaens Lov) ikke kiende til Livsfæste. (Jvf. Estrup om Livsfæste i Danm. 1842. S. 11. 12.) Dog negter denne Forfatter ikke (S. 19) at Livsfæste og Arvefæste har været langt ældre i Danmark, end Christian II., som paa en Maade først ved sin Lovgivning functionerede det. (Det kan bemærkes, at Livsfæste overhovedet ikke er gieldende i Skane, hvor Godseieren kan opsigge sine Bønder, og nedlægge deres Gaarde, naar han vil.)

⁶⁵) Af de hyppige Beviser i de ældste tydske Love kan f. Ex. anføres *Lex Anglorum & Werinorum Tit VI.* (Gaupps Udg. S. 338.) „*Hereditatem defuncti filius, non filia suscipiat. Si filium non habuit . . . ad filiam pecunia & mancipia* (formodentlig menes Huustrællene), *terra vero ad proximum paternæ generationis consanguineum pertineat.*” — *Lex Salica* emend. LXII. 6. „*De terra vero salica (Arvejorden) nulla portio hereditatis mulieri veniat; sed ad virilem sexum tota terræ*

princip, at der hvor saadan Arv ikke ganske var betaget Døtrene, maatte de dog altid, ved en mindre Arvelod, staae tilbage for Sønerne, hvilket, som bekendt i sildigere Tider gik over til at den qvindelige Arvelod som oftest er bleven det Halve af den mandlige. — Det lader sig heller ikke negte, at der for en saadan Arvemaade laae et naturligt, med den oprindelige gamle Forfatning hos vore Forsædre overensstemmende Princip til Grund. I Slægtsamfundet var det Manden, Huusfaderen, Familiens Hoved, som den Forpligtelse hvilede paa, at værne om Slægtens Fred og Ret, at paatale, selv at hævne, eller søge Lovens Hævn og Straf over Fornærmelser, Vold og Krænkelser, som tilføiedes, ikke blot ham selv, men ethvert Medlem af Familien. Naturligt var det altsaa, at Middelet til at vedligeholde Evne og Kraft til saadant Forsvar — Familiejordens Besiddelse — nærmest maatte tilfalde Slægtens fødte Børge og Beskytter. — Et lignende Vilkaar indtraadte ogsaa i Bondens eller Huusfaderens Forhold til Menigheden, til det offentlige Samfund. Ham var det fortrinligst, som kaldtes til Vaaben, naar dette Samfund skulde beskyttes, naar det maatte forsvare sig mod angribende Fiender; eller naar, efter Samfundets Beslutning, de vaabensføre Mænd, med Hovdingerne i Spidsen, skulde drage ud i en Angrebsfeide. Dertil maatte den frie Bonde selv forsyne sig med Vaaben; ja han maatte (som vi f. Ex. vide af den ældre Krigsforfatning i vort eget Fædreland) underholde sig selv i et vist Tidsrum under Feiden; saa længe nemlig, som det var mueligt for Almuen at føre de fornødne Levnetsmidler med sig.

hereditas venit. Derimod tilfælede de westgothiske Love Søstrene fuldkommen lige Arv med Brødrene; og efter *Lex Burgundica & Alamannica* arve Døtrene endog Jord, i Mangel af Søner. (jvfr. Gaupps Udg. af *Lex Saxon.* S. 165—69.) Om Qvindelønnenes Arveret hos de gamle Svenske, s. Nordström. II. p. 187—92.

Derfra udspringer ogsaa den Grundsætning, som bl. a. i forskellige af de gamle tydske Retsvedtægter er almindelig: at Mandens Baaben og Krigsrustning ikke betragtedes som andet Eosøre, men fulgte med Arvejorden⁶⁶). At en saadan Retsvedtægt om Baabens Undtagelse fra Eosøret ogsaa har fundet Sted hos Skandinaverne, finder man i det mindste Spor til i enkelte af de gammel-svenske Lovbøger. Saaledes fastsætter Västgöta-Loven udtrykkelig (Gipta B. c. 15.) at for end Arveskifte efter den afdøde Bonde skeete, toges forlods hans Baaben ud af Voet, hvori Hustruen ingen Deel havde, men som tilfaldt Bondens Slægt⁶⁷).

⁶⁶) Et her fuldkommen oplysende Sted kan det være nok at anføre af en af de ældste tydske Love, nemlig de gamle Thüringers, bekiendt under Titel af *Lex Angliorum & Werinorum*. Her hedder det Tit. VI. de alodibus: „Enhver, som Arv af Jordeiendom tilfalder, ham allene tilkommer ogsaa Krigsklædningen (*vestis bellica*), det er Pandser og fuld Baabenrustning; ham tilkommer det ogsaa at hævne Frænderne, og at tage Bønderne.“ s. Gaupps Udg. af „das alte Gesetz der Thüringer“. p. 338 og 330. „*Solutio leudis (ad eum) debet pertinere*“ forklarer Gaupp, S. 360 naturligt ved at han tilfalder „das Bergeld“. Mindre rigtigt Nordström: II. 186: ham tilkommer at betale Mandebøden.

⁶⁷) Efterat der er bestemt, hvilke Klædningsstykker Hustruen forlods skal tage af Voet, hedder det om Bondens Arvinger: „Sifan aghu Arua Bondans þær gen all þón Klæpe hanum uaru, þápe skapath ok skurin, ok þry *Folkvagn*.“ (Stridsbaaben. jvf. Schlyter Glossar. p. 264. 65.) Derefter, hedder det, tager Konen i Arv een Trediedeel, og Bondens Arvinger to Trediedele af Voet. Om Baabene har Gotlands Stadslov IV. 3. 2—8. den samme Bestemmelse, som Västgötalag. Efter Upplandslag, Årshæ B. c. 10, tager Bonden forlods, naar han overlever sin Hustru, den bedste Hest og sine Stridsbaaben. Rignende Vedtægter har den gamle tydske Lovgivning angaaende „*Heergewäte*“ 3: Mandens Krigsrustning og Baaben. „*Heergewäte* geht nur auf Mannsstamm und Schwertmage. — Ins Heergewäte gehört ursprünglich Pferd, Schwert und Kriegsgewand des Erblassers.“ J. Grimm, *deutsche Rechtsalterth.* S. 479. 568.

6.

De hidtil omhandlede Spor af de tidligste Forfatnings-Elementer hos Germaner og Skandinaver, der forekomme i disse Folkes ældste optegnede Vedtægter og hos romerske Historieforfattere, ere kun saa og ufuldstændige; men dog have de givet enkelte betydende, endog temmelig sikre Resultater. Dertil hører, som vi nu have seet, den Forbindelse imellem Familier og Slægter, som i den hele germanist-Scandinaviske Forfatning spiller saa vigtig en Rolle i Arveretten, i Begrebet om Blodhævn, i Vedtægterne om Mandehod og Voldsboder til Afsoning af Blodhævnen, i Rettergangsmaaden, Vidnebeviis, Samfrænders Ged (Kions-Ged o: Slægt-Ged) m. m. Ligeledes lære Kilderne os, at man meget tidligt har kiendt arvelig Grundbesiddelse i Slægterne, i Forening med Vedtægter og Bestemmelser i Arveretten, sigtende til at vedligeholde Familiens Fordeendom, saaledes at den saameget muligt bevaredes hos den mandlige Linie, som Slægtens egentlige Repræsentanter, da ved Giftermaal Døtre og kvindelige Slægtninge bringes ud af deres Fædrene-Hus og ind i en anden. — Disse Grundfæstninger sluttede sig meget tidligt, under visse Forhold, til et andet af de ældste Samsunds-Elementer hos Forfædrene: Forbindelse imellem Menighedene, og en af denne oprunden fælles Eiendomsret til den oprindeligt i Fællesskab indtagne og opdyrkede Jord. Det er herfra, vi skulle gjøre Overgangen til en nærmere Betragtning af Spørgsmaalet, hvorledes det mere private Forhold imellem Slægter og Landsbymenigheder har udvidet sig til større Samsund, og til et offentligt Forhold i disse og i deres Styrelse? — eller med andre Ord: hvorledes de tidligste Grundtræk af et offentligt Liv, en politisk Organisme yttre sig hos Forfædrene.

Vi gaae ogsaa her, ligesom ovenfor, først ud fra Tacitus; og det vil ikke kunne undgaae nogen Væser, hvor tydeligt den romerske Forfatter gjør det: at hos de gamle Germaner, ligesom hos Nordboerne og flere af Oldtidens Folkesærd, var det Slægtsforeningen, der oprindeligen bestemte baade Hærens Inddelinger i Fredstid, og uden Tvivl ogsaa det tidlige Samfund imellem flere Familier og Menigheder, hvoraf Landets ældste politiske Inddelinger have taget deres Oprindelse. Om Slægternes Forbindelse og Sammenhold i Krigen pttter Tacitus:

„Hvad der hos Germanerne er den fornemste Opmuntring til Tapperhed, er, at ikke Hændelse, eller tilfældig Sammenhobning, danne Hærens Skarer eller Slagorden; men at de bestemmes ved Familier og efter Fællesskab.“ (Germ. c. 7.)

Med andre Ord: de vaabensføre, frie Mænd, som enhver Væ, ethvert Slægtsamfund stillede i Marken, segtede samlede i een Afdeling. Vi have saameget mindre Grund til at tvivle om Rigtigheden af denne Beretning, da vi ikke allene finde et lignende Sammenhold imellem Slægterne hos de gamle Nordboer; men ogsaa de celtiske Biergskotter segtede paa samme Maade, i samlede Clans eller Stammer, forenede hver under sit Overhoved. — I øvrigt berørte Slægtsforholdet og Slægtsforeningen, hvis Formaal, ligesom Menighedernes Samfund, ikke allene gif ud paa en Forbindelse til Værn og Forsvar mod fremmede eller udvortes Fiender, men ogsaa paa en indbyrdes Ansvarlighed til at opretholde fælles Fred og Sikkerhed, mange Punkter i de enkelte Familiers og Familienmedlemmers personlige Rettigheder, eller privatretlige Vilkaar og Omstændigheder, som vi her maae forbigaae. Det er kun de mere almindelige, paa en Maade offentlige og sociale Egenskaber ved Slægtsforfatningen, som her kunne komme i Betragtning, uden

at vi dog kunne opholde os ved meer, end deres mest betydende Hovedtræk.

Vi have seet, hvorledes allerede Menigheder og Byers Fering var et Slags simpelt, oprindeligt Element til en politisk Organisme, en naturlig Samfundsform, der fornemmelig gik ud paa Jordbesiddelse, Jordbrug, fast Eiendoms og Eiendomsikkerhed — altsaa i Særdeleshed og i alt Væsentligt paa Nydelsen af en fredelig Tilstand blandt Samfundets Medlemmer. Blev denne Tilstand forstyrret, skeete der ved Vold eller Forsælse noget Brud paa den Fred, den ufrænkede personlige og Eiendoms-Sikkerhed, som det var et saadant Samfunds Viemed at betrygge hvert enkelt Medlem: da opstod de Tilfælde, hvor Menighedens Vedtægter om Erstatning for den tilføiede Skade eller Krænkelser traadte i Kraft, efter en forudgaaet Kiendelse, der afgjorde Vedkommandes Skyldighed. — I alle slige Tilfælde var det dog endnu indvortes eller private Forhold, hvis Afgjørelse efter Vedtægterne tilfaldt den dommende Magt; thi enhver Forbrydelse, eller Fornærmelse og Retskrænkelser, udøvet af den ene frie Mand mod den anden, betragtedes i Oldtiden egentlig kun som Krænkelser af den individuelle Ret, og som Gienskab for privat Hævn eller Straf, der ved Forlig med den Fornærmede, eller hans Slægt og Arvinger, kunde og maatte udføres. Det var saaledes ogsaa kun paa Slægt-Forfatningen, paa Slægternes Samfundsret, at Personernes Ret, ligesom Strafferetten, oprindeligen var bygget; men ligesom Slægterne allerede i deres Forhold til hinanden dannede egne, afsluttede Heleheder eller Corporationer: saaledes maatte ogsaa, ikke blot i Afgjørelsen af indvortes Anliggender, men af alle fredelige og fiendtlige Forhold til andre Slægter, i den nærmere Forbindelse med saadanne, i den derved bevirkede Dannelsen af større og videre Stamme-foreninger, et Slags højere Genhed, en Samfundsvillie,

en offentlig Myndighed og Ideen om en Almeenhed (hvad der heldigt paa Tydsk kaldes „Gemeinwesen“) mere bestemt udvikle sig giennem Slægtsforbund og Stammer, end i de mere indskrænkede Vymenigheder. — Forholdet imellem disse og Slægt- eller Stamme-Forbundet lader sig vel ingensteds, i dets Oprindelse, historisk paavise. Men Sandsynlighed leder til at antage, at mange Vymarker ere indtagne og bebyggede familievis, og at Efterkommerne, som Afbyggere, nedsatte sig i Nærheden af Forfædrene, saalænge der var Tilgang nok paa Land og Algerjord. Slægtsamfund, Forbund til indbyrdes Forsvar imellem Frænder og Familier, hørende til een Øt, dannede saaledes den Krigsforfatning, som Tacitus beskriver, hvorefter enhver Stamme (Clan) fegtede samlet, under sine Hovdingers Anførsel, mod Fienden. Blev nu — som nødvendigen maatte ske i ethvert noget større Land, hvor Indbyggerne ikke kunde isolere sig, saaledes som f. Ex. paa Smaaoer — dette Slægtsforhold og Familiebaand i Tidens Løb svagere, naar efterhaanden Endeel af Familien, frivilligt eller nødtvungent, søgte deres Ophold blandt en fremmed Slægt, og indvandrede Fremmede atter ved Svogerskab optoges blandt Slægtens Menigheder: saa antog Slægtsforholdet netop derved en mere udvidet Charakter, at flere og flere Familier, skiondt hver for sig selvstændige, sammenholdtes ved fælles Oprindelse. Den saaledes vorende Kreds af Slægter, vedligeholdt ved Traditionen om deres Herkomst, ved religiøse Foreningspunkter, ved fælles Gudsdyrkelse og hellige Offer- eller Tingsteder m. m., et indvortes Enhedsprincip, om endog den nærmere eller umiddelbare Følelse af Familie-Enheden svækkedes, og efterhaanden udviklede sig til det vidtloftigere Familiebaand: *Stammen*. Endskiondt den sidste Udvidelse i Folketal ogsaa maatte medføre Udvidelse i Rummet's Forhold, og der saaledes snart ikke mere blot var Tale om enkelte Vymarker og deres besiddende Menigheder, men andre

og større Grændseforhold samlede Byer til Herreder, og Herreder til Hylker, Sysseler og Landskaber: saa vedvarede dog giennem Aarhundreder Stamme-samfundets Organisme især i Vierglande, hvor Naturgrændserne fremtraadte med stærkere Magt og Virkning; og en meget lang Tid forløb, inden Stammerne, selv da de efterhaanden, deels ved Sprogets stærke Magt, deels ved Grobring, smeltede sammen til et Folk, ophørte at føle sig som særskilte Genheder, eller i nærmere Slægtsforbindelse⁶⁹).

⁶⁹) Det i Norden mærkeligste og tydeligste Beviis herpaa finde vi i Sverige, hvor i denne og flere Henseender saamange Levninger af Fortidens Skikkelse og Institutioner ere bevarede i historiske Monumenter. Her har ikke allene den gamle Landsdeling fuldstændigt vedligeholdt sig i de forskellige Provindser; men man seer i disses ældgamle bestemte Grændser, og endnu mere i Indbyggernes til vor Tid vedligeholdte karakteristiske Egenheder og vedvarende særskilte Nationalitet (eller hvad man paa en Maade kan kalde saaledes) for ethvert Landskab, Prægene af de gamle Stammerforbund i Sverrige, og hvor vidt disse havde udvidet og indbyrdes begrænset de i Besiddelse tagne Dele af Landet, inden Folkestammer og Landskaber traadte i den Forbindelse, hvoraf Riget danne sig. Denne Stammedeling efter Landskaber har desuden, foruden de geographiske Grændser, sit bekræftende Stempel i de gamle Vedtægtsamlinger eller Landskabslove, hvilke (naar vi tilføie den, som man mener, forbundne Småa-Lands-Lov) netop svare til alle de særskilte Landskaber, hvori Sverrige forud deels, og endnu deels. Det er heller ikke blot disse, som endnu fremtræde i deres bestemte historiske Grændser og særegne Nationalitet; men man er endog i Stand til, i adskillige Landskaber, f. Ex. Uppland, at kunne ved Herreders og andre Landskabsinddelingers Navne og Beliggenhed, lede sig frem til sandsynlige Slutninger om saadanne Provindseres tidligste Befolkning og dennes Udbredelse. Med ikke mindre Skarpsindighed, end Lærdom, er denne Materie afhandlet af Prof. Schlyter i hans Afhandling „Om Sveriges äldsta Indelning i Landskap, och Landskapslagarnes Upkomst. Upsala. 1835. (jvf. Geijers Svenska Folkets Hist. S. 60—80.) I Norge finde vi ikke ganske de samme Forhold, som i Sverrige. De gamle Landsinddelinger ere her flere, tildeels mindre, og opstaaede eller betingede ved Naturgrændser. De ældre Landskabsnavne ere vel for en Deel til endnu (f. Ex. Telamark, Hedemark, Balsers, Gudbrandsdal, Romsdal,

Derfor vedligeholdte sig ogsaa længe i Stammerne den, paa det samme Princip om Slægt-Genhed byggede Forbindelse til fælles Forsvar og fælles Udrustning; ligesom til indbyrdes Bistand i Tilfælde, hvor det f. Ex. kom an paa at sværge en Anklaget fri ved den for Nordboerne og enkelte germaniske Stammer eiendommelige Institution i Retsforfatningen: Con-sacramentaler eller Mededsmænd. Grunden til denne særegne og mærkværdige Institution laae vist nok oprindeligen i den Idee, at hele Votten eller Slægtsamfundet, i tidligere Tider i det mindste et vist Antal frie og hæderlige Mænd af Votten (Kionsnævn), maatte være saa overbevisede om den Anklagedes Uskyldighed, om Sandheden af hans Geds, at de trostede sig til at sværge Eden med ham. — En lignende, paa Slægt-Ideen grundet Forpligtelse til at hævne Drab eller Voldsbegæringer, begaaede mod en Enkelt i Votten, var fælles for Alle; og ligesaa paa den anden Side Forpligtelsen til at udrede Mandebød eller Voldsbøder (Wehrgeld), naar den Skyldige enten ikke stillede sig for Retten, eller ikke var i Stand til at betale Bøden. Dette Træk i Germanernes og Scandinavernes nationale Skikke og Institutioner er saa gammelt og oprindeligt, at det ganske fuldstændigt findes angivet af Tacitus paa to forskellige Steder. Saaledes Germ. c. 21:

„Ege nødvendigt er det, at antage sig sin Faders eller Frændes Fejder, som deres Venstabsforhold. Dog ere hine ikke uforsønlige. Thi endog Manddrab sones med et vist Antal af Hiorde og af Kvæget; og hele Familien (*universa domus*) deeltager i Forsoningen.“

Romerige, Ringerige, Hordeland, Nordmør, Sundmør o. s. v.). Andre (f. Ex. Vigen, Alfheim, Agder, Rogaland, Austfald, Salogaland, m. fl.) ere derimod for længe siden afslagne; og de gamle Navne bleve tildeels allerede tidligt ombyttede med nyere Navne paa Syssler og Fylker, som dog maaskee allerede i en ældre Tid vare mindre og særskilte Landsdele. (Jvf. bl. a. Schöning Norges Hist. I. 71—78.)

Ligesledes om Voldsbøder og deres Deling c. 12:

„Men ogsaa de, der overbevistes om ringere Forbrydelser, (delicta) straffes efter det vedtagne Forhold (pro modo poenarum) paa et vist Antal af Heste eller Dvæg; og en Deel af saadanne Bøder tilfalder Kongen eller Samfundet (regi vel civitati); en anden Deel den fornærmede Part, eller hans Frønder.“

Spvad der i disse Steder hos Tacitus er ligesaa klart, som mærkværdigt, er den Overensstemmelse, vi finde imellem Germanernes og de gamle Nordboers Straffelove og Straffesmaade. Han har vel ogsaa ved samme Leilighed (c. 12) omtalt egentlig Dødsstraf (discrimen capitis); men kun i Tilfælde, hvor Forbrydelsen enten gik ud paa hele Samfundet (Forræderi og Rømning til Fienden) eller horte til skændige Laster, hvortil Feilighed regnedes. I øvrigt kunne vi i det mindste af de førte, men tydelige Sætninger hos Tacitus ikke udlede nogen anden Grund for Strafferetten hos Germanerne, end den, man i Almindelighed ogsaa har villet finde i alle nordiske Nationers herhenhørende Vedtægter: at en den Enkelte tilføiet Krænkelser eller Forbrydelse, selv naar denne var et Drab, nærmest vedkom ham selv og hans Arvinger, men tillige, paa Grund af Slægtsamfundet, den hele St, hvortil han hørte. Heraf altsaa (som den islandske Sagahistorie meer end tilstrækkeligt viser) Selvhævner og Feider imellem Familier og Slægter, indtil Fornærmere havde bødet med Livet, eller man efter Overenskomst og Vedtægt havde tilfredsstillet den krænkede Slægt. Nødvendigt, siger Tacitus, var det for Enhver, at deeltage i sine Frænders Feider; men endog Drab, altsaa endnu mere de mindre Forbrydelser, kunne løses med Bøder. Ogsaa heri ligger tydeligt nok, at i den Forsatning, han skildrer hos de germaniske Folkeskæb, havde Ideen om Slægtsforholdet udvidet sig til

at indbefatte Begrebet om en almindelig eller offentlig Fred, som det paaalaa Samfundet at beskytte og forsvare⁶⁹).

Et saadant Slægtsamfund var noget langt andet og mere, end den nyere Tids huuslige Familieforhold; det havde snarere endnu endeel Liighed tilbage med Oldtidens patriarchalske Forfatning hos Orientens nomadiske Stammer, som endnu hist og her lever. Det forbandt ikke blot de Nærmeste i Familien ved mere umiddelbare og egoistiske Slægtskabsbaand; men dette Baand udstrakte sig til Vtens fjerneste Led, saalænge disse vare bekendte, eller saalænge deres Voliger og Besiddelser ikke adspredtes i vidt fiernede Egne og Landstæder. Slægtsfølelsen antog saaledes en høiere, mere ideel Charakter; den blev til Følelsen for sin Stammes Rettighed og Ære; og ligesom enhver Enkelt i Stammen deelte dens Hæder, saaledes maatte han ogsaa dele enhver Krænkelse, som tilføiedes Stammen i et af dens Medlemmer. Den samme Følelse maatte, naar Stammerne længere hen udvidedes til et Folk, blive Grunden til den almindelige Nationalfølelse, der har dannet sig under gamle Tiders simple og naturlige Forhold; men dog hos ethvert Folk har gennemlevet og overlevet alle det kunstige Statslivs Omskiftninger.

7.

Betragtningen af de ovenfor fremhævede Momenter i Forfædrenes Stammeforfatning, og Slægtsamfundenes oprindelig patriarchalske Natur, gjør det klart nok, at man ligesaa lidt kan tænke sig Germaner eller Skandinaver i det Tidsrum, vi her have

⁶⁹) Jof. Weiske die Germania des Tac. S. 195. „Die allgemeine Anerkennung, was für jede Art Fehde entrichtet werden mußte, kann man nicht bloß auf sittliche Größe fassen; es muß etwas Äußeres, eine Nothwendigkeit, ein Zwang, die Grundlage des Staates, vorhanden gewesen seyn; und so war es auch. Das Gemeinwesen umschlang schon

for Dø, levende i Vildhedsstand, som i et virkeligt Statsforhold. Den egenraadige Forbindelse imellem Stammer, Menigheder og lignende Forbund, den private eller til Slægtens Ære og Interesse knyttede Blodhæv, Forbrydelsers og Fredsbruds Afsoning ved Voder, det overhovedet gældende Begreb om Overtrædelse af Lovbud som en Krænkelte af den Enkeltes Ret — kun i faa Tilfælde som Brøde imod Gudene eller mod Samfundet: tillader os ikke at tænke paa udviklet Statsorganisme eller Statsregiering. Dog manglede ikke Elementerne til en Meenhed, et offentligt Samfund („Gemeinwesen“, res publica), faa lidt som et vist Slags Styrelse af dette Samfund ved Præster, Hovdinge og Konger; ligesaa lidt som Samfundet, efter hvad nyligen er omtalt, manglede Indskrænkninger formedelst Love i den Enkeltes vilkaarlige og for Andre skadelige Udøvelse af sin Frihed⁷⁰⁾. At disse Love vare autonomiske,

zu Tacitus' Zeit nicht nur das Volk bei der gemeinen Heerfahrt; es dehnte auch seine Bande auf andre Verhältnisse aus. Der Beleidiger des Einzelnen erschien als Beleidiger eines Theils des Ganzen, als Feind im Innern, als Störer des Friedens.“

- ⁷⁰⁾ Enkelte nyere Forfattere have paa besynderlige Maader udvidet Begrebet om den Frihed, som de, byggende paa Tacitus eller paa nordiske Ailder, ville tillægge Germaner og Scandinaver i deres ældste Forfatning. Jeg vil blot anføre den Grundsætning, hvorpaa en bekendt Germanist (K. H. Rogge, „Über das Gerichtswesen der Germanen.“ 1820.) bygger sin Skildring af denne Forfatning, og af „den germaniske Frihed“. Denne bestod, i Følge hans Mening, deri: „at enhver Frihaaren kunde gjøre Alt, hvortil han havde Villie og Kraft, ved Hielp af sine Frænder og øvrige Venner.“ Det er omtrent samme Idee, hvorfra J. Möser gaaer ud, i det han beskriver den frie tydske Odelmand, som Enevoldsherre i sit Huus, Dommer over sin Familie, sine Trælle og Tyende, ene i Besiddelse af fuld og fri Eiendomsret til sin Odeljord, o. s. v. En saa ideal Frihed bestaaer dog ikke engang med den laveste Grad af social Cultur; og baade Germaner og Scandinaver, i deres tidligste historiske Fremtræden, stode langt over denne Grad. Barth har med træffende Ord viist, at den hele Skildring af Odelmandens ubetingede Frihed og Herredømme i sit Hiem og indenfor Grændserne af sin Eiendom, i Grunden ikke var

eller at de vare udsprungne af Sædvaner og grundede paa Vedtægtsret (Gewohnheitsrecht, jus consuetudinis) medførte imidlertid, at de fattedes den fastere Grundvold, den Grundforfatning, som kun Statsorganismen giver. Alle frie Mænds fælles Villie (consensus omnium, Samfundsvillien — om dette Ord kan bruges) var egentlig det, hvorpaa hine Samfunds Tilværelse og Grundeenhed hvilede; og saaledes ogsaa det, der skulde give Vedtægterne Retskraft. En saadan fælles Villie kunde, som det synes, være ligesaa foranderlig, som Folkets Sind; hvad der var Ret i Dag, kunde ophøre at være det i Morgen. — Men saaledes skeete det dog ikke. Sædvanens Magt er saa meget større hos Mennesket, jo nærmere det lever Naturforholdene, og den naturlige Retsfølelse er ofte en langt sikkrere Garantie for de fra Forfædrene arvede, paa gammel Vedtægt beroende Retsfæstninger, end Statens kunstige og sammensatte Veskermelsesmidler.

Hiin Samfundsvillie eller fælles Villie fordrede et Organ, giennem hvilket den baade kunde udvikle og yttre sig; et Organ, hvorved den udtalte offentlige Villie fik den fornødne Lovskraft. Dette var Folkforsamlingen eller Folketinget⁷¹⁾,

andet end den samme Hunsret, som enhver Borger endnu besidder. „König in seinen vier Pfählen ist noch jeder Mann; außerhalb „aber hatte dieser König, wie Möser selbst bemerkt, nicht das mindeste „zu befehlen. So wenig aber ein König unumschränkter Gebieter, Herr „über Leben und Tod der Untertanen ist: so wenig war es der ger- „manische Hauskönig.... Es heißt: der freie Mann war unum- „schränkter Herr seiner Entschlüsse und Handlungen. Das war er; aber „gerade wie noch bei uns, nur soweit er dadurch Rechte Anderer nicht „fränkte; dann mußte er büßen.“ v. s. v. (l. c. IV. S. 202.) Ei engang hos Tacitus' Germaner, eller hos de udvandrede Islændere, i deres Republik uden central Regjering, finder man Spor til en saa yderlig Grad af Raahed, at Frihed hos dem i Begrebet betydede det samme som Lovløshed.

⁷¹⁾ Om denne Benævnelse hos os, eller i Norden, var brugelig, erindrer

som egentlig var den germaniske offentlige Forfatnings Middelpunkt — eller Germanernes *res publica*. Et saadant Middelpunkt fordrer allerede en organisk Sammensætning og Concentrering; en Vedtægtslov, som hele Samfundet erkendte, maatte afgjøre, hvornår der kunde møde, og hvors Stemme der gjaldt paa Tinget. Denne Vedtægt eksisterede, og den var grundet paa det Princip, som i det foregaaende er forklaret — det samme Princip, der gjaldt i den mere begrænsede Vymenigheds Forfatning. Hvin Folkevedtægt sagde: kun den frie og selvstændige Mand, Bonden, Huusfaderen, som er Mand for sig selv, kan møde med Stemmeret i Folketsforsamlingen. Dette blev da for den allerførste Deel det samme som: at kun den vaabendyggtige Grundbesidder i Vymenigheden kunde have denne Ret. — Vi vilde først betragte, hvorledes vor ældste Kilde, Tacitus, fremstiller dette Forhold; og dernæst undersøge, hvorledes Willødeset hos ham ligner det, som vore Scandinaviske Kilder give os; endelig hvorledes overhovedet det raade republicaniske Statslement, der yttres sig i Folketingets og den almindelige Samfundsvillies Magt, var bragt i Forbindelse med andre aristokratiske og monarkiske Elementer. — Thi allerede Tacitus kender baade Konger og Hovdinger, og nævner Adelige ved Siden af Frie, hos Germanerne for 1700 Aar siden; men der findes ogsaa heri, ligesom i andre Punkter af de germaniske Institutioner, saadanne Uoverensstemmelser hos denne Forfatter, som naturligt forklares af den Forskiel i Forfatningen, der ligesaa vel har fundet Sted hos tyske, som hos de Scandinaviske Folkesærd og Stammesamfund.

Det vilde derfor ikke være vanskeligt for en censidig

jeg nu ikke med Bestemthed. Den er i det mindste saa passende, og saa analog til de Gradationer i Begrebet, som vi have i Ordene Byting, Herredsting og Landsting, at man kunde ønske, Ordet endnu var antaget.

Betragtning, at benytte Tacitus' Germania til Beviis enten for en udelukkende demokratisk, eller virkelig monarkisk Forfatning hos de gamle Tydske; eftersom man enten fortrinligst vilde holde sig til de Steder, som kunde understøtte hiin Mening, eller denne. Det Rigtigere er derimod uden Tvivl at bringe dem i Harmonie, og lade dem indbyrdes fortolke hinanden ved den Adskillelse, Tacitus selv gjør imellem visse tydske Stammer: de sydlige og østlige, eller Sveviske, og de nordlige og nordvestlige. De sidste blive da netop dem, for hvilke Benævnelsen af Saxer (som Tacitus endnu ei kender) i en noget tidligere Tid blev et fælles Folkens navn, og hos hvilke det demokratiske Element i det Hele findes overveiende. Derimod omtaler Tacitus Kongedømmet og Konger fortrinligen hos sveviske Folkstammer, og hos Gotoner (eller Gotther), samt i en strengere Form hos Suiones. Det er nu temmelig almindelig antaget, i de sidste at gienfinde vort Nordens Svear; og Antagelsen heraf opnaaer vist nok i Nærmelighed de fleste lignende Fortolkninger af locale og gentile Benævnelser af Steder og Folkeslag, som hos Grækere og Romere vare barbariske eller fremmede. Tacitus beretter saaledes (c. 42) om de sveviske Marcomanner og Quader: „at de lige indtil hans Tid (usque ad nostram memoriam) have beholdt Konger af deres eget Folkeslag,” og tilføjer: *nobile Marobodui et Tudri genus*,” hvorved han synes nøiere at betegne de ædle Slægter, hvortil Kongerne hørte; ligesom han ved de følgende Ord: „sed vis et potentia regibus ex auctoritate Romana,” tilkiendegiver, at Naboskab og Forbindelse med Romerne, som „oftere hielp dem med Penge, end med Krigsfolk,” gav Kongedømmet hos visse Stammer en større Magt og Indflydelse. Længere hen hedder det om Gotonerne, c. 43: „Paa hiin Side af Eygierne findes Gotonerne, som ere noget færligere til at beherskes (regnantur paulo adductius), end de øvrige germaniske Folkeslag;

dog endnu saaledes, at de ikke savne Friheden (nondum tamen supra libertatem). Umiddelbart derefter nævner han flere Stammer, (og mener maaskee her overhovedet alle de sveviske) om hvilke han siger: „Alle disse Folkesærds Kiendmærke er runde Skjolde, korte Sværde, og Lydighed under Konger“ (erga reges obsequium).

Saaledes vil det fornemmelig, efter Tacitus' Inddeling, være hos de ikke-sveviske Folkstammer, at vi skulle søge den friere, eller mere demokratiske germaniske Forsatning; og dette stemmer ogsaa ganske overens med sildigere Tiders historiske Træk, som tilhøre Sakerne. Det var Saker, der ikke engang vilde taale, at Tydsklands Befrier, de romerske Legioners Overvinder, Arminius eller Herman, vilde tilvinde sig en højere Overmagt — maaskee dog mere for at kunne samle og styrke Folkets Kræfter til fremdeles at modstaae den frygtelige Romervælde, end for at tilfredsstille personlig Herskelyst. Det var ogsaa dem, der som nærmeste Naboer til den danske Folkstamme, overhovedet i deres Religion, Levemaade og Forsatning synes at have nærmet sig mest til vore Forsædre og andre skandinaviske Folkeslag. Snarest maa det altsaa være Sakerne, vi kunne have for Øie, naar vi betragte Billedet af den germaniske Forsatning, saaledes som Tacitus skildrer dens Hovedtræk, skøndt mere adspredte, end i en samlet Heelhed. Vigtigst ere overhovedet hans Angivelser i det syvende og ellefte Capitel af Germania, hvis Text det er fornødent først ordret at anføre:

C. 7. „Konger tage de af ædel Slægt (ex nobilitate); Hærførere (duces) vælge de efter Tapperhed. Dog have Kongerne ingen uindskrænket eller fri Magt; selv Anførere byde meer ved deres Mønster, end ved Magt og Herredomme — naar de nemlig ved Landsnærværelse, ved udmærket Daad, i Spidsen af Hæren vække Beundring.“

C. 11. „Om ringere Sager raadslaae Høvdingerne (principes), om vigtige derimod Alle; dog saaledes, at ogsaa de Ting, som det tilkommer Folket at afgjøre, afhandles først hos Høvdingerne“ (pertractantur apud principes).

Efterat have dernæst omtalt, til hvilken Tid og paa hvad Maade Folketinget sædvanligen holdes, at Forsamlingen møder og sætter sig bevæbnet, og at der, som det hedder, slaaes til Lyd, eller paabydes Tausshed, følger han til:

„Derpaa høres efter, hvad Kongen eller Høvdingen taler — og det i Forhold til, som enhver er udmærket ved Alder, ved ædel Byrd, ved ypperlige Krigsbedrifter, eller ved Veltalenhed; og de høres som saadanne, der mere have Magt til at overtale, end Myndighed til at befale. Miskager en Mening, da forkastes den ved Bulder (fremitu); behager den, slaae de Spydene sammen; at bifalde med Baabengny, er det mest ærefulde Samtykke.“

I mere end eet Træk af det anskuelige Billede, Tacitus her giver af Germanernes Folkemøder, kan man ikke allene gienkende det gamle Nordens Folketing; men man kunde endog fristes til at antage, at Taleren var om et eller andet Slags offentlige Forsamlinger fra vor egen Tid. Saaledes har Tacitus ikke engang glemt det karakteristiske Træk, at de Fornemme eller Høvdingerne forud imellem sig afhandlede, hvad de vilde sætte igennem paa Tinget. — Efter den hele Fremstilling, naar vi forbinde det bestemte Udsagn (Cap. 7) om Kongernes indskrænkede Magt med det 11te Capitels Yttringer om Fremgangsmaaden ved Folkemøderne, og om dem, hvis Tale og Mening der fik Vægt i Forsamlingen, træder det klart nok frem: at Folkets Villie, saaledes som den forkyndte sig paa Tingene, betragtedes som Basis for den styrende Magt i Samfundet; og at saaledes den demokratiske Grundform tilhørte

den ældste Forfatning hos germaniske, saa vel som hos de skandinaviske Folkstammer. Hvad Tacitus yderligere tilføier: at Tinget ogsaa til usædvanlig Tid sammenkaldtes, naar noget hastigt og uventet indtraf, forklarer saa meget tydeligere hans Udsagn: at om vigtige Sager raadslog Alle. Men de ovenfor udviklede historiske Træk af den ældste indvortes Forfatning hos hine Folkelag gjør det ikke mindre tydeligt, at baade Slægtsamfundet og Menighedsamfundet, maatte i Slægternes Hovdinger og Menighedernes Forstandere, fremkalde aristokratiske Elementer, saameget mere virksomme, da de i og ved sig selv kunde virke under en mere bestemt og consequent Form. Vi maae naturligvis i Skildringen hos Tacitus mere tænke paa Forfatningsformen, end paa Udvøelsen i conerete Tilfælde, og vi maae tænke paa, at han skildrer den i den tidligste, mest oprindelige Charakter; saaledes som en virkelig Stammeforfatning endnu kunde medføre den. I øvrigt maa man jo ligesaa lidt tænke sig, at Saxerne, eller de øvrige demokratisk-frie tyske Stammer, forenede i større Samfund, ved Folketing have kunnet styre sig selv, som dette nogensteds i en Folkereglering lader sig gjøre. — Et saadant Ting, hvor alle frie Vønder kunde møde, og enhver, som vilde, kunde blive borte, hvor ingen Valglove og ingen Repræsentation fandt Sted, og hvor man ingen Blanding af Stænder vilde tænke sig, maatte, jo mere Samfundet voksede, blive til en meget raa, uorganisk Masse, udsat for en høist ulig og vilkaarlig Sammensætning af den Mængde, som skulde gjøre Udslaget. Hovdinger for en Slægt eller Menighed, og mægtige Herrer eller Adelsmænd, principes, nobiles, potentes, som de hedde, baade hos Tacitus (og tildeels hos Caro), kunde i det mindste lettere blive enige om, hvad de vilde, og holde fast ved Meninger og Grundsætninger, som svarede til deres Interesser, end en talrig Mængde, der til alle Tider hverken kan raade eller

lede sig selv⁷²). De Mægtige, eller Adelen, havde desuden hos Germanerne allerede i deres Følge (comitatus), som vi nærmere komme til at omtale, et kraftigt Middel til at skaffe deres Stemme i Folkesforsamlingen Vægt; og de forsømte ikke at benytte det.

Alt i øvrigt i den Periode, hvis Skildring Tacitus giver, den endelige Afgjørelse af Samfundets mest betydnende offentlige Sager foregik i hine Folkemøder, er ligesaa utvivlsomt, som det er tydeligt, at en gammel Vedtægt medførte, at de ordentligvis holdtes til bestemte Tider om Aaret, som Enhver vidste, og hvortil derfor ingen særskilt Indkaldelse hvergang behøvedes. Gienstanden for Folketingets Forhandling og Afgjørelse vare naturligvis den Tid kun faa og simple; men for det meste ogsaa af betydnende Vigtighed. I det Væsentlige reducerede de sig til Spørgsmaal om Krig eller Fredsslutning, om Forbund med andre Folkestammer, om Valg af Konger, eller af Høvdinge, Anførere og Dommere⁷³; og dernæst til

⁷²) Det maatte vist nok vække Opmærksomhed, naar en for det gamle Norden saa begejstret, og med nordisk Historie saa fortrolig Forfatter, som Hr. Prof. N. M. Petersen, fandt Grund til at sige: „at hvad enten man kalder Aristokraterne Bønder, eller hvilket Navn man giver dem, det gjør intet til Sagen. Statens Forfatning var altid saaledes, at Kongen, Kongens Mænd, de store Fordeiere, ikke Almuen, gjorde Udslaget.“ (Histor. Fortællinger om Jøland. Bærd. II. 234.)

⁷³) „Eliguntur in iisdem conciliis et principes; qui jura per pagos vicosque reddunt.“ Germ. c. 11. Det er dette Sted, som endnu i den nyeste Tid har givet Anledning til en vigtig Uenighed imellem Fortolkterne. Har Tacitus overhovedet meent: Germanerne vælge Høvdinge eller Overhoveder (principes), hvis Embede det er, at stifte Ret i Herreder og Byer, m. m.? Eller er hans Mening: „I Folkemøderne vælges ogsaa de blandt Adelen, eller saadanne Adelsmænd (principes), qui jura reddunt,“ &c.? — For den sidste Fortolkning har nylig Barth (Deutschl. Urgesch. IV. S. 254) og Grev St. Priest (Hist. de la Royauté. 1842. I. p. LXIII.) erklæret sig. For begge kunne Grunde anføres; dog anseer jeg det for uforeneligt med hele

at paakiende de Retsfager, der bragtes til Afgjørelse paa Tinget. Det sidste tilføier Tacitus udtrykkeligt c. 11: „Ved Folkets Forsamling kunde ogsaa Klagemaal mod den Enkelte finde Sted, og Paastand gøres paa Livsstraf (*discrimen capitis intendere*). Ved de Exempler, han anfører paa denne Strafs Anvendelse for Statsforbrydelser, at „Forrædere og Rømningsmænd hængtes i Træerne“, ligesom for Feighed (*ignavi et imbelles*) og skammelige Kæster, i hvilke Tilfælde Straffen var at „ned-sænkes i en Sump eller et Kær“, antyder han upaatvivleligt kun saadanne Forbrydelser, hvorved Guderne eller Samfundet ansaaes for at være krænkede, og som derfor ved ingen Bøder kunde sones. Derimod beretter han tillige (som forhen er anført) at ogsaa de, der overbevistes om ringere Forbrydelser, straffedes efter et vist Forhold, ved at maatte bøde med Heste eller Dvæg; og viser derved tydeligt, at hos Germanerne, ligesom hos vore Forfædre (hvad der især fremtræder i den islandske Retsforfatning) have ogsaa private Fornærmelser været Gienstand for Klage og Paadømmelse ved de store Folkesting; og det vel fornemmelig naar Sagen var af større Vigtighed, eller Parterne ikke fandt sig tilfreds med Herredømmemænds Klendelse. Men for ethvert enkelt saadant Tilfælde vare Boderne bestemte. Der var saaledes overhovedet, naar Forbrydelsen eller Fornærmelsen var tilstaaet, eller Klagen afgjort ved Mangel paa det foreskrevne Gedsbeviis, for Dommeren egentlig intet andet at gøre, end at erequere Straffen, eller inddrive Boderne.

Nordens Statsudvikling er i det Hele altid nogle Aarhundreder tilbage for den frankiske og angelsaksiske, eller sildigere end denne. Meget af den germaniske Forfatning hos Tacitus,

Skildringen hos Tacitus, at han ved *principes* skulde mene den hele Stand, hvilken han ellers betegner ved *nobiles*; og jeg kommer længere hen tilbage til dette Sted.

og hos Frankerne i den for-carolingiske Tid passer derfor endnu paa Norden i en langt tidligere Periode, eller lige til Christendommens fuldstændige Indførelse — ja tildeels endnu efter den Tid. Saaledes vedligeholdt sig ogsaa Spor af Folketingene i Norden, og selv i Danmark, indtil ned i det 12te og 13de Aarhundrede; ja den ældgamle Skik, at Kongerne selv drog om i Landet, for at holde Ting, eller udøve den høieste Dommermyndighed, har i Danmark, paa en mærkelig Maade, bevaret sig lige til Midten af det 17de Aarhundrede.

Seller ikke de tydske Folkforsamlinger ophørte med den tidligere, mere bestemte Udvikling af Kongemagt og Kongedømme. Vi gienfinde dem i det frankiske Monarkie, i den saakaldte Mars-Mark (der tidligere, under Pipin, blev til Mai-Mark, *champ de Mai*⁷⁴) : en almindelig Forsamling af Folket, Hæren og Kongens Hof, der holdtes paa en bestemt Tid i disse Maanedes. Endnu Carl den Store holdt henved 30 saadanne Folketing; men allerede under ham, ja endnu tidligere hos Frankerne, var det Kongen, der i Almindelighed afgjorde Sagerne allene med de Mægtige, eller den fornemme Adel; og de germaniske Folkemøder eller Raadsforsamlinger (*consilia*, Tac.) gik over til de tydske Rigsdage; ligesom det danske Danehof blev til Herredag, Landstingene i Danmark tabte deres lovgivende Myndighed, eller statsretlige Charakter, og indskrænkedes til provinciale Retterting. Saaledes gik det efterhaanden over til, at Folket ikke længere selv mødte paa Tingene, men blev repræsenteret i dets tre eller fire Stænder ved valgte Sendebud; hvilket ogsaa var den naturlige og nødvendige Følge af Folkstammens Udvidelse til Nationer, hvis frie Mænd ikke

⁷⁴) Jøf. Annales Petavii a. 755. Bouquet. V. p. 13. IX. p. 769; og om de frankiske Folkemøder overhovedet Sismondi Hist. de France. II. p. 97. 174. Palgrave Rise and progress of the Engl. Commonwealth. Anglo-Saxon Period. I. p. 523—30.

mere paa eengang alle kunde samles. — Forinden vi gaae over til at betragte, hvorledes under den ældste germanistiskandinaviske Forfatning det demokratiske Element deels modificeredes ved den monarkiske Form, deels allerede i den Tid, Tacitus skildrer, giennem Stænder og Standsforskjel, var blandet med Aristokratiets ældgamle Mellemsled imellem Fyrste og Folk: ville vi faste et nærmere Blik saavel paa Forfatningen og Folkemoderne i Norden, som paa Landets Inddeling, og Forholdet imellem denne og de organiske Led i Folkestyrelsen.

Sos Tacitus forekommer kun paa to Steder (c. 6 og 12) et Udtryk (Centeni), som man snart paa sidstnævnte Sted har forstaaet om et Folge af Hundrede, der ledsagede Høvdingen (princeps) paa hans Dommertog; snart, i en rimeligere Mening (men som knap kan lægges i Udtrykket) om enkelte Folkeforstandere, der vare Høvdingens Ledsagere ⁷⁵⁾. Man har da tænkt paa den Inddeling af Folket, i Folge hvilken et vist Antal af Familier, af frie Mænd og Grundeiere, udgjorde en Afdeling i Hæren og Folkesamfundet, som i Krig segtede samlet under een Anfører, og havde sin Forstander (Centenarius, ex plebe comes) der i Fredstid, naar Fyrsten eller Høvdingen drog om, for at holde Ting i Eysfeler eller Herreder og i Byer, (per pagos et vicos jus reddat) ledsagede ham, som Raadgiver og Lovmand (Lovsiger,

⁷⁵⁾ Saaledes f. Ex. i Bülow's og Weiske's Overs. S. 191: „Die Centener sind dem Einzelnen dieser Fürsten als Gefolge aus dem Volke, sowohl zu Rath, als Gewicht beigegeben.“ (jvf. S. 204—206.) Gerlach derimod S. 9: „Hundert aus dem Volke, als Begleiter der Einzelnen, gewähren zugleich Rath und Ansehen.“ Saaledes ogsaa W. Bötticher (Tacitus' Werke. 1834. IV. S. 175) og flere. Weiske har dog S. 201 med Joie fremhævet: at den sidste Fortolkning „fører enten til et Uhyre (hundrede Raadgivere) eller en Latterlighed“.

Lögsögumadr), for ved sin egen Ansæelse at styrke Fyrstens Myndighed (*consilium simul et auctoritas*). Vi kunne ei gaae nærmere ind paa de Fortolkninger, hvormed man har forsøgt at opklare den philologiske Dunkelhed og Ubestemthed hos Tacitus, i hans Brug af Ordet *Centeni*; og heldigvis er det her mindre fornødent, da Analogien i nogle germaniske Folkestammers politiske Indretninger og Inddelinger, og disses Benævnelse, sætter os i Stand til at forstaae, hvad Tacitus omtrent har sigtet til eller villet sige om en Gienstand, hvorom han maaskee selv ikke har havt tilstrækkelig Kundskab. Saameget er desuden afgjort, at han, paa det tidligere Sted (c. 6) bruger Ordet i en Forbindelse med Udtryk, hvor han ved *Centenus* neppe kan have tænkt paa Flokken af Hundrede; men tydeligt synes at sigte til Hovedsmanden, Anføreren, Forstanderen⁷⁶). I de vestgothiske Love forekommer ogsaa Udtrykket *Centenarius*, som en Overansfører for et hundrede beboende Krigere, inddeelte i ti Underafdelinger, hvoraf enhver havde en *Decanus* i Spidsen. Dette forklarer allerede noget; endnu mere Ordets oftere forekommende Anvendelse i flere af de gamle tydske Love⁷⁷); ligesom ogsaa den Lands- og Folkedeling, som findes hos Angelsaxerne, hvor et Landskab

⁷⁶) „Definitur et numerus; *centeni* ex singulis pagis sunt” (her kunde vel tænkes paa Flokken af Hundrede, *Gæren*; men nu det følgende:) „*idque ipsum inter suos vocantur; et quod primo numerus fuit, jam nomen et honor est.*” Det sidste kan dog vel blot henføres til Anføreren (*Centenarius*); men, at Tacitus i ethvert Tilfælde kun har havt en utydelig Forestilling om Forholdet, kan vel ei negtes. (Vf. bl. a. Barth l. c. IV. 288—90. 378—81. „So viel bleibt hier in einem Dunkel, dessen Beleuchtungsversuche bis jetzt mehr Rauch als Licht gegeben haben.“)

⁷⁷) I de alemanniske Love f. Ex. XVI. § 1., hvor *Centena* bruges om Districtet, *Centenarius* om Forstanderen for et saadant. I samme Bemærkelse forekommer *Centenarius* allerede i den ældste Redaction af den saliske Lov. Tit. 47.; længere hen ofte i Capitularierne, o. s. v. Historisk Tidsskrift. IV.

(Seyre) deesttes i Hundreder (Hundred), og hvert Hundred udgjorde, i Følge Navnet, oprindelig en hundrede *Hydes* af Land, eller (som det forresten ogsaa heraf maatte følge) hundrede frie Familier; hvilket Tal nogle endnu ville udvide til 100 *Tythings* eller Decanier — en Forening (Freeborgh) af ti Familier til fælles Vorgen for Fred og Sikkerhed, som forekommer i den angelsaksiske Forfatning og Lovgivning⁷⁸). At Tallet ikke til enhver Tid i saadanne kunde være nøiagtigt eller fuldt, gjør her vist nok mindre til Sagen, end at Principet for Inddelingen, og Benævnelsen ere de samme, vi gienfinde i et skandinaviske Land, nemlig Sverrige; og det navnlig hos Svearne i Upland. Det er nemlig allene i dette Landskab, hvor Benævnelsen *Hundari* i Lovene og andensteds bruges om den samme Landsdeel, som ellers, baade her og i de øvrige nordiske Riger hedder *Héradh*, *Hæradh*, *Hæredh*, eller *Herred*. Det er bekendt nok, hvormeget, som det er uforment at gientage, der er skrevet om dette Ord's Oprindelse og Slægtskab. Vi behøve kun at holde os til den første Stavelse (Her, Hær), som et kan være tvivlsom, og da en neppe forkastelig Sprogforklaring i den prosaiske Edda siger os, at Benævnelsen *Her* eller *Hær* fordum brugtes om et Antal af hundrede Mænd, stemmer dette paa en mærkværdig Maade overens med det Uplandske (og Gotlandske) *Hundari*, Angelsaxernes *Hundræd*, Vestgothernes og Alemannerne's *Centenarii* o. s. v. Saaledes føres vi herved til

⁷⁸) Weiske (til Tac. Germ. c. 12. S. 204) antager det uden videre for afgjort, at en angelsaksisk *Hundred* bestod af 10 Decanier, og enhver saaledes af 10 *Freeborghs* (en Benævnelse, der undertiden er synonym med *Tything*), altsaa et Hundred af 1000 Familier. Men denne Bestemmelse er tildeels vilkaarlig; og Sagen ingenlunde saa afgjort. („An hundred *hydes* of Land, an hundred *tythings*, or an hundred *freemen*, have all been assumed as the basis of the calculation, from whence the *English Hundred* derived its wellknown name.” Palgrave. l. c. I. p. 96. Jvf. især Leges Edwardi. Conf. c. 32.)

den næsten over hele Skandinavien kiendte og brugelige Herredsdeling; oprindelligen en Inddeling af Indbyggere i en vis Deel af Landet, som senere overførtes paa den disse tilhørende, eller af Forfædrene i en vis Slægt eller Stamme indtagne Landstrækning⁷⁹⁾. At vi kunne antage disse Herreder for Landenes ældste politiske Inddeling, er uden Tvivl ligesaa afgjort, som at man ikke maa holde sig til Begrebet om det bestemte Antal af hundrede Herredsmænd (Hærædhismæn, Hundarismæn) anderledes end som et fra Oprindelsen fastsat Tal paa Hærens eller Herredets Medlemmer, eller frie, jordeiende Huusfædre, hvilket Tal derimod i Tidens Løb blev ubestemt og udvidet langt over det oprindelige Hundrede⁸⁰⁾; imedens Herredets geographiske Grændser i meer end et Aartuende forbleve de samme.

At hvert Herred fra Begyndelsen har haft en Forstander, en Anfører, en Herredsdommer, er utvivlsomt, og bekræftes ved saamange og bekiendte historiske Antydninger, at det neppe er fornødent at paavise dem. Om disse Overhoveder oprindelligen vare de samme, som de, Tacitus forstaaer ved sine Hovdinge (principes), eller han, hvad der er mere rimeligt, hermed mener Stammernes Overhoveder, altsaa Fyrster, Folkeførere, og Overdommere: vil jeg ikke videre undersøge, da det her ligger os nærmere, at i Norden fra umindelig Tid ethvert

⁷⁹⁾ Paa samme Maade er det nyere svenske Ord *Mantal*, som oprindelligen maa have bemærket et Antal af Mennesker, Beboerne af et Boel, en Gaard eller Jordeiendom, gaaet over til at bemærke Eieendommen selv, eller det samme som *Hemman*. (*Nordström den svenska Samhälls-Förfatningens Hist.* Helsingfors. 1839. I. p. 15.)

⁸⁰⁾ I øvrigt maa bemærkes, hvad Norden angaaer, at i gamle Dage, og langt ned i Tiden, var Regningsmaaden, hvorefter man talte 120 i eet Hundrede, her saa almindelig, at det neppe har været uden Sammenhæng hermed, at vi gienfinde Tallet 12 ved saamange Leiligheder, i Rævnings og Tingmænds Antal m. v.

Herred havde sit Ting og sin Dommer, der i et Par af de ældste svenske Love (Vestgöta- og Östgöta-Loven) forekommer under Benævnelsen *Hærædshöfdingi*, som endnu er den almindelige i Överrige. I Svearnes Vedtægter (s. Gr. Uplands- og Westmanna-Lov) er Benævnelsen derimod *Domari*; og hos os har denue Herredets Övrighed, som ingensteds nævnes i vore gamle Love, uden Tvivl i sildigere Tider, faaet Navn af Herredsfoged. Her maae vi dog overhovedet ikke saameget tænke paa en Anfører i Krig, som paa en Övrighed, en Forstander i Fredstid; et Forhold, vi ved flere Leiligheder finde tydeligt adskilt hos de Gamle. Tacitus skielner hos Germanerne imellem *Princeps* og *Dux*; i Norden var det Jarlens Kald, at føre en Hær mod Fienden; Lagmanden styrede og sagde Dom paa Folketing eller Landsting, ligesom Herredets Forstander eller Dommer i sit mindre Tinglaug. At disse Overhoveder fra gammel Tid (i det mindste hos Gotherne) valgtes af Herredsmændene, er temmelig tydeligt af de svenske Love⁸¹⁾; hvorefter man tillige seer, at sildigere Vedtægt hos Svearne medførte, at tolv Nævninger af Hundaret, tilkaldte af „Lænsmanden“ valgte Dommerne; hvorefter Kongen skulde tilforordne dem, eller bekræfte dem i Embedet („a thöm Dom i hændær sæltia“). Hvert Herred havde, ligesom sin egen Hovding eller Dommer, saaledes sit eget Ting, hvor ikke blot Rettergang fandt Sted, men hvor tillige alle Sager, som vedkom Herredets fælles Anliggender, forhandlede; saaledes maaes ogsaa i meget gamle, ligesom i sildigere Tider, hvad der angik Afhændelsen af Jordeiendom ved Kjøb eller Vytte, og Stridigheder om saadanne Eiendomme, eller Hævd paa samme m. m. Det er overflødigt, videre at fremhæve, hvorledes disse

⁸¹⁾ Det forekommer udtrykkeligt om Lagmændene, og man kan uden Tvivl med fuld Roie overføre Principet paa Herredsdommerne. (jvf. Nordström. l. c. I. p. 16.)

Herredstingenes og Herredsdommernes ældgamle Formaal, i det Væsentlige endnu vedvare i Norden; men jeg maa ved denne Leilighed bringe i Erindring den forskellige Grundtanke, som bestemte Bymenighedens og Herredets Charakter, og hvorledes den sidste allerede havde en mere afgjort og mere udvidet politisk Natur. Menighedens Samfund, i sin Oprindelse maaskee et Slægtsforbund, gik fra den patriarchalske over til en communal Form, og vedblev i denne som en Forening til fælles Fred, Sikkerhed og Nytte. Foreningen af flere Menigheder til et Herred var allerede et høiere Samfund af social Natur; det fordrede en central Myndighed, en dommende Magt, et Overhoved — i Feidetid en Anfører, der samlede og gik i Spidsen for de vaabensføre Herredsmænd. Sin centrale og dommende Myndighed beroede imidlertid, efter det oprindelige demokratisk Princip, hos Herredsmændene selv; det var Tinget, eller dets udnævnte Bisiddere (Tingmændene), som i den ældste Tid kendte hvad Ret var. Dommeren udsagde Lovens eller Vedtægtens Ord og Forrifter, afgjorde tvivlsomme Retstilfælde, og lod Dommens Kendelse iværksætte.

Men heller ikke de mindre Heelheder i Herredet, de communale Samfund, eller Menighederne, savnede en vis Art af Styrelse, hvilken dog mere udførtes ved Forstandere eller Tilfynsmænd, end ved Dyrighedspersoner med befalende Myndighed eller dommende Magt. Kun Herredet havde sit Ting og sin Ret; Byen havde sit Stævne, sin Aldersmand eller Grandefoged⁸²⁾, sine Bylove eller Vedtægter

⁸²⁾ Af disse to danske Benævnelser synes den første at have været mere egen for Nerne, den sidste for Jylland. Dette lader sig i det mindste antage ved at sammenligne jydsk Bystraer med den syenske for Østrup Sogn. (s. Histor. Tidsskr. I. 410.) **Grandebrev** kaldes den Løvinglehnste Straa, trykt hos Aagaard; og **Grandefoged** forekommer i Bierregrafs nedensfor aftrykte Bylov, 29. Art. Ligeledes nævnes i denne **Granderne** = Bymændene (Art. 9. 10. 14. 21. 41.),

om Byfred, Markfred og Algerbrug. En saadan Forstander i Bymenigheden forekommer under forskellige Benævnelser, men med den samme Bestilling, fra meget gamle Tider hos alle germanistiskandinaviske Nationer. Saaledes var efter Westgötaloven, Næmdemanden (Næmdarmadher, Næmdamadher, i en anden Bemærkelse end de ellers i Sverrige sædvanlige)⁸³⁾ den i hvert Grandelag udnævnte eller udvalgte Mand, der skulde vaaage over Byfreden, og afgjøre de Tvistigheder, som kunde opkomme i Grandelaget eller Menigheden angaaende Bygninger, Broer, Fæd, Udsæd, Græsning og optaget Dvæg; fordele og oppebære Boder eller Afgift i sit *Skiri*, eller District; og i forekommende Tilfælde udsige og afgjøre, hvad enhver Grande havde at svare⁸⁴⁾. Han skulde ogsaa være tilstede, naar Ransagning efter Tyvekoster foretoges hos Noget⁸⁵⁾; og hans Bestilling var saaledes omtrent den, som i vor Tid hos os tilkommer Fogeder (Vondesfogeder eller Sognefogeder) i Landsbyerne, og som igjen for en stor Deel falder

hvilket Ord her bruges ligesom *Granni* i de svenske Love (Westgöta-Lag. s. Schlyters Glossar. p. 411. Östgöta-Lag, Glossar. p. 282. Upplands-Lag, Gloss. p. 335 o. fl.) og *Grænd* : Grannelag eller Bymenighed. (*Grænd*, et seldnere Ord, forekommer i Westg. Lag, Schlyters Udg. III. § 130. p. 278.)

⁸³⁾ Næmlig for: Nævning, „en af *Nemdans* Ledamöter”; og „*Edgärdsman* : en af de tolv Mænd, som svore i Tystered.” Schlyter, Glossar. til Vestg. Lag p. 470.

⁸⁴⁾ Nordström Svenska Samhälls-Förfatn. I. p. 21. Jvf. de her anførte Steder af Westgöta-Lag, og Schlyters Glossar. til samme p. 470. Om Ordet *Skiri* (Eng. *Shiri*), som forekommer paa to Steder i denne Lov, ib. p. 490.

⁸⁵⁾ Efter Westgötalov (jvf. Nordström anf. St. S. 21., 22) ganske i Overensstemmelse med det, som paalægges Oldermændene efter Dstrup Bylov, Art. 73. (jvf. ogsaa Renninge Skraa hos Bendz, Art. 52.) I øvrigt sees ogsaa af Upplands-Lag (Konungs B. c. 10), at en lignende Indretning der fandt Sted; en Forstander for hver Havn og Dittung, (Nu skal *maphær* være *fore hampnu hwarri*, etc.), som valgetes af Mændene.

sammen med det, der i en meget ældre Tid udførtes af Aldermanden eller Grandefogeden (s. de ovenfor anf. By-
skraaer). Er nu endog en Deel af dette først udviklet i
sildigere Perioder, og en Deel i Tidens Løb modificeret og
forandret: saa gaaer dog igiennem hele den lange Fortid, hvori
Bymenighedens Organisme, uforandret i sine Grundtræk, har
bevaret, Tilværelsen af en saadan Communal-Forfatning og
Styrelse, under selvvalgte Forstandere, hvilke heller ikke mang-
lede deres Bistand i et Slags Repræsentanter af Menigheden.
Thi som saadanne maae vi, om endog under en sildigere Form og
Indretning, upaatvivlelig betragte de „Byens fire Mænd“, som
f. Ex. forekomme i Biergegravs Bylov (23. Art. Jvf. Østrups
Bylov § 14. 24. 68). Den Grundsætning, at Aldermanden paa
Stævnet udsagde, hvad gammel Vedtægt krævede og paalagde,
men hvor noget først skulde grandstæses og undersøges, tilfaldte
„Byens Mænd“; ligesom og at Lydighed og Ærbødighed skyld-
tes ham paa Stævnet, ligesaa fuldt som Dommeren paa Tinget:
finde vi bevaret, endog i sildige Byskraaer (Østrups Bylov
§ 65. 66.). Men tillige see vi, ogsaa her gieldt den Regel: at
hvad der af nyt skulde beslattes, det maatte vedtages paa By-
stævnet af Aldermanden med de fleste Stemmer⁸⁶).

Ville vi fra senere Tider gaae tilbage til en meget gam-
mel Periode, hvori man gienfinder lignende Organisation af By-
menigheden og dens Forstandere hos en germanisk Nation, da
have vi dette Tilfælde hos Angelsaxerne. Det angelsaksiske
Bylag (*Tun-scipe*, E. Township) havde sin Grandefoged eller
Næmdemand (*Gerefa*, *Tun-gerefa*, Reeve), hvis Pligter vare
de samme, som vi ovenfor have angivet. Byen havde sine

⁸⁶) „Hvad Aldermanden *meth the fleste* paa legger til Bysens Nytte och
gaffn, det maa icke en eller tho forhindre; men skall det holde
wid den wide, som di fleste samtöcke.” (Østrups Byl. § 67.)

„udvalgte Mænd“⁸⁷⁾, der kunne gielde for Menighedens Repræsentanter, og som blandt andre Pligter havde den, at ledsage Forstanderen eller Aldermanden til Tinget (the Hundred-court), naar han der mødte paa Byens Vegne⁸⁸⁾. Endnu ældre end de angelsaksiske ere maaskee de saliske Frankers Vedtægter (*Lex satica*), og vi finde i dem lignende Indretninger. Den frankiske By (*Villa*) var et sluttet Samsund eller Bylag, hvor ingen Fremmed kunde besætte sig uden hele Bylagets eller Menighedens Samtykke; ja en eneste Bymands Stemme var nok til at hindre Optagelsen af en udenbyes Bemand. Vilde en saadan ikke vige efter 30 Dages Barsel, og mødte ikke paa Tinget (*mallum*), for at godtgjøre sin Ret: da paalaae det Byens Foged eller Aldermand (*Gravio*) at drive ham ud med Magt. Havde han derimod 12 Maaneders Hævd paa sit erhvervede Bosted, maatte man lade ham sidde i Fred⁸⁹⁾.

Dette maa her være nok for at vise, hvor mange mærkelige historiske Overensstemmelser de gamle germanistiskandinaviske

⁸⁷⁾ „In the judicial assemblies of the Hundred and the Shire, the Township was represented by the *Gerefa*, and by four good and lawfull men, who were required to perform the duty of accompanying him to the Folkmoot.” *Palgrave*. l. c. I. p. 82. jvf. p. 118, 275, 634. Han nævner paa et andet Sted (p. 634, 635) dette (at ved alle Ting eller Møder (Folkmoot) repræsenteredes hvert Bylag, Township, af Byens „fire Mænd“) som en af de Indretninger hos Angelsaxerne, der have alle Spor af den høieste Alderdom.

⁸⁸⁾ Benævnelsen Aldermand (*Ealdorman*, Senior) brugtes hos Angelsaxerne i meget forskellig Betydning, snart om Hovdingen eller Embedsmand af høj Værdighed (f. Ex. „*Aylwin*, the *Ealdorman* of East-Anglia, who enjoyed a power approaching to royalty:” omtr. A. 980 (f. *Palgrave* l. c. I. 98); snart om Herredshovdingen, „the *Hundred-Ealdorman*”, som bl. a. omtales i A. Edgars Lov. III. 8. 15. og synes at være den samme der ogsaa kaldes *Hundred-Gerefa* (*Palgrave*. p. 99.). Til vore Aldermænd svarer derimod nærmest Angelsaxernes *Tun-gerefa*.

⁸⁹⁾ *Lex Salica* ex ed. Heroldi Tit. 48. de migrantibus. Ed. Lindenbergii. Tit. 47.

Institutioner lægge for Dagen, endog i sildige Eyrninger, i Henseende til hiint, ved sin Alder ærværdige, og mest enkelte Element i Folkets Organisme: Bylaget eller Bymenigheden. Eigesom nu denne igjen udgjorde en organisk Bestanddeel af Herredssamfundet, som vi ovenfor have omtalt, saaledes var igjen Herredet underordnet den større Landsdeel, det større Følkesamfund: Landskabet, eller, som det hos os (i mere indskrænket Betydning) ogsaa kaldtes: Landet (*Pagus*, *die Gau*, *Shire*)⁹⁰). I sin Oprindelse var dette vel en Forening, hvorved flere Herreder, eller flere Stammesamfund med deres Aldermænd eller Hovdinge, sluttede sig sammen til en større Heelhed, hvis Middelpunkt blev det fælles Ting, og den for Landskabet gieldende egne Vedtægt eller Lov. Saaledes i det mindste, og tydeligst, finde vi denne Organisation i det gamle Sverrige, baade hos Gotther og Svear. Landskaberne, saaledes som de endnu ere til, baade i deres Grændser, og i deres ældgamle nationale Stamme-Egenheder, udgjorde tillige ethvert sin *Lagsaga*, eller Lagmandsdomme, og Lagmanden var (som en nyere Forfatter udtrykker sig) baade „Lovens Mand og Folkets Mand“⁹¹). Han var den af Landskabets Folk valgte Lovfortolker og Lovsiger (*Lögsögomadr*) eller Dommer, der,

⁹⁰) Man har desuden i Danmark, Norge og Island havt Benævnelsen Syssel paa en større Landsdeel, der forenede flere Herreder; men efter al Anseelse er dette dog snarere en sildigere Benævnelse, som maaſkee først er opkommet efterat Sysselmænd, som kongelige Verticente eller Ombudsmænd, indsattes. Dette var i det mindste Tilfældet i Island. (jvf. Arnæsens Isl. Retteg. S. 44 o. f. Anm.) Imidlertid har Sylland, som bekiendt, endnu i det 13de Aarh. (J. Lov. I. 1. 37. II. 57) havt egne Sysselting. (jvf. J. E. Varsens Bemærkn. i Jurid. Tidsskr. XIV. 1. S. 85—89.) Foruden Sylland, var ogsaa Sjælland deelt i Syssler (Øster-Syssel, 1386. Vestersyssel og Middelsyssel, i et Brev af B. Absalon. Dän. Bibl. III. 137). Derimod havde man ingen saadan Inddeling for de øvrige danske Der, eller i Staane.

⁹¹) Nordström l. c. I. p. 31.

som det hedder, skulde „fremføre og skille Eoven“ (tolke, udrede dens Mening). Hans Myndighed strakte sig ogsaa til at afsige Overdom, eller høiere Kiendelse, naar Herredsdommeren enten ikke selv tiltroede sig Kyndighed nok til at domme i en Sag, eller Parterne ikke vare tilfreds med hans Dom⁹²). Men han var ogsaa „Folkets Mand“, dets Ordfører og Talsmand, hver det galdt udbortes eller offentlige Retsforhold, Folkets Rettigheder, saavel i det ene Landskabs Forhold til det andet, som i tidligere Tider til det større Folkesamfund, til Riget og Kongen. Det var derfor Lagmanden, der enten allene mødte for Landskabet paa Folketingene, eller som Formand for de valgte Sendebud⁹³). I Danmark har et ganske lignende Forhold fundet Sted; og vi have i dette Rige bestemte historiske Vidnesbyrd om fire danske Landsting: i Lund, Ringsted, Viborg, og formodentlig for Sønderjylland det saakaldte Urnehoved-Ting. Alt Fyen i ældre Tid har havt sit eget Landsting, skiondt ingen egen Landslov udenfor den jydsk, kan i det mindste være sandsynligt, da Tinget i Viborg var saa langt fraliggende. Alt Smaalandene (Volland og Falster) derimod i gamle Tider have hørt under det stællandske, ligesom Halland og Västing under det skaanske Landsting: er ligeledes en Formodning,

⁹²) „Sighir domari (Herredsdommeren) at han kan æi þær um döma ræt landzlagh, þa skal han halde dom sin under land ok laghman.“ Westmanna L. (Nyerer Rec.) Thingmala B. VIII. 3 Landslagen, Thingm. B. c. 25 hedder det: at Herredshøvdingen skal domme i enhver Sag, som bringes for Tinget, „utan han for Thinge svär, at han ey lagh veet om thet maal: sidhan sætti thet up under laghman sin.“ s. Nordström l. c. p. 34. (Jvf. Rosenvinges danske Retshist. II. 171. 72.)

⁹³) Exempler herpaa har man bl. a. saavel i Grændfemoderne paa Danholm, hvor Lagmandene mødte med Kongen (s. Diplomatar. Su. I. p. 28), som i Snorres bekjendte Beretning om Lagmanden Thor-gny's Optræden, som Folkets eller de frie Bønders Ordfører paa Ulfasa Ting. (Ol. H. Saga. c. 80. 81.)

grundet derpaa, at baade de forstnævnte Der, og de sidste Landskaber, ingen egne Vedtægter og Lovsamlinger have havt.

Det vilde deels være overflødigt, deels blive for vidtløftigt, at udvikle og bevise, hvad der bl. a. af den islandske Fristats Retsorganisation og Rettergangsmaade, (jvf. især Graagaas, Magn. Udg. I. S. 1—117) for Dens Overgivelse til Norge, ligger klart for Dagen: at saavel Herredsting, som Landsting, oprindeligen vare udgaaede fra og byggede paa den demokratiske Organisme i den ældste germanist-scandinaviske Forfatning; eller at Tingene oprindeligen ikke vare andet end Folkesamlinger, hvor Folket, i dets mindre og større Samfund, ved udnævnte Tingmænd, (Nævninger, Sv. Næmden) under Forsæde af en Herredshøvding eller Landsdommer, (det danske Navn for Lagmand) afgjorde saavel Lovmaal eller Retstrætter, sem offentlige Sager, der vedkom det paagældende Samfund (Herredet, Syssellet, eller Landskabet). Saalænge ingen større organisert Forening, end Land, Fylke, eller Landskab, havde dannet sig — en Tid, som dog i Norden (med Undtagelse af Island) allerede ligger bag de tidligste historiske Forhold, og hos Germanerne, i sin Heelhed, kun er at finde hos Tacitus — vare Folkemoderne paa Landstinget eller Lagtinget de øverste Domstole, de høieste Myndigheder, giennem hvis Beslutninger Samfundsvillien og den styrende Magt kunde give sig tilkiende. Billedet af denne Forfatning have vi endnu tilbage fra en sildigere Tid, nemlig under det islandske Demofratie. I det øvrige Norden, navnlig i Sverrige og Danmark, kiende vi historisk kun en Tilstand, hvori det større Folkesamfund, Folket i den nyere Bemærkelse, eller en Nation, en begyndende Stat, allerede havde udviklet sig. Her udvider sig saaledes ogsaa Folketingets Stikfælle, tilligemed Begrebet. I Sverrige vedvarede imidlertid længe endnu Hoveddelingen i to Folkeslag, Gothen og Svear; og hos begge finde vi et Alting eller Folketing: Alle Göthers

Ting (*alldra Göta Thing*. Westgöta L. Retlosa B. c. 3) og „Alle Svears Ting“ (*Thing allra Svía*. Snorre Yngl. S. c. 38). Eiden, efter begge Folkestammers Forening under Upsala-Kongens Styrelse, (da *Svíá Velldi*, i Bemærkelsen af det hele Rige, kom i Brug, og Benævnelsen af det samlede *Göta Ríki* tabte sig) blev Folketinget til eet sælles Rigsting, som holdtes i Upsala, og undertiden fik Navn af *Allshæriarthing*: al Hærens Ting, det hele, samlede Folks Ting.

Hos de germaniske Folkeslag, hvis ældste Forfatning imidlertid ikke fuldstændigen kan oplyses af de gamle Love eller Vedtægtsamlinger, fordi ved deres skriftlige Optegnelse hos Franterne i den Merovingiske og Carolingiske Tid mange Vedtægter, som ikke passede til den nyere, mere monarchiske Forfatning, uden Tvivl ere udeladte, finde vi dog Spor nok til almindelige Folketing. Hvad Tacitus beretter om saadanne, er allerede i det Væsentlige omtalt. Andre Hovedtræk i hans Beskrivelse over Germanernes Folkemoder ere især: at de ordentligvis holdtes aarlig en til bestemte Tider (altid enten ved Ny- eller Fuldmaane), hvilket endnu havde vedligeholdt sig i Franternes Mart- og Mai-Forsamlinger; men at ogsaa oberordentlige Folketing, naar det gjordes fornødent (*si quid fortuitum et subitum inciderit*), kunde sammenkaldes. Kun vigtige Sager afgjordes paa Tingene⁹⁵; og dertil hørte især Beslutningen af Krigstog; ogsaa hos Gallerne maatte saaledes alle vaabenføre Mænd sammenkaldes til Krigsraad og Beslutning⁹⁶. Først bestemte de altid tilstedeværende Præster, ved Tydning af

⁹⁵) „De minoribus rebus principes consultant, de majoribus omnes.“ Germ. c. 11.

⁹⁶) *Cæsar*. B. G. V. 56. I øvrigt var man allerede hos Gallerne kommen videre i den parlamentariske Tactik, end hos Germanerne. „Magistratus, quæ visa sunt, occultant, quæque esse ex usu judicaverint, multitudini produnt.“ *ibid.* VI. 21.

viise Tegn, og ved at raadsørge Guderne, om Dagen var heldig til at afgjøre den Sag, hvorom der handlede; og hvad der var endnu vigtigere: det var altid, ikke Noget af Mængden, men *Rougen* (hvor denne fandtes) eller én af *Hovdingerne*, som gjorde Foredraget for den samlede Mængde. Alder, ædel Vyr, Heltebedrifter og Veltalenhed — i den Orden opregner Tacitus de Egenskaber, hvorved den Foredragende kunde vinde Opmærksomhed og Bifald for sin Tale; og her „gialdt mere Overtalelsens Vægt end Befalingens Magt“ (*auctoritate suadendi magis, quam iubendi potestate*). At den Lids lovgivende Magt, eller Vedtægternes Sanction, hos alle Germaner, ligesom hos Scandinaverne, har været en af Folketingets Formaal og Rettigheder, kunne vi saameget mindre tvivle om, som Principet udtales i flere af de ældste skriftlige Redactioner af tydske Folkesædvs Love, hvor disse enten forkyndes i Form af en Pagt, en Overenskomst imellem Hovdingerne og Folket, eller en i detses Nærværelse oplæst og vedtagen Lov⁹⁶). Ogsaa Carl den Store erkendte Folkforsamlingens Auctoritet til at samtykke i nye Tillæg til ældre frantske Love (s. Ex. den Saliske), og det selv hos

⁹⁶) Saaledes hedder det f. Ex. i Indledningen til den saliske Lov: „*Placuit atque convenit inter Francos et eorum Procures.*“ I den Alamanniske Lov hedder det om en vis Vedtægt eller Overenskomst (*conventus*), nemlig at Ingen maatte sælge en Børned (*mancipium*) udenfor Provindsen: „*post conventum nostrum, quod complacuit cunctis Alamannis.*“ Lex. Alam. Tit. 37. Longobardernes Lov blev, som Indledningen til 3die Bog viser, skriftlig affattet og oplæst for Adelen og det hele tilstedeværende Folf. (*Ego in Dei nomine Luitprand Rex, una cum optimatibus meis . . . vel universis nobilibus Longobardis . . . adsistenti omni populo.*) Ligesaa i en Bajuvarisk Lov fra det 8de Aarh.: „*Princeps gentis suae constitutiones legum per primates Imperii, universa consentiente multitudine, quæ reperit diuturnitate vitata, et quæ videbantur abstrahenda, evelleret, et quæ decretis placerent componenda, instituerit*“ etc. Decretum Tassionis. a. 772.

de undertvungne Sarer⁹⁷⁾; han tilstod endnu som Keiser 809 Folket den Rettighed, selv at vælge deres Dommere og Forstandere⁹⁸⁾.

Det er i øvrigt en Bemærkning, der snart frembyder sig for den, som senere efterforsker de gamle Folkforsamlingers Natur og Væbskaffenhed, at de store, almindelige Folketing, da efterhaanden Landenes Opdyrkning og Folkemængde tiltog, og flere talrige Stammer og store Landsskaber forenedes til eet Folk eller Fokkesamfund, forandrede deres Charakter, og enten tabte deres Almindelighed, eller indskrænkedes til at blive til Forsamlinger, hvor den store Mængde repræsenteredes, deels af Hovdinge og de Fornemme eller Mægtige (Proceres, Optimates, Potentes, o. s. v.), deels af det Antal af andre frie Mænd eller Odelsbønder, som fandt Leilighed til at møde paa Tinget, eller mødte som valgte Sendebud. I Tydskland havde i den tidligere Periode Franker, Alamanner, Bawere, Sarer, Friser, o. s. v. hver deres store Folkforsamlinger, ligesom deres egne Vedtægter. Efter Carl den Stores Tid gik disse Folketing snart over i en anden Form, og udviklede sig til Rigsdage, hvor Stænderne fremtraadte med skarpere Adskillelse og mere bestemt Gylldighed. — I Danmark finder man ingen tydelige historiske Spor til noget Alshærjarthing, eller almindeligt Folketing, som gjaldt for det hele Land, hvis naturlige Væbskaffenhed maaskee kan have hindret et saadant fra at opkomme; da man derimod ser, at fra den ældste Tid, hvor Efterretning om Folkemøder hos os forekomme, og langt ned i Middelalderen, indtil Danehof gik over til at blive til Herredage, holdt Kongerne de store Ting

⁹⁷⁾ Capitular. III. a. 803. § 19. Capitulare Paderbornense a. 785. § 1. „De maioribus capitulis hoc placuit omnibus.”

⁹⁸⁾ „Iudices, advocati, praepositi, centenarii, scabini, quales meliores inveniri possent eligantur mansueti et boni.” Capitular. 809. Pertz Mon. III. p. 156.

paa flere Steder i Landet; navnlig deels der, hvor de før omtalte Lands ting holdtes⁹⁹); deels undertiden paa enkelte, fra ældgammel Tid berømte og helligede Steder (s. Ex. Jæres Ting i Siælland).

At Folketinget hos Germaner og Scandinaver i gammel Tid altid holdtes under aaben Himmel, finde vi bekræftet ved hine berømte danske Tingsteder (Urnehoved, Jæore, Ehbbershøi ved Lund m. fl.) til mod Slutningen af det 12te Aarhundrede. Allerede tre til fire Aarhundreder tidligere havde den gamle Skik maatte vlge i Tydskland. Carl den Store, fra hvis Institutioner den gamle germaniske Forfatnings Ophør egentlig kan regnes, gjorde ogsaa heri en afgjørende Forandring, da han befalede (Capitular. II. a. 809. § 13) at ingen Folkesmøder (Mallum) mere maatte holdes under aaben Himmel, men i en Bygning under Tag. Allerede dermed var Ende paa den store Folkestemme, den væbnede Mængdes alt for store Trængsel ved de Tydskes Forsamlinger, som fra den Tid snart kun bleve til Keiserens Rigsdage, hvor Beslutninger, Love og Anordninger afgjordes i en Raadsforsamling ved de mægtige Lehnsherrer og ved Stændernes Samtykke, for derefter i det højeste at bekendtgjøres for Folket. — Omtrent paa samme Maade synes det at være gaaet til i Danmark, hvor allerede i det 12te Aarhundrede Valdemar I sammenkaldte

⁹⁹) Saaledes i Viborg, hvorom det bekendte og mærkelige Sted hos Winoth (Ser. R. D. III. 361), som uimodsigeligt beviser, at endnu paa hans Tid (i Begyndelsen af 12te Aarh.) stod Folketingene i Danmark ved Magt, og besøgte af Almuen, paa hvis Stemme (commune consilium aggregata multitudinis) det beroede, hvad Udsald Forhandlingen af offentlige Sager paa Tinget vilde faae, og hvis Bifald behøvedes for at stadfæste en foreslaaet Lov. Men ligesaa tydeligt er det af Winoths Ord, at Beslutninger paa dette Lands ting vel gjaldt for hele Jylland (in partibus Jutiae); men ikke for de øvrige Provinger.

„den hele danske Adels” *Comnis danica nobilitas*. Saxo L. 14)¹⁰⁰⁾ til det vigtige Møde i Ringsted 1170; og i England, hvor Angelsaxernes „Witena-gemot” (egentlig de Vises, de Kyndiges Møde; men snart ogsaa de Mægtiges) traadte i Stedet for den ældre Venævnelse „Folk-gemot”; skientd ogsaa det første efter Heptarchiets Forening, kun uegentligt, eller ved enkelte Leiligheder var almindeligt Folketing hos Angelsaxerne; og da egentlig mere et kongeligt Ting, eller en Rigsdag (*imperial Witena-gemot*), end en almindelig, lovgivende Forsamling for det hele forenede Rige. Love bleve vel her promulgerede; men de maatte samtykkes og stadfæstes paa andre Forsamlinger i hvert Land eller Rige især¹⁰¹⁾. Tvivlsomt kan det vel ogsaa være, om selv det saakaldte Allshærlarthing i Sverrige egentlig var meer end et Folketing for Sverarne, som derfor holdtes i Upsala, men undertiden vel ogsaa har været bivaanet af Göter. Oldtidens hele Skik og Forfatning, saalænge demokratiske Former og Principer endnu glædd noget, var altid imod al Centralisering; og selv i Danmark, hvor det monarkiske Element var udpræget i Forfatningen, dets Overvægt og Rigets Samling omkring et Middelpunkt var afgjort, længe før i Sverrige, vedligeholdt den tredeelte Nationalitet i Provindserne, tilligemed Landskabslovene

¹⁰⁰⁾ Man kan maaskee falde i Tvivl, om Saxos Beretning herom (lib. XIV. Ed. Müller. p. 847) er ganske fuldstændig. De Gæromske Annaler (S. R. D. I. 242) have det Tillæg: „Aderant, cum primis et primatibus terræ, tam cleri, quam plebis, populus innumerabilis.” (Jvf. Belschow's Anm. I. til anf. Sted hos Saxo; og Larsen i Hist. Tidsskr. I. S. 245.) Men Saxos Udtryk synes dog at gjøre det tydeligt, at Valdemar til sin Søn Kongehylsding fornemmelig vilde have Adelen talrigt forsamlet, og derfor tilkaldte den.

¹⁰¹⁾ Den endnu temmelig dunkle Materie om Witena-Gemot, har Palgrave paa flere Steder underkastet noiere Undersøgelser. (Jvf. det anf. Skrift. I. 143. 633—34. 637—13. II. 585—87.)

og de tre Landsting, sig igiennem den hele monarkist-aristokratistiske Periode¹⁰²). Undersøge vi derfor noiere den historiske, og — saavidt man kan bruge dette Udtryk — den politiske Charakter, som disse Landstabsamfund og Landstabsseenheder fremvise, og sammenligner man dem med andre (haade germaniske og skandinaviske) Landes Forhold: da vil man uden Tvivl komme til Overtydning om: at det egentlig maa have været tre, i Oldtiden affondrede danske Stammesamfund (Skaanes, Dernes og Jyllands), hvoraf tilsidst det danske Rige dannede sig.

En Bemærkning, som her endnu tilsidst kan tilføies, er denne, at ligesom der i Norges hele tidligste Forfatning og Statsudvikling, efter Rigets Samling under Harald Haarfager, var endeel eiendommeligt, i Formen afvigende fra de to andre nordiske Rigers nationale Organisme: saaledes finde vi hist hverken oprindelige Stammesamfund og Landstaber af den Art, som de svenske, med provinciale Lovsamlinger, hvis Gyldighed strakte sig saa langt som hver Folkstammes, hvert enkelt Landstabs Grændser; og heller ikke i sildigere Tider, i det forenede Rige, noget Spor til almindelige Folketing eller Rigsdage for det hele Land. Det var i Norge mere de større Tingforbund (Lagthing) og Hovedtingstederne (Frosteting, Gulatings, Eidsvoll i Raumarige, m. fl.) hvorefter Folket, under Kongestyrelsen, paa en Maade deelte sig i flere organiske eller Rets-Samfund, end det var en Deling efter Stammer og Landstaber. Ikke mindre mærkelig er den Egenhed i den norske Forfatning, at alle Tingmændene, som i et bestemt Antal fra hvert Fylke mødte ved de store Landsting, ikke valgtes af Bønderne, men udnævnedes af Soguesforstanderen (Fogeden), Sysselmanen, eller den kongelige Ombudsmand eller Lehnsmænd (Armaadr,

¹⁰²) Jvf. herom J. E. Larsen „om Rigsdage og Provindsialforsamlinger i Danmark“. Hist. Tidsskr. 1. S. 242—44, 260, 261, o. flg.

syslumadr, lendrmadr); og at, i det mindste efter sildigere Landslove, visse Diæter eller Rejsepenge (Farar-oyri, þing-sararfé) vare tilstaaede enhver Tingmand¹⁰³). At dette var en meget gammel Institution, og formodentlig ældre i Norge end Harald Haarfagers Tid, kunne vi slutte deraf, at ogsaa paa Island havde den Skik dannet sig, at Goderne, eller Herredsdommerne, allene valgte to Trediedele af Lagretsmændene, hvilke i et vist Antal af hvert Herred skulde møde ved Altinget.

8.

I foregaaende Afdelinger er berørt, hvorledes Oprindelsen og det ældste Grundstof til en social Forfatning hos Germaner og Skandinaver var af communal og foederativ Natur; hvorledes Bylagets, Sognets Menighed var det første og simpelsite ved Landenes Bebyggelse og Opdyrkning betingede Element, hvoraf Folfesamfund, Stammeforbund, Lande eller Landskaber, endelig et Rige, et større Kongedømme udviklede sig. De forskellige mindre og større Foederationer eller Samfund havde, i deres fælles Anliggenders eller offentlige Sagers Afgjørelse, i Tingene, (fra Bystævnet indtil Folketinget) et almindeligt demokratisk Element, hvis Retgrund og Lovgivning var bygget paa Vedtægt eller arvet Retsskik; og hvor den mest almindelige Grundsatning for Uøvelsen af den Rettighed, at møde med Stemmeret paa enhver Folfeforsamling, var personlig Frihed i Forening med Grundbesiddelse. Deeltagelse i denne Rettighed kunde i Tidens Fremgang, under Folfesamfundenes Udvidelse, ikke mere udøves af alle frie Mænd; valgte eller udnævnte Sendebud, Menigheder, Herreders, Tinglags Repræsentanter, dannede Tingmændenes

¹⁰³) Magn. Lagab. Gulath. Lag, Thingf. B. c. 1 og 2.

Vestilling; Herredets, Tingets Forstander, Lovens Forkynder og Dommens Iværksætter, Lagmanden, Landsdommeren, steg i Anseelse og Myndighed, jo mere Vedtægterne udvidede sig, og Tilfældene for deres Anvendelse tiltog i Mængde, og i Vanskelighed ved at udrede dem. Men foruden Retsprincippet, i den lovgivende og dommende Myndighed, fremtraadte ligesaa tidligt, som de større Folkesamfund, Nødvendigheden af en styrkende Magt, en Genhed for Samfundet, som sikrede dets vedvarende, selvstændige Tilværelse; og ligesaa tidlig, som fast Besiddelse eller Grundeiendom, er ogsaa Ullighed i Vilkaar, Ullighed i enkelte Slægters Formue, Magt, Anseelse. Hovdinge og Adel finder man hos alle, nogenlunde organiserede Stammer, endog blandt vilde Folkeskær. Germaner og Scandinaver, saaledes som vi kende dem, i deres ældste historiske Skikkelse, vare allerede langt over Vildhedens Kulturtrin. I det ældre Norden og Sydskand fandtes derfor ikke blot Hovdinge over Stammerne, men Konger over et Folk; vi finde ikke blot frie Bønder, deelagtige i Stemmeret, Lovgivning, offentlige Sagers Afgjørelse paa Folketinget; men vi finde en ufri og afhængig, ligesom en højere og mægtigere Folkeklasse; med andre Ord, Kongemagt, Stænder og Adel, eller Demokratiet modificeret ved monarkiske Former, og blandet med ældgamle aristokratiske Elementer. — I den korte Fremstilling af disse Forhold, vi her ville forsøge, maae vi atter gaae ud fra vor første og ældste Kilde.

Saa klart og bestemt, som det vel er mueligt, nævner og adskiller Tacitus de fire Stænder hos Germanerne: Adelige, Frie, Frigivne og Trælle¹⁰⁴⁾; og disse dele sig igien, efter Fødselens højere, mere omfattende Klassebegreb, i Frie

¹⁰⁴⁾ *Nobilis, ingenuus, libertinus. c. 45. Libertus, servus, nobilis. c. 25. insignis nobilitas. c. 13. Reges ex nobilitate sumunt c. 7.*

og Trælle. Fri var enhver Mand, født af frie Forældre; Træl var saavel den Trælbaarne, som den, der som Krigsfange, eller paa anden Maade, var kommen i Trældom; og kun ved Frigivelse, som Overgang til den fuldstændige Frihed, kunde begge gaae ud af Trællestanden. Disse Standsvilkaar, eller denne Modsatning imellem fuldstændig Frihed og Trældom, og Overgangstilstanden hos den Frigivne, vare saa aldeles de samme hos Skandinaverne, at vi her kunne forbigaae enhver videre Jævnførelse; og om den mildere Charakter; som man (efter Germ. c. 25) vel kan tillægge de gamle Tydskes Trælle, som et Slags Borne, hvilke han udtrykkelig sammenligner med Romernes *Coloni*, gielder det samme. Den Skildring, Tacitus giver af denne Folkeclasse hos sine Germaner, kan næsten bogstaveligt passe paa de gamle Nordboers Trælle.

At Frihed og Trældom i Standen vare arvelige, og væsentlig adskilte, følger af sig selv. At ogsaa Germanernes Adelsstand var en arvelig Stand, siger Tacitus vel ikke med udtrykkelig Ord; men det ligger af sig selv klart nok baade i Udtrykket „*nobilitas*“, og deri, at han nævner denne ved Siden af de to andre arvelige Stænder. Det bekræftes ved et Sted, jeg længere hen kommer til at anføre (Annal. XI. 16); og det fremtræder endnu tydeligere der, hvor han i Germania omtaler baade Adelen, som en Stand, der ved Fødselen giver Anseelse, og Hovdingens Værdighed, som forskiellig fra Standen, c. 13:

„Udmærket Adelskab (*insignis nobilitas*) eller Forfædres store Bedrifter kunne ogsaa tildele Unglinger en Hovdings Værdighed (*principis dignationem assignant*). De øvrige¹⁰⁵⁾

¹⁰⁵⁾ Det synes afgjort, at man, for at bringe Forstaaelighed i Meningen paa den letteste og naturligste Maade, med Lipsius bør læse *ceteri*, ikke *ceteris*. Subjectet er da det naturlige: *adolescentuli*; men om

slutte sig til allerede dygtigere og prøvede Mænd; og det er ingen Skam for dem at vise sig blandt en Mægtigerses Følge (nec rubor inter comites adspici).

Der er nemlig her Tale om det Hovedtræk i den germaniske Forfatning, hvilket Tacitus samme Sted fuldstændigere udvikler: Hovdingers, eller de Mægtiges Følgeskab (comitatus, „Gefølge“); eller den Skik, at hvor Leilighed gaves, hvor en eller anden Hovding, en enkelt mægtig og rig Mand, som vilde drage i Feide eller behøvede Vaabenhjælp, opfordrede hertil: der sluttede Mange af den vaabendygtige Ungdom sig til ham og hans Banner eller Hær, segtede hans Strid med ham, eller gave sig frivilligen under hans Anførsel og Befaling saalænge Feiden varede, eller saalænge man paa begge Sider var enig om at holde den indgaaede Pagt. At kæmpe for Hovdingens Sag, at forsvare ham til det yderste, at komme ham nær i Tapperhed, at falde med ham i Slaget: dette var Pligt og Æresfag for Enhver i Følget. „Hovdingen kæmper for Seieren, Følget for Hovdingen.“ Stridsheste og Vaaben maatte han give sit Følge; men, i Stedet for Sold, kun rigelig Føde og jævnlige Gilder. „Derfor finder man kun i Krig og Krigenes Bytte Udvei til saadan Gæmildhed.“ (Germ. c. 14.)

Dette er omtrent de Træk, hvormed Tacitus skildrer de gamle Germaners Comitatus, eller Følgeskab — den tidligste Spire til Lehnsvæsenet; en Institution, som ogsaa passer godt til den Forfatning, han i øvrigt skildrer hos Germanerne, nemlig en oprindelig demokratisk Stammeforfatning (Clanship), udvidet til større Folkesamfund (gentes), af hvilke han nævner og beskriver en Mængde enkelte, som for det meste efter hans Tid forsoandt,

herved menes „de øvrige adelige“, eller alle fribaarne Jugliger, er dermed ikke afgjort; det sidste er vel det nærmest antagelige; det første kunde findes bekræftet ved Tillægget: nec rubor (*nobilibus*) inter comites aspici.

smeltede sammen, eller indlemmedes i større nationale Forbund (Sarer, Franker, Suever, Gøther, o. s. v.). Hos alle disse fandtes visse Slægter, udmærkede blandt de øvrige frie (insignes nobilitate); og af saadanne, eller ogsaa blandt andre ved Tapperhed og Bedrifter udmærkede frie Mænd, valgtes Folkeforstandere og Krigshovdinge (principes, duces); hos endel Stammer ogsaa Overherrer eller Konger, som man altid saavidt mueligt kun tog blandt visse, fra umindelig Tid udmærkede, til denne Værdighed udfaaede eller kongebaarne Slægter; kun i Nødsfald af andre, men dog adelsbaarne. (Tac. Ann. IX. 16). Hovdingerne havde imidlertid, ligesom Kongerne selv, i Fredstid en temmelig indskrænket Magt; i og ved Krigen, de gamle Germaners og Skandinavernes egentlige active Liv, steg naturligvis deres Ansæelse, Myndighed og Indflydelse. Hovdingen gjaldt da, som Historien viser, ikke alene ved Exemplet, han gav Hæren i personlig Tapperhed og Vaabensfærdighed¹⁰⁶⁾, men ogsaa ved Evnen til at anføre en Hær, og til at vinde dens Tillid og Hengivenhed; meget af saadan Ansæelse bevarede han, efter en heldig anvendt Krig, ogsaa i Freden; men dette i saameget højere Grad, jo større den Hæds var af unge og tappre Følgesvende (comites), han kunde samle umiddelbart omkring sig, og havde Evne til at underholde. Thi — siger Tacitus — derom fortrinsligen kappes man i Følgeskabet, hvor der kan opnaae den øverste Plads hos sin Hovding; ligesom blandt Hovdingerne, hvor der kan have det største Følge. Deri sættes de deres Værdighed, deri deres Magt, altid at være omgivet af en stor Skare udsøgte Unglinger (lectorum juvenum); dette er i Fred deres Udmærkelse, i Krig deres Beskæftigelse." (Germ.

¹⁰⁶⁾ „*Duces exemplo, potius quam imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione præsumunt.*” Germ. c. 7.

c. 13). Det er ikke en blot germanist Institution, ikke blot de Tydskes, Angelsaxernes, Frankernes „Gefolge“, Tacitus beskriver; hans Skildring lader sig ganske overføre paa Skandinaverne, hvis Hovdinger paa deres Gaarde, hvis Fylkefonger eller Smaafonger ved deres Hof holdt saa stort et Følge, saamange Hirdmænd, Hofmænd og Gæster (d: frie og frivillige Tienere eller Vaabenbrodre), som enhver havde Lov til at underholde. Hvad der hos de gamle Nordboer kaldtes, at blive en Andens Mand, eller „haandgangne Mand“, var jo i sig selv det samme som hos Germanerne, at indtræde i Gens Følge. Endnu tydeligere fremgaaer Ligheden i Forholdet hos de nordiske Sofonger, eller Kongesønner og Hovdinger, der søgte deres Lykke og Underhold paa Vikingsfog, eller som Sø- og Landrovere. Disse samlede til ethvert saadant Tog et frivilligt Følge, som deelte Fare og Vytte med dets Skibshovding, som det stod frit for, at forlade ham naar Toget var endt, og af hvilke han selv kunde afskedige saamange som han, efter Hiemkomsten, fandt at han ikke havde Midler til at underholde.

Forholdet imellem Hovdinger og Følgeskab (principes og comitatus) hos Germanerne havde vel ikke andet med arvelig Standsforskjel at gjøre, end at den fribaarne Mands Stand fordredes for at kunne indtræde i Hovdingens Følge. At denne selv altid var ingenuus, derom kan der ikke være Spørgsmaal; snarere om Hovdingen tillige maatte være nobilis, hvilket ikke udtrykkeligt siges, men maa ske forudsættes af Tacitus. Om man med en berømt Retslærd vil holde for, at det allene var de Adelige forbeholdt, at danne et Følgeskab¹⁰⁷⁾, saa har dette

¹⁰⁷⁾ Savigny: Beiträge zur Rechtsgeschichte des Adels im neuern Europa. Berlin. 1836. 4. p. 5. Barth (anf. St. S. 329) er af anden Mening; det kom her an paa Tillid, paa Navnkundighed ved tidligere Bedrifter, ikke paa Adelsstand. Cæsar, hvor han omtaler denne Stil

vel endeeft Rimelighed; i det mindste kan man ikke let tænke sig, at Nogen af denne Stand har villet begive sig i et Forhold, der underordnede ham og gjorde ham afhængig af en Ringere. Men at man tillige skulde antage (efter Savignys Mening), at Tacitus overalt ved sine *Principes* (Hovdinger, Forstandere) forstaaer det samme som Adels, hvilken han i øvrigt overalt betegner ved Udtrykket *nobilis*, er ikke rimeligt, og synes at nedsette det forstaaente Begreb under dets rimelige Gyldighed; Antallet af principes, udstrakt til enhver Adelig, maatte blive ulige større, end naar derved forstaaes valgte Hovdinger. At der hos Tacitus menes: at kun af Adelen valgtes hine Forstandere (*Principes*) *qui jura per pagos vicosque reddunt* (Germ. c. 12), kan være rimeligt; men er i det mindste ikke efter Ordene utvivlsomt. Tydeligt er det, at han baade her, og paa et andet mærkeligt Sted¹⁰⁸⁾ gjør en Modsetning imellem *principes* og *plebs*, der synes at udtrykke et høiere Forhold, end imellem *nobilis* og *ingenuus*. Men afgjørende imod Savignys Mening er dog uden Tvivl Stedet c. 13 (s. ovenf. S. 484), hvor Tacitus med klare Ord skielner imellem *nobilitas* og *princeps*. At i øvrigt, om ikke Rettigheder, dog Brug og ydre Vilkaar medførte, at Folket, hvor det kom an paa Valg, fortrinligen holdt sig til udmærkede Mænd af høiere eller adelig Slægt: er meer end sandsynligt, særdeles da

hos Germanerne, nævner Hovdinger. „Ubi quis ex principibus in concilio dixit, se ducem fore: qui sequi velint, profiteantur.” etc.

¹⁰⁸⁾ „Segestes . . . suavit Varo, ut se, et Arminium, et ceteros proceres vinceret: nihil ausuram plebem, principibus amotis.” Tac. Ann. I. 55. (Savigny anf. St. S. 4. 5. Num. 5 meddeler begge de Forklaringer, som kunne gives over Stedet Germ. c. 12: „eliguntur in iisdem conciliis et Principes, qui jura” etc.). Hans Mening, at *princeps* ikke skulde kunne betyde Folkets Hovdinger, Forstandere, Anførere, baade i Krig og Fred, kan jeg ikke tiltræde. Jeg mener netop, at dette er den Bemærkelse, hvori Tacitus, efter Sprogets Medfør, bruger Ordet om Værdigheden, ligesom *nobilis*, *nobilitas*, om Standen.

Formue og Rigdom (3: betydelig Grundbesiddelse) var næsten uadskillelig fra Adelsstand. Imidlertid turde vel den Adskillelse, Tacitus synes at gøre imellem „udmærket Adels, eller Forsfædres store Fortieneste“ (Germ. c. 13) ikke at være uden Betydning. Begge Dele (altsaa det sidste ogsaa hos den Frihaarne, der ikke var nobilis?) kunde endog give Unglinger Adkomst til en Hovdings Værdighed.

Ligesom nu de ovenanførte Steder hos Tacitus godtgjøre Stændernes Tilværelse og Adskillelse, saaledes er det sidst omhandlede Sted afgjørende for den germaniske Adels Natur. Skillerummet imellem den og den Frihaarnes Stand var ikke saa dybt, som det, der adskilte denne fra Trællestanden; men det var ligesaa afgjort. Adelen var at betragte som en højere Grad af Frihed. Den laa i visse Slægters erkendte Udmærkelse allene ved Fødselen, og var saaledes, ligesom den frie Stand overhovedet, hvorfra den var udgaaet, ikke blot personlig, men arvelig; men den var derfor ogsaa underkastet samme Vilkaar, som denne Stand, i en Tidssalder, der kun havde Traditionens og Grundringens monumentale Bevaring. Den Frihaarne behøvede Selvstændighed og Grundbesiddelse for at vedligeholde sig i sin Stilling, for at gælde hvad han efter sine Standsvilkaar skulde være. Adelen maatte ikke allene bevare den ydre Selvstændighed, men ogsaa den personlige Betydning, hvis ikke Slægten skulde miste sin højere Stilling, den Fortrinlighed, den Anseelse, som i hin Tid hverken Adelsbreve eller Titler kunde meddele den, og saaledes efterhaanden glemmes eller taber sig upaaagtet blandt den øvrige Mængde. Dog tabte heller ikke den Adelsbaarne noget af sin Slægts Ære, ved frivillig at følge en Mægtigers Banner, eller frivillig at tjene ved hans Hof. (Nec rubor, inter comites adspici.) Der, eller i Kampens og Farens Tid, var det Tapperhed, som gav Navn; og der gjaaldt fremfor Alt den Hæder, som kunde kjøbes ved Blod.

Men udmærket Adels, og Anseelse vundet ved Forsædres Bedrifter og bevaret ved personlige Egenskaber, kunde endog, siger Tacitus, høve en Ungling til Hovdingens Værdighed. Den altsaa naaedes kun ved Folkets eller Stammens Valg, ikke blot ved Fødselens Fortrin. Fødselen gav dog allerede ved sig selv Fordele og lettere Afgang til Værdighed, i den med Folkets Nationalitet sammenverne, i dets Etik og Natur rodfæstede, Idee: at hoi Byrd, eller navnkundig, berømmelig Slægt, medførte ædlere Egenskaber, høiere Værd (deraf den meget forhojede Mandebod, „Wehrgeld“, for den Adelige, i Forhold til den Fribaarne) og større Berettigelse. Der var altsaa allerede hos Tacitus' Germaner et i sine Grundtræk udviklet arveligt Aristokratie; og det endnu et saadant, som hvilede paa en indvortes naturlig Kraft; ikke paa den saakaldte „Stærkeres Ret“, men paa en høiere aandelig Indflydelse, i Forening med Midler til at kunne forstærke og udvide denne ved at bringe Andre i frivillig Afhængighed¹⁰⁹). Med saa Ord kan dette siges: den germaniske Adels havde ingen andre Støtter end de, hvorpaa Arveadel til enhver Tid maa hvile, Slægtens vedligeholdte Afgift og Midler.

Sted Tacitus' Germania allene, da vilde man maaſtee ſuarere kunne opkaſte Tvivl imod Sammenhængen imellem de Forhold, han beſkriver, og ſildigere Institutioner eller Standsforhold hos den tydske Nation og hos Skandinaverne. Men nu er Tilfældet, ſom bekiendt: at alle de ældſte tydske Folkelove eller Bedtægter fuldstændigen bekræſte den tredobbelte

¹⁰⁹) Der alte (germanische) Adel begehrte nicht an den Freien zu zehren — er gab; er wollte und ſollte nicht weniger leiſten, ſondern mehr; vorangehen mit That und Opfer für Vaterland und Gemeinwohl — der edelmüthigere unter der Freien. Darauf gründete ſeine Achtung; dafür genoß er ſchon Vorrechte — oder, wenn auch nicht Rechte im ſtrengen Sinn, doch Berücksichtigungen.“ Barth. l. c. S. 211.

Standssdeling, som Tacitus tillægger sine Germaner; ligesom at vi ogsaa hos Nerdboerne, efter gamle historiske, ja endog mytiske Kilder, finde Spor til den samme dobbelte Grad i de Fries Stand, som hos Germanerne: ædle Slægter, og blot frie; skiondt i det Hele, som det lader, med mere indskrænket personlig Ret og Gylldighed i Norden, end hos de tydske Folkestammer.

Med Hensyn til de omtalte Love bemærke vi, at man tydeligt seer den selvsamme historiske Gang i de tydske Folkets Tilstand og begyndende borgerlige Udvikling, som hos Skandinaverne. Hos Tacitus er denne Tilstand, som vi have seet, meget nær den selvsamme, som i Skandinavien først end Norden samlede sig, og deelede i de tre Hovedriger. En Mængde mindre Folkestammer, hvoraf et betydeligt Antal nævnes, levede i en vis Art social Forening, i Byer, Herreder, Syller, Fylker (naar vi her ville bruge de nordiske Benævnelser), ganske som vore Forfædre i Skandinavien, inden egentlige Stater og Kongedømmer der organiserede sig. Ligesom i Norden¹¹⁰⁾, gik det derefter med de germaniske Stammer; de smeltede sammen i større Forbund, under fælles Fyrster, Konger og Folketsforsamlinger. Saaledes dannedes de større Folkemaasjer under Navn af saliske og ripuariske Franker, Thüringer, Alamanner, Bajuvarier, Westgother, Langobarder, Saxoner, Friser, o. s. v. Ethvert af disse Stammeforbund havde egne, meer eller mindre overeensstemmende, eller i enkelte Dele afvigende Vedtægter, og saaledes benævnes de længere hen optegnede Love (paa samme Maade som i det gamle Danmark og Sverrige) efter ethvert Folk eller Folketsfærd især (Lex Salica, Alamannica, Bajuvarica, Saxonica, o. s. v.). I disse tydske Folketsfærdes Love nævnes

¹¹⁰⁾ J. Ex. i Sverrige, hvor man enten maa tænke paa Landskaberne, med deres særskilte Vedtægter og Lagmænd, eller paa de to Hovedstammer Geiker og Svear; ligesaa i Danmark, hvor de tre forskellige Landskabslove betegne tre oprindelige Folketsforbund.

ikke blot de tre egentlige Stænder: Adelige, Frie og Trælle; men de adskilles ved en meget væsentlig Forskiel i Rettigheder, nemlig ved højere og ringere Grader i Pengebøderne for Drab og Saar (Wehrgeld), der saaledes overalt afgiver den gjeldende Maalestof for Vurderingen af de tre Stænders Værdi i Folkets Dine. Denne Vurdering efter tre Stænder findes saa godt som i alle gamle tydske Love (ikke dog i den salske), men er temmelig afvigende hos de forskjellige Stammer i Forholdet af Bøderne. En fuldstændig Udvikling heraf vilde blive meget for vidtøstig, og henhører mere i Privatrettens og Criminalrettens Historie, end det almindelige Princip for Stændernes Forskiel, som griber ind i Folkets Forfatning og offentlige Forhold. Jeg indskrænker mig til at fremføre den ene mærkværdige Omstændighed, at selv hos Saxer og Friser, der, som bekendt, vare de tydske Stammer, hos hvilke demokratisk Frihed stærkest og længst herskede og forsvaredes, forekommer i Folkelovene ikke allene den samme Adskillelse af de tre Stænder; men Vurderingen af den Adelige, i Forholdet til den Frie og Ufrie, er i Folge Mandebøden meget høj, som 12 til 2 og 1 (altsaa serdobbelst mod den Frie). I den ældste frisiske Lov er Forholdet i Beregningen af Bøderne noget anderledes, nemlig 9, 6 og 4. De i øvrigt ved andre tydske Folkelove bekræftede Omstændigheder om Saxernes Adskillelse i tre Stænder, ere netop her saameget interessanter, som de ved denne Folkestamme kunne forbindes med gamle og paa lidelige historiske Efterretninger, og som disse meddele os de ældste tydske Benaævnelser paa enhver Stand¹¹¹⁾, og Underretning om, at Saxerne ikke taalte ulige Ægtefæber.

¹¹¹⁾ I Nithards Historia (skreven imellem 841—843) hedder det Lib. IV. c. 2: „Quæ gens (Saxonica) omnis in tribus ordinibus divisa consistit; sunt enim inter illos qui Edilingi, sunt qui Frilingi, sunt qui Læzzi, illorum lingua dicuntur, latina vero lingua hos sunt:

Hos de i England indvandrende, erobrende Saxer udvistes de oprindelige germaniske Forhold i mange Dele eienommeligt; men den tredeelte Standsforskjel, medbragt fra det tydske Fædreland, de tre Hovedclasser hos alle angelsaxiske Stammer, gaaer iglennem det hele Folks Historie og alle dets Institutioner. Disse indeholde tillige, ikke allene i Maalestoffet for *Wodene* det almindelige Princip for Burderingen af Stænderne; men ogsaa i den, uden Tvivl dog sildigere Vedtaget af et vist Jordmaal for den mindste Grundbesiddelse, der udfordredes saavel for den, der skulde opnaae Jarlens Stand, som for den

nobiles, ingenuiles, atque serviles." (Pertz Mon. Hist. Germ. II. p. 663.) I *Vita S. Lebuini*, der er omtrent et Aarhundrede yngre (Midten af det 10de Aarh.) forekommer samme Efterretning, og samme Navne paa de tre Stænder (Pertz II. p. 673); men med et Tillæg: at Saxerne ikke kiendte noget til Konger; hvorimod hvert Fylke (Gau) hos dem havde sin Princeps; hvori Biographen ganske stemmer overens med Beda (s. Num. 119). Et tredje Kildekrift, samtidigt med Nithard (noget efter Midten af 9de Aarh.): *Translatio S. Alexandri, Anct. Ruodolpho et Meginhardo*, tillægger derimod Saxerne fire Stænder, i det han, ligesom Tacitus, indskyder de Frigivne som en egen Stand. („*Quatuor differentiis . . . nobilium scilicet et liberorum, liberorum atque servorum.*") Hertil har han det historisk vigtige Tillæg: at Egtteskab kun er tilladt imellem Personer af lige Stand („*nobilis nobilem ducat uxorem, et liber liberam; libertus conjungatur libertae, et servus ancillae*"), og at den, som overtraadte denne Lov, og ægtede en Hustru af høiere Stand, end hans egen, skulde bøde med Livet. („*Si quispiam horum sibi non congruentem et genere præstantiorem duxerit uxorem, cum vitae suae damno componat.*") Pertz. II. 675. Dette kan vel for en Deel berøe paa Misforstaaelse af Annalisten; men at jævnbyrdige Egtteskaber dog vare en gammel Vedtægt i de høiere Stænder, særdeles i Kongeslægten, mangler ikke Beviser; selv i den hedenske Tid var Adelskone (Egteskone) vist nok fribaaren, ligesom Slegfredkone eller Frillen sædvanligst trælbaaren. At Manden afdøde Hustruen, var vel den almindelige Regel; i det angelsaxiske Heptarchie findes dog intet Exempel paa, at en Konge giftede sig udenfor Kongeslægterne, eller med nogen Anden end en Edelings Datter. (Palgrave. l. c. I. p. 11.)

selvstændige Fribaarne ¹¹²⁾, en mærkværdig Bestemmelse, udgaaet fra det ovenfor nævnte, i Oldtiden uundværlige Vilkaar for Adelsstands Tilværelse og Vedligeholdelse, nemlig Jordbesiddelse (enten som Odel, eller som Lehn). Overhovedet ere de angelfariske

¹¹²⁾ *Eorl* var hos Angelfarerne den høieste Stand eller Klasse af Folket — høiere endnu end *Pegn* eller *þan* og *haudd* (Benævnelser, der ogsaa forekomme i Norden: „*Pegnar* og *Hauddar*.” Skaldskaparmal i Edda c. 65). Baa de høiere Adel, og Fribaarne overhøvedet, fremtræde i den angelfariske Forfatning under flere forskellige Classer eller Grader og dertil svarende Benævnelser, i Folge deres personlige Stilling og Værdighed (blandt *Pegnes* gaves flere Grader, og *Cynings* *Pegn* var den ypperste), indtil *Bonden*, *Ceorl*, som den ringeste. En *Eorl* skulde besidde i det mindste 40 Hides Land, eller 8 Gange saa meget, som en *Pegn*, hvis ringeste Landbesiddelse var 5 eller 6 Hides. (s. herom bl. a. *Hallam's Hist. of Middle-Age*, c. 8. Ed. 1818. 4to. p. 131. *Turner's Anglosaxons*. VII. c. 9, og de af Leo udg. „*Rectitudines singulor. person.*” p. 164. 166.) I øvrigt ere Benævnelseerne hos forskellige Forfattere meget ustabile, og tildeels uklare; *þegn* eller *þan* forekommer undertiden som lige betydende med *Eorl* eller *Jarl*, og dette Navn maa igjen undertiden vige for *Wæling* (*Aetheling*). Det sidste var imidlertid upaatvivlelig, som man af de forhen anførte Kilder seer, det oprindelige fariske Navn for Adelen. *Pegn* eller *þan* var, som ligeledes synes tydeligt, en ringere Adelsklasse, end *Jarlernes*; men dens Forhold til disse er mindre klart. At det ogsaa var en Benævnelse for saadanne Fribaarne, som ved en af Kongen tildeelt Værdighed eller Bestilling hævedes til høiere Rang, synes afgjort; men derimod ikke saa tydeligt, i hvilket Forhold de saa kaldte „*Cynings Pegnes*” eller „*Kings Þanes*” (kongelige Lehnsmænd?) stode til de øvrige. Det vigtigste ved disse Forhold er, at det ligger aldeles klart for Dagen, at man hos Angelfarerne skielne imellem Adel, eller høiere Stand, ved Fødsel allene, og et saadant Standsfortrin, erhvervet ved en vis, betydeligere Grundeigendom, eller ved tildeelt Værdighed (*dignity by birth, by property, by office*. *Turner*, anf. St.), og at alle tre Classer i deres Burdering stode høiere end den simple Fribaarne (*Freeman*, *Ceorl*), som imidlertid, om endog tienende, aldrig kunde tabe sin selvstændige, personlige Rettighed; denne var saameget mere betrygget, som enhver Fribaaren, efter de angelfariske Love, betragtedes som staaende under Kongens umiddelbare Herkab og Beskyttelse; og Kongen derfor tog Bøder „for his Lordship”, foruden Mandebod til Slægten, ved Drab af enhver Fribaaren.

Institutioner en meget brugbar Kilde til at forklare den ældre germanisk-scandinaviske Forfatning, naar man kun altid hos Angelfarerne af den sildigere, mere organiske Udvikling udskiller de oprindelige eller ældste Elementer, som saadanne, der medførtes fra Moderlandet. — Den gamle, fra Angelfarerne stammende Landsinddeling, og dens Analogie med Scandnaviske Forhold, er allerede ovenfor berørt; ligesom det i England, saa at sige fra Sæterne indtil vore Dage, forplantede Princip, at Menigheder og større Samfund udgiøre Corporationer med communal Selvstændighed, med egne Retterting, selvvalgt Overighed, Fredsdommere, o. s. v. Folgeskabet (f. Gr. comitatus), saaledes som Tacitus skildrer det, ligger oien synliggen til Grund for den hele Grobring og Occupation af Bretland, ved de Tid efter anden, under Anførsel af Høvdinge med deres Folge, fra Særland udsorte Hertog. Den samme, fra Urildstid germaniske Institution, blev uden Tvivl ligeledes Grundvolden for det hele angelfariske Levesvæsen, saaledes som det i den største Frihed og Uppigthed kunde udvikle sig under de allers gunstige Forhold i England. Her var det ikke, som i Germanien og Scandinavien, Stammer af samme Folk, hvis Høvdinge med deres Folge kæmpede imod hinanden, og hvor i Almindelighed, eller i lang Tid, den ene Stamme ikke kunde faae afgjort Overmagt over den anden, indtil det i en sildigere Periode (ligesom længere hen hos Vestfarerne i England) lykkedes en enkelt Stamme, et enkelt Landstabs Folk og Konge at betvinge de øvrige, og saaledes at give de samlede Riger deres Hæelhed og Skikkelse. I England stode germaniske Stammer imod et fremmedt Folk, med hvilket de aldrig smeltede fuldkommen sammen; her var Grobringen fuldstændig, og Byttet ligesaa rigt og stort, som det var frit og tilgængeligt for de erobrende Høvdinge og deres Sætere.

Ligeledes forklare de angelfariske Stænders Adskillelse og

Begreb meget vel den germanisk-scandinaviske Adels Forhold til det øvrige Folk, og til Kongerne. Den var oprindelig en Vedbyrd, ikke ved Embedsværdighed, ved Valg af Folket eller ved Udnævnelse af Konger, hævet til højere Stilling og Rang over den øvrige frie Stand. Den angelsaksiske Jarl (Eorl) var uden Tvivl fra Begyndelsen en saksisk Princeps eller Hovding (*Ealdorman*, *Heretoga*), som i Spidsen for sit Folke havde vundet Land fra Britterne, og deelt det med sine Mænd under et vist Lehnforhold. Paa lignende Maade er det gaaet til i Norden, inden Rigernes Samling; hvoraf Spor findes baade i den norske og svenske Historie og i Islands Bebyggelse. Hos Angelsakserne vare derfor ogsaa de gamle Jarleslægter anseede som jævnbørdige med Kongeslægterne, der selv vare udgaaede af hvin Stand; men da Kongerne især længere hen, under den fremskridende Udvikling af Lehnforholdet, kunde hæve en Thegn eller Than til Jarlens Rang, blev ogsaa Jarlernes gamle saksiske Benævnelse *Edeling*¹¹³⁾ efterhaanden sieldnere, og fik højere Værdi eller Betydning, saaledes at den tilsidst kun blev et Tilnavn for Personer af Kongestammen. Septarchiets forskellige Kongeslægter vare udsprungne af Edelingers Klasse; og dette bekræfter fuldkommen Tacitus' Ord om Germanerne: „*Reges ex nobilitate, duces ex virtute sumunt*” (enten man nu vil forstaae det første om Adelsstanden, eller om udmærket Adel, som den Egenkab, man fortrinlig saa paa hos Konger). Det sidste er ogsaa langt fra at staae i Strid med Germanernes overalt fremtrædende Frihedskærlighed, eller med deres frie Forfatnings Natur. At adlyde jævnbørdige Egemænd stred mere mod Folkets Uafhængighedsdrift, end at faare

¹¹³⁾ Den tilføjes dem dog endnu i Ethelreds Lov om „Vargilde” (Mandebod) § 2, og denne er for Jarlen den samme som for Kongen; for ham skulde dog bødes dobbelt, fordi en lige saa stor Mandebod skulde tilfalde Riget, som Slægten.

en Overherre, en Folkestyrer, af en saadan Slægt, som fra en fiern eller umindelig Tid var regnet blandt Vædelingers høiere Stand.

I øvrigt var den høiere personlige Værdi eller Vurdering, den hermed følgende personlige Anseelse og Hæder, den heraf igien flydende større Lethed til at gjøre sin Stilling, som mægtig Grundelær eller Chef for et stort Folgeskab, giældende: de Fortrin, som Adelen hos germaniske Folkeskæb, i deres ældste Forfatningsperiode, kan antages at have besiddet. At Dommere og Præster i denne Periode fortrinligen valgtes blandt de ved Adelen udmærkede Slægter, er en Hypothese, ikke uden Rimelighed¹¹⁴⁾, skiondt uden udtrykkelige historiske Beviser. Men det er ovenfor vist, at Dommerne hos de frie Germaner og Skandinaver egentlig kun vare Lovens Forkyndere. Præsterne derimod, saaledes som Tacitus i saa Træk skildrer dem, forkyndte Gudernes Villie giennem Varsler og Bartegn (Sortes) og synes ved Folketingene at have været et Slægs ordnende Styrvære¹¹⁵⁾ uden Herskermagt (i nogen Liighed med Præsidenter i vore Dages Parlamenter).

Vende vi os fra de germaniske Folkeskæb til Skandinaverne i Oldtiden, for at undersøge, hvad Liighed eller Uliighed vi her finde i Henseende til den Standsforskjel, som alle historiske Kilder, ligesom den allerældste, tillægge Germanerne: da er det for længe siden afgjort, at Liigheden er fuldkommen i Henseende

¹¹⁴⁾ Eichhorn deutsche Staats- und Rechtsgesch. 3te Ausg. I. S. 52. Savigny l. c. S. 6. Grimm d. Rechtsalterth. S. 270.

¹¹⁵⁾ „Silentium per sacerdotes, quibus tum et coercendi jus est, imperatur.“ Germ. c. 11. (Om Præsternes øvrige Myndighed og Berettigelse til i Krigstid at fængsle og straffe, c. 7.) At den islandske Forfatning, efter Dens Bebyggelse, oprindelig medførte en Forening af præstelig og dømmende Myndighed hos Guden (Godi, Godordsman), et Slægs Herredømme i hvert Godord eller Herred, er bekendt (Jvf. Arneseu. S. 173—75.)

til den frie og ufrie Stand, eller, at Fribaarne, Frigivne og Trælle fremtræde i Skandinavien under samme Vilkaar, som hos alle gamle Nationer af tydsk Stamme. Nu vilde det allerede i sig selv være besynderligt, om en saa væsentlig og saa omfattende Liighed skulde være forenet med Uliighed i det ene Hovedpunkt: Mangel paa en arvelig Adelsstand. Udskillige Forfattere ere dog mest tilbøjelige til at antage: at denne savnedes hos Skandinaverne¹¹⁶⁾; men dette grunder sig tildeels paa, at man enten i den manglende eller forskellige Værdværelse har seet en Mangel paa Tingen selv; eller at man har troet kun at finde den sildigere Adels-Institution der, hvor man oversaae, at denne vel i sin senere Skikkelse, i anderledes udviklede Vilkaar og erhvervede eller tiltagne Rettigheder, var forskellig fra den ældre Adel; men at denne Stand derfor ligesuldt havde eksisteret i en meget gammel

¹¹⁶⁾ Hos os hører, som bekendt, L. Rothe til disse. (Nordens Statsforfatn. I S. 72, 84 og flg.) og en berømt finlandsk Retslærd forfatter ligeledes Arveadel i Norge. (M. Calonius, de prisco servorum Jure. Opera. ed. Arwidsson, 1829. I. p. 134—40.) Hornemmelig med Rothe har G. L. Baden skrevet sin Afhandling om Arveadels Udsi i Norden (Saml. Afhandlinger. 2 Bd, S. 85—138.), hvor man savner historiske Hensyn til Standsforstel, og Adelsstand som almindeligt Phænomen i den germanist-Scandinavist Oldtid; men finder meget samlet til Beviis for den arvelige Adels Tilværelse fra umindelig Tid i Norden. Blandt nyere Germanister vil Wilsa (som i sit lærde Værk „Das Strafrecht der Germanen“, Halle, 1842, første Gang har prøvet en fuldstændig Jævnforelse og Sammensmeltning af alle gamle tydske og skandinaviske Fellelove og Retsvedtagter, for saavidt som Strafferettens Forhold angaae) endog recent frastrive Germanerne en arvelig Adelsstand; og finder det „mere vanskeligt, end noget andet, i de germanist Retsvedtagter overhovedet at paavise en Byrdsadel med bestemte Forrettigheder, og navnlig med Adkomst til høiere Mandebød.“ (S. 96). Det sidste Tillæg gjør Forfatterens hypotetiske Mening end mere uforklarlig; og selv indskrænker han den i sin følgende Udvikling saa meget, at den tilsidst dog ender med „ein germanischer Adel mit schwankender Grundlage“, med „ubestemte og vakkende Fortrin hos de forskjellige Fellestammer“. (S. 98.)

Lid, endskiøndt den havde en anden Skikkelse og Stilling, end den nyere Adels. Dennes, Lid efter anden historisk og juridisk begrundede, reelle Forrettigheder kendte man naturligvis ikke i det gamle Skandinavien; men en ikke ringe Deel af den Fordeel, som disse Forrettigheder gave, nød de gamle Adels-slægter ligesuldt, i Folge Vedtægt, Folkeskik og naturligt overveieende Anseelse. Alt dette lader sig tilsidst henføre til den ene, ældste, i sit Udspring ukendte, men derfor ikke mindre historisk beviseende Kilde: en oprindelig, eller i Folkets Væsen og Egenhed beroende Mening om Standens Fortrin og høiere Stilling, eller Fødselsret. En saadan Forestilling, og en paa den beroende arvelig Slægtholhed eller Slægtsfortrin hos enkelte Familier af fribaaren Stand — var almindelig for alle germaniske og nordiske Folkeskær. At tviste om de gamle Nordboer kendte Arveadel, eller ikke, er egentlig kun en Tvist om Navn og Form; imedens det Væsentlige, en Klasse af høiere Fribaarne, i hvis Slægter Fødselens Fortrin var arveligt, ligesaa vist fandtes hos de gamle Skandinaver, som man hos dem ikke kan sege Middelalderens senere Adels og Ridderstand. Det er imidlertid tydeligt, at ogsaa i hin Standsret og Fødselsret fandt Grader Sted fra den ældste Tid; saaledes vare, som vi have bemærket om Angelsaxerne, Kongeslægterne egentlig den høieste Adels, eller de ved den høieste Fødselsret mest udmærkede Slægter. Af saadanne har der i den ældste Periode været endeel i Norden, hvor Navnet Konge oprindeligen synes at have været temmelig almindeligt for enhver Hovding over større eller mindre Fylker, eller Folkesamfund og Landskaber.

Til Beviis paa arvelig Standsdeling og Standsadskillelse i Norden har man, fra Overgangstiden imellem Myther, Sagn og Sagafortælling, den bekendte allegoriske Digtning *Rigsmål*. Denne er i tidligere Tider bleven saa ofte paaberaabt og

commenteret¹¹⁷⁾, at vi kunne forudsætte den som almindelig bekendt. Uagtet en og anden afvigende Anskuelse, bliver det dog øiensynligt nok for enhver, med de historiske Forhold noget bekendt Læser af Digtet: at det ved en simpel og tydelig Allegorie fremstiller de tre eller fire Stænders Tilværelse og Forhold i Norden, og det tillige ved, for en Deel, at udmærke dem med almindelig brugelige Benævnelser¹¹⁸⁾. Ikke mindre tydeligt er det, at et saadant Digt allene kunde hylle paa historisk Grund; og uden i øvrigt at afgjøre noget om dets Alder, maae vi derfor tillægge Rigsmål samme Gyldighed, som enhver anden med det samtidige historiske Kilde; ligesom ogsaa dets Resultater, i Henseende til Stændernes Rang og Byrdsret, finde noksom Bekræftelse i andre nordiske, baade mytiske og historiske Kilder. Alt disse især findes vedkommende Norge og det norske Folk, betager dem ikke, indtil en vis Grad, Anvendelsen paa det øvrige Skandinavien. Det er snarere et stærkt og afgjørende Beviis for, at Nordens Folkefrihed kunde bestaae ved Siden af arvelig Adels og Byrdsret, at ikke allene den tyske Folkestamme, hos hvem Frihedsfølelsen synes at have været den stærkeste, demokratiske Elementer de varigste og mest udprægede — Saxerne, som en af de ældste historiske Kilder endog reent frafærdiger Konger¹¹⁹⁾, ligesuldt havde deres Adels,

¹¹⁷⁾ Ogsaa i Tydskland bl. a. af Grimm (Deutsche Rechtsalterth. S. 227. 28.) og nylig af Leo. Rect. singular. personar. p. 153—59.

¹¹⁸⁾ Saaledes er ogsaa Digtets Indhold uden Tvivl rigtigt opfattet i Indledningen til den Magn. Commissions Udgave. (Edda Rhytm. P. III. pag. 165—67.) Men hermed at forene den Hypothese, at Forf. af Digtet paa een gang har villet skildre tre forskellige Folkestammer og tre Stænder (id. p. 161—92), indeholder en Modsigelse, og forstyrrer den naturlige poetisk-mytiske Opfatning, som ligger i denne mærkværdige Digtning.

¹¹⁹⁾ Beda Hist. eccles. V. c. 12. „Non habebant regem antiqui Saxones, sed Satrapas plurimos suae genti praepositos, qui ingruente belli articulo, mittunt aequaliter sortes, et quemcunque Sors ostenderit,

ophøiet over den simple Frie; men at det samme netop gielder om det scandinaviske Viergsfolk, hvor Folkefriheden maaskee var mest energisk; men hvor ogsaa Høvdingerne længst og alvorligst modsatte sig det fuldstændige Kongedømme og Gnevoldsf kongernes Besiddelse af Herredømmet over det samlede Folk og Rige. Ligesom den norske Folkekrønike og Kongesaga nævner Kongernes Uetling (f. Gr. Olaf Trygvason) som „odelsbaarne til Kongedømmet“¹²⁰): saaledes nævner den ogsaa de „mange mægtige og ætstør“, eller ved deres berømte Slægt udmærkede Landshøvdinge (Lendir-menn) i Norge, „som baade stammede fra Konger og Jarler, havde stor Eiendom, og for det meste raadede over Bønderne i hvert Fylke.“ (Oluf Helg. S. c. 41.)¹²¹) Det vilde blive for vidtløftigt at udføre, hvorledes det samme Byrds- og Slægtsforhold vedvarer og udviker sig i mere organiske Former giennem den hele norske Forfatning i tidligere Aarhundreder; indtil man tilsidst i anden Halvdeel af 13de Aarhundrede i dette Rige (som K. Magnus Hagensens Firdisfraa [Hof-Lov] udviser) havde bragt det til en fuldkommen

hunc tempore belli *ducem* omnes sequuntur, et huic obtemperant.”

I den Alfired tillagte angelsaxiske Oversættelse gives Satrapa ved *Ealdorman* og *Dux* ved *Hertoga*.

¹²⁰) „Olaf Tryggvason, er *ódalborinn* var til *konungdómsins*.” Snorre, Ol. S. Saga c. 31. Schönings Udg. II. S. 38.

¹²¹) Jvf. Oluf d. Hell. Ord til Erling Jarl. c. 58. S. 66. S. videre Oluf. d. Hell. S. c. 48, hvor de Høibyrdsige forekomme under Benævnelse af *ætstør*, *kynstør* og *odhøilborinn*. Det er saadanne Slægter, som i mythiske Ailder navnes *höldbornir* og *hersbornir* (Hyndla-liéd. str. 10. 15.), hvormed ogsaa Angivelsen af Stænderne i den prosaiske Edda stemmer overens. (Jvf. den anf. Indledn. til Rigmål. p. 162.) At den norske Herse dog havde høiere Stilling, end Hauldsmanden (Jvf. det mærkværdige Sted i Magn. Lagab. Gulathingel. p. 458) forekommer mig tydeligt. Mærkeligt og interessant er i øvrigt ogsaa det i Harald Haardr. Saga c. 49 forekommende Tilfælde om *Tign*, *Tignar*, som Benævnelse paa en Rang og Værdighed, Kongen kunde give, der endog stod over Jarlens; et Forhold, der, i meer end Navnet, minder om angelsaxiske Institutioner.

organiseret Statsret og Regieringsform, hvor Monarkiet sluttede sig til en meget udviklet Lehnforfatning; imedens Folket, repræsenteret ved frie Odelshønder og den i Kiebstæderne fremvoksende Borgerstand, bekræftedes i dets Rettigheder ved Landslove, Stadsretter, og de aarlige store Retteeting og Folkemoder. Men ganske forbigaaes kan det dog ikke, at ligesom det er de norske Folkevedtægter og Landslove, hvor Grundejendommens Bevaring i Slægterne, eller Jordens Arvelighed gennem Odelstretten, hersker i den videste Udstrækning og efter det mest gennemførte System: saaledes er det netop i dette Folks tidligere Love, hvor Fødselsret og Adelsret tilkiendegives ved høiere Burdering af den personlige Fred og Sikkerhed, eller ved høiere Mandebod og Voldsbøder.

Hagen Adelsens Gulathingsslov (oprindelig fra det 10de Aarh.) bestemmer saaledes Saarbøder i 6 forskellige Grader, af hvilke de 4 tilfalde Folkeklasser eller Stænder, de to øverste næst Kongen derimod høie Værdigheder. Saaledes tillægges den Frigivne, som den ringeste Stand, der havde personlig Skyldighed og Rettighed, 12 Dros Bod (eller 1 *Bangr*, een Lod); herefter følge i et stigende Forhold: Søn af en Frigivne (2), Bønde (3), *Hauldr* (den norske Udling; hos Paus „Odelsmænd“) (6), Lænsmand og Kongens Staller (12); Jarl (24). Tilslidst nævnes *Kongen*, med en her (ligesom hos Angelsaxerne) fordoblet Bod i Forhold til Jarlen¹²²⁾. En lignende Maalestof

¹²²⁾ H. Adelsens Gulath. I. Manhelge B. c. 35. hos Paus I. p. 161. De samme Grader nævnes c. 50; og ligeledes ved Leiermaalsbøderne for at beligge en anden Mands Trælqvinde c. 48. Jvf. Hagen Hagensens Frosteth. I. III. (Mandh. B.) c. 51. Paus S. 51. 52, (Her er det Mærkelige, at Maalestoffen for Saarbøderne er sat efter Fornærmerens Stand.) Jvf. endvidere Hagen Adels. Gulath. I. Drindegist. B. c. VI. Paus I. S. 71. 72. Arkeb. c. 29. S. 105. Landsleie B. c. 15. S. 129. o. fl. St.

for den høiere Vurdering af Hauldsmanden, eller den Adelsbaarne, og Bouden, gaaer igiennem mange andre Retsforhold, som denue Norges ældste Folkelov bestemmer; og dens mærkelige Hoved-Grundsætning i den Henseende (som den anvender paa de overslyttede Islændere) var: „Enhver have sliig Ret, som han kan bevise sig at være af Byrd til.“ (Mandh. Balf. c. 50.) — At hverken de gamle danske eller svenske Love¹²³⁾ kende noget til Forskiel i Bøder efter Stænderne, og derved adskille sig baade fra de norske og de germaniske, er vist nok af historisk Mærkværdighed, og synes at hentyde paa en væsentlig Forskiellighed i gamle Retsbegreber og Retsvedtægter. I øvrigt kan dette ikke svække de mange historiske Beviser for en Adelsstands Tilværelse fra umindelig Tid, i det mindste i Danmark. Baade i Witherlagsretten, og hos vor ældste danske Lovfortolker¹²⁴⁾ forekommer Benævnelsen *Hethwarthman* i samme Betydning, som det norske *Hauldr*; Witherlagsretten paabød Rang og Sæde efter enhver Mand's Adels eller Byrd¹²⁵⁾; og A. Sunesen skielner tillige udtrykkelig imellem Byrdsadel og Embedsadel („aut propter generis claritatem, aut officii dignitatem“); ligesom et af vore allertidligste Diplomer (1085) nævner „Mægtige af Adels og Uadels“ (præpotens nobilis vel ignobilis). Munken *Wlnoth* (i anden Halvdeel af det 11te Aarh.) nævner paa flere Steder *nobiles* og *ignobiles*, „nobiles magnates“, og som Modsetning „nobiles og vulgus“ i Danmark¹²⁶⁾. Ogsaa hos *Saro*, i det mærkværdige Indhold, han meddeler af Kong Frodes Love (i ethvert Tilfælde uden Tvivl den ældste bevarede Lovning af danske Retsvedtægter)

¹²³⁾ Jof. Nordström Sv. Samhällsförsatn. I. p. 151 – 52.

¹²⁴⁾ Anders Sunesen i Lex Sean. V. 21. Benævnelsen *Hethwartman* synes han at anvende paa begge Slags „divites et præpotentes“.

¹²⁵⁾ „Secundum nobilitatis propaginem.“ Svend Aagesen. S. R. Dan. III. p. 117.

¹²⁶⁾ Hist. S. Canuti Regis. Scr. R. D. III. p. 348. 352. 354.

forekomme Udtryk, der, skiondt ikke ganske tydelige, klart nok hentyde paa en tredobbelt Stand, og fremhæve det som berømmeligt hos den gamle Tid, at Adels hos de Danske kunde blive Tapperheds Belønning¹²⁷). Stedet har ogsaa den Mærkværdighed, at her nævnes en Standsforhøielse paa Grund af Krigsbedrifter, som, hvad Adelen angaaer, synes at tilkiendegive en meget tidlig Brug af den Skik, at ophoie den Frihaarne til de Adelsbaarnes Stand. Jeg kan ikke gaae ind paa en noiere Undersøgelse af Spørgsmaalet: hvilken Rilde Saxo kan antages at have havt til de Vedtægter, han tillægger Kong Frodes Tid; de kunne dog upaatvivlelig allene søges i den gamle, af ham benyttede Sagnhistorie; og hans Beretning er saaledes et yderligere Beviis, baade for Tilværelsen af en Adelsstand, og af en ældre og yngre Nobilitas, allerede i Danmarks forhistoriske Tid. Dette strider heller ikke i nogen Maade imod de gamle Standsforhold. Allerede Tacitus nævner „*insignis nobilitas*”; ikke alle Adelsbaarne vare lige „*illustres*”; Familiens Anseelse beroede vist nok for en stor Deel paa dens Ælde, men tillige paa det Værd, som en Række af navnfulde, berømte og mægtige Ætlinger havde givet Slægten. Der kan for Ex. ikke være nogen Tvivl om, at G. B. Absalon allerede ved Fødselen var illustris; men det er tydeligt, at hans Slægt, ved hans egne og hans Brodres Bedrifter, Magt og Værdigheder, under og efter hans Tid er steget langt høiere i Anseelse, og har opnaaet hvad Tacitus kalder „*fortrinitis Adels*”. — At en Standsophøielse af den Art, som Saxo omtaler, kunde

¹²⁷) „Qui ex popularibus primipilum in acie anteiret, ex servo liber, ex agresti illustris evaderet. At si ingenuus foret, satrapa crearetur: Adeo nobilitatem fortitudini tribuendam putabant.” Saxo. Ed. Müller. Lib. V. p. 229. (Man seer, at Saxo ved *ingenuus* og *illustris* har tænkt sig det samme, nemlig *nobilis*; ligesom han ved *Satrapa*, et Ord, som han rimeligviis har optaget efter Beda, formodentlig forstaaer en Jarl, eller kongelig Lehnsmænd.)

foregaae i den germaniske og Scandinaviske Forfatnings ældste Periode, har heller intet stridende imod de arvelige Stænders Natur og øvrige Forhold. Den Frigvnes Søn betragtedes allerede som halv fribaaren; og Sønnesønnen havde lige Standsret med den frie. At Hovdingen, Fyrsten (Princeps) kunde (ligesom ellers Kongerne) tildele høiere og ringere Værdighed til dem, der traadte ind i hans Følge, finde vi allerede hos Tacitus¹²⁸⁾; ja end mere, at endog Frigvne, ved Kongers Indbød og i deres Tjeneste, snart kunde naae høiere Rang og Værdighed, end de Fribaarne, ja selv end Adelsbaarne¹²⁹⁾. Saaledes findes hos hans Germaner allerede baade en ældre og nyere Adels.

At antage den her i faa Grundtræk berørte Tredeeling af Stænder eller arvelige Folkeclasser, som almindelig for alle, i deres Oprindelse beslegtede germanistisk-Scandinaviske Stammer: er af historisk Nødvendighed. Det lader sig ikke tænke, at en enkelt Green af Stammen, i sin oprindelige og væsentlige Nationalitet, skulde være forskiellig fra alle øvrige; og hvad dette Punkt angaaer, da bekræftes en saadan Almindelighed ved flere eller færre, meer eller mindre tydelige og afgjørende Træk i alle tydske og Scandinaviske Folkefærdes Myther, Sagnhistorie og ældste Monumenter. At forkaste Gylbigheden af disse Træk hos en enkelt Folkestamme, i et enkelt Land, er at gaae ud fra en selvdannet Forudsætning, og ende med Kiendsgierningen; i Stedet for at gaae den modsatte Vej, der allene kan føre til factisk Sandhed, eller i det mindste til klar Sandsynlighed. — Hvad vi i det Foregaaende have udviklet,

¹²⁸⁾ „*Gradus quinetiam et ipse comitatus habet, iudicio eius quem sectantur.*” *Gera.* c. 13.

¹²⁹⁾ „*Liberti non multum supra servos sunt exceptis dumtaxat iis gentibus, quae regnantur. Ibi enim et super ingenuos, et super nobiles ascendunt.*” *Germ.* cap. 25.

gaaer i øvrigt fornemmelig kun ud paa Stændernes arvelige Charakter, og paa at benegte det usammenhængende og modsigende Princip, at Arvelighed skulde findes i to Stænder, men ikke i den tredje; at endog der, hvor Kongestammen, som altid kun var den højeste Adelsæt, var arvelig, skulde de højere Fribaarne, de udmærkede Slægters Adels, være personlig, eller uden Byrdsret. Denne Ret maa man kun ikke i den ældste Periode udstrække videre, til andre reelle Fortrin og Forrettigheder, end til den ved Fødselen højere Stilling, Anseelse, Værdi — udtrykt, efter germaniske Retsbegreber, ved den højere Livsvurdering; eller overføre Middelalderens Lehnsvæsen og Standsret paa den gamle nordiske og germaniske Adels, som den var forend de tydske Folkevandringeres Tid, og forend de paa det romerske Monarkies Ruiner byggede nyere Statsforfatninger. Snarere maa vi søge et Billede af denne Adels Natur og Væsen i et Land, hvor saamange Spor af ældgammel germanisk Folkeskit, og af angelsaksiske Institutioner og Begreber, med forunderlig Varighed have overlevet den store normanniske Revolution, og alle sildigere. England har paa en vis Maade endnu, ligesom i den angelsaksiske Periode, en dobbelt Adelsværdighed, i det den senere arvelige Pairstand kan siges at repræsentere den højere saksiske Adels, de gamle Jarleslægter eller Edelinges; men det har ogsaa endnu i sine „Commoners“ eller „landed Gentry“, en national Adels, som kun eksisterer i Familiernes Velde, personlige Anseelse og Grundejendom.

9.

Det sidste Punkt, som vil være Gienstand for disse Bemærkninger, men her i den korteste Berøring, er Kongemagt og Regjering. Det følger af sig selv, at om Regjering, i den Mening, vi nu forbinde med Ordet, kan ikke være Tale, der hvor endnu ingen Stat har udviklet sig; og hvad det

længe isolerede Skandinavien angaaer, da see vi, selv giennem den usikre Sagnfortælling, tydeligt nok, at Aarhundreder ere forløbne, førend de tidligste Statslementer kunde danne sig til en nogenlunde ordentlig, heel og varig Stikkelse. Derfor kan jo Skildringen hos Tacitus fra det 1ste Aarhundrede efter Chr. siges at gælde om Norden endnu i det 8de eller 9de; og Levninger af den germaniske Forfatning, som han beskriver, vedligeholdt sig hos de skandinaviske Nationer endnu længe efterat de tre Riger vare dannede og, efter Christendommens Antagelse, havde faaet en fastere Statsorganisme. — Men heller ei kan noget Slags organisk Vækkelse tænkes hos et Folk, uden en Styrelse, et Middelpunkt for Samfundet, eller for den større Forening af flere mindre organiske Forbindelser. Hvad denne Styrelse hos Germanerne, og hos deres skandinaviske Frændes, havde af demokratiske Elementer, i hvilke Former Folkefriheden ordnede sig under gældende Retsegreber og Vedtægter, for at modstaae Oplosningen af den bestaaende Organisme hos Folkstammer og Folkesamfund: er ovenfor berørt. Spørgeres her nu: hvad vare Kongerne, som nævnes hos Germaner og Nordboer allerede i den ældste Sagtid, og hvorledes deres Magt? — da er Svaret paa det sidste Punkt let nok, for at sige hvad Kongerne ikke vare. De vare ikke lovgivende eller uindskrænkede Monarker; men de vare styrende og befalende Overhoveder — hver i Spidsen af sit Folk den Første, og uafhængig af nogen anden Overherre. Dette Begreb om en Konge finde vi baade klart udviklet og realiseret hos de gamle Nordboer. Navnet (af hvis forskellige Ubleddninger¹³⁰⁾ ingen

¹³⁰⁾ Vilde man holde sig til en i tidligere Tid temmelig hyldet Etymologie (oprindelig fra Edd. Eyr) af A. S. Cyn, Rion 3: Slægt, Ol. Tydsk Kunni, Lat. *genus, gens*; da blev Cyn-ing, Kon-ungr, Kun-ing, egentlig ærbæren, nemlig i fortrinlig Grad, af en høi St („Ey ma kunungär utau af godo Kynt komin wara” hedder det i Konunga

bringer os Begrebet saa nær, som Slægtskabet imellem *rex, regnare, regnum*) gjør dog mindre til Sagen; i Norden i det mindste viser det sig, at man i de ældste Tider uden Tvivl har brugt det om enhver uafhængig Hovding af hoi Byrd og Slægt, uden Hensyn til hans „Riges“ Udstrækning. (Jvf. f. Ex. Snorre Ol. Hell. S. c. 31, om Fylkefangerne efter Harald Haarf.) En saadan Konge var egentlig ikke meer, end en Hovding eller Fyrste (*Ealdorman, Princeps*), under en anden Benævnelse; men Navnet steg i Betydning, jo større Riget blev.

En anden Sag var det med Slægtens Høihed; denne kom altid fortrinlig i Betragtning, hvor det gjaldt om Kongesværdighed. Saaledes kunde, som vi see i Norge og Sverrige, selv de mægtigste Jarler, der ei vare af erkjendte Kongestammer, vel opnaae Magten, men ikke Navnet eller Hovdingen. Baade Germaner og Skandinaver kiendte fra umindelige Tider enkelte Slægter, som de tillagde kongelig Rang og Høihed, og som de, hvor det kom an paa at vælge en Konge, foretrak for enhver anden nok saa mægtig Adelsæt. De Muligheder, som kunne tænkes til Oprindelsen af saadanne Slægters fortrinlige Adels eller Fødselsret, forbigaae vi; her behøve vi kun at holde os til den af Ingen omtvovlede Kiendsgierning. Disse Slægters Tilværelse, og Erkjendelsen af deres Høihed og Rang over alle andre, medfører allerede i og ved sig selv Begrebet om Arvelighed af den Sværdighed, som kun En, der var af Kongeslægt, kunde beklæde. Da hos Cheruserne, i de efter Armin's Drab følgende indvortes Krige, den hoi Adels stærkt medtaget, og Ingen mere af kongelig Slægt tilbage i Landet: sendte Folket til Rom, for at beglere den eneste

och Högdinga Styrilse. I. 15.) og herfra overført: en Slægthovding, Witten's Overhoved, princeps gentis. (Jvf. bl. a. Jhre Glossar. I. 1127. Leo I. c. p. 13.) *St. Priest Hist. de la Royauté. I. proleg. p. LIII.*)

overblevne, der opfødte kongebaarne Vitling, Armin's Brodersøn, ogsaa paa mødrene Side af høi Byrd, til Konge eller Fyrste ¹³¹). Dette er saameget mærkeligere, da Cheruskerne paa den Tid ingen Konger havde, og Arminius selv blev styrtet ved Mistanken om at han stræbte efter Herredømmet. Det kan derfor neppe forklares paa anden Maade, end at denne tyske Stamme tidligere havde haft Konger, der vare affatte, fordrevne, eller gaaede tilgrunde i de indvortes Fejder; og at Folket nu atter besluttede, at ville have en Konge til Overhoved. I øvrigt viser baade Fortællingen om Hermann's Skiebne, og hvorledes det siden gik Italicus, at Germanerne allerede paa den Tid havde et Aristokratie, der var stærkt nok til at holde baade Konger og Almue i Skranker. — Flere herhen hørende Steder hos Tacitus bekræfter dette Forhold hos Germanerne mere end tilstrækkeligt ¹³²); han nævner endog udtrykkeligt, som vi ovenfor have seet, kongelige Slægter hos visse Stammer. Heller ikke mangler det paa historiske Oplysninger om germaniske Dynastiers Oprindelse. Et af de mest glimrende Exempler herpaa gav Marbod, Marcomannernes berømte Fyrste, som, ved Vandskraft og Klogskab fra en fribaaren Mand hævede sig til Folkets Hovding, og siden til Konge og en mægtig Erobrer. Dette strider heller ikke imod den almindelige Sætning, som Historieforfatteren opstiller i Germania: Konger

¹³¹) „Eodem anno Cheruscorum gens regem Roma petivit, amissis per interna bella nobilibus, et uno reliquo stirpis regis, qui apud urbem habebatur, nomine Italicus. Paternum huic genus e Flavio, fratre Arminii, mater ex Cattemero principe Cattorum erat.” o. s. v. Tac. Ann. XI. 16. Ved „amissis nobilibus” kan dog, som det følgende i Historien viser, ikke forstås, at Alle, men en stor Deel af Adelen var gaaet tilgrunde.

¹³²) Ligesom han om Italicus giver tilkiende, at han, som født af kongelig Stamme, i sin Slægts Adel og Anseelse hos Folket stod høiere, end nogen anden (Ann. XI. 16.), saaledes Ann. IV. 13: „Julius Paulus et Claudius Civilis, regia stirps, nobilitate ceteros antebant.” Histor. IV. 55. „Classicus nobilitate opibusque antea alios; regum illi genus, et pace belloque clara origo.”

vælges efter deres Adel (*ex nobilitate*, af de fornemste Slægter), Hærførere (*duces*) efter deres Tapperhed eller Krigsdygtighed (*ex virtute*). Mårmest udtrykker dette dog kun: at til Kongeværdigheden fordrede Germanerne i Almindelighed ligesaa nødvendigt en høj Slægt, som de krævede Tapperhed af Anføreren, enten han var Konge eller ikke. Foreninger af talrige Stammer til store Krigsforetagender behøvede et fælles Overhoved; men ogsaa i et saadant Tilfælde var Wttens Adel afgørende. Da Frankerne, paa Grobringstoget til Gallien, skulde drage over Rhinen, beretter Gregorius fra Tours, vilde de have en Konge, og ham valgte de af den første og ædelste af deres Slægter: Merovingernes¹³³⁾.

Dette er i øvrigt en sildigere Bestyrkelse paa Fremstillingen hos Tacitus: ikke alle germaniske Stammer i hans Tid styredes af Konger; hvilket endnu Beda beretter om de gamle Saxer. For at tage dette i den rette Mening, og tillige bringe det i Overeensstemmelse med den hele af Tacitus skildrede Forfatning hos Germanerne (hvortil vi omtrent, i den Henseende, finde et Sideskifte i Norge for Harald Haarfagers Tid) maae vi uden Tvivl kun tænke paa Stammesamfund af mindre Omfang, som hverken fattedes deres fornemme, mægtige Adelslægter (*proceres, nobiles*), deres Overhoveder og Dommere (*Principes*), eller deres valgte Krigshøvdinge (*duces*); men som endnu ikke havde samlet sig i større Foreninger eller Folkesamfund, under en fælles styrende Overherre. Hvor en saadan større Forening var kommen i Stand, der har uden Tvivl ogsaa snart en mere monarkisk Forfatningsform gjort sig gældende, fordi den var nødvendig. Germanerne havde intet nationalt og politisk Middelpunkt, som Romerne i deres evige Stad. Fra det Tidspunkt af, da deres Krige bleve mere end

¹³³⁾ „Reges super se creavisse de prima, et ut ita dicam, nobilitati suorum familia.” Gregor. Turon. II. 9.

Stammefæder, da de vare i Stand til mere, end at forsvare deres Frihed, da de vare stærke nok til at angribe den ravende romerske Colos, og at fremtræde som Erobrere — fra den Tid var Kongedømmets Regleringsform og Indflydelse paa Statsdannelsen afgjort og vedvarende. Tidligst udviklede det en central Organisme og Magt hos Frankerne; disse bleve derfor ogsaa det tydske Folk, der tidligst dannede en fast, selvstændig, eiendommelig udviklet Statsmagt, som fra det erobrede nordlige Gallien længere hen atter gik erobrende tilbage til Stammelandet, og ved Carl den Stores mægtige Aand lagde Grundvolden til Europas nyere Statssamfund.

I den ældre, oprindelige Forfatning, saaledes som den fremtræder hos Tacitus' Germaner, og i nogle af den nordiske Sagnetidens tidligste Træk, var det monarkiske Princip hverken almindeligt, eller fuldstændigen udviklet. Demokratie og Aristokratie holdt hinanden i Væge; Orientens umiddelbare Gneherkere (Chan, Sultan, Keiser, o. s. v.) over og ved Siden af det adlydende Folks Hælf: kendte aldrig den germaniske Verden. Der hvor endnu den arvelige Kongeværdighed, eller den egentlige monarkiske Styrelse, ikke var bleven Vedtaget og Folket: der var Forfatningen, som hos Sakerne. Større og mindre Samfund, eftersom Menigheder, Slægter og Stammer havde forenet sig om at danne dem, styredes i Fredstid ved Folketing og dommende Hovdinge¹³⁴), og fulgte i Krigen den valgte Anførers Bud. Klart fremtræder Adskillelsen af begge Embede og Værdighed; og det var allene Kongen, der forenede begge. Den islandske Fristat, der ikke kendte til nogen Krigsforfatning, havde derfor kun Ting, Dommere og Tingmænd; ingen Hovdinge (principes) eller

¹³⁴) Om Sakerne: „Pro suo libitu . . . singulis pagis præerant singuli.” Vita Lebuini. (Pertz Mon. II. 361. „Variis diversa modis plebs omnis habebat quot pagos tot pæne duces.” Poeta Saxo ad. a. 772.

Anførere (duces). Allerede Cæsar skielner udtrykkeligt imellem begge¹³⁵⁾. Herman (Arminius) var ikke Cheruskernes Fyrste, men Hærfører; Beskyldningen, at han higede efter Herresmagt (regnum affectans), reiste et Partie blandt Folket imod ham. Men ogsaa der, hvor et Stammesamfund, et Fylke, i Fredstid ikke kiendte andre, end valgte og dommende Overhoveder¹³⁶⁾, maae vi tænke os disse beklædte med høiere Bærdighed og Myndighed, end nyere Tids indsatte Landsdommere. Det var Folkestyrrere, som foruden den Ansæelse og Indflydelse, deres Stilling, Embede og personlige Egner gave dem, som oftest forøgede den ved Standsfortrin, ved Rigdoms og talrige Klienters overalt og til alle Tider gjældende Hielp.

I øvrigt, skiondt saavel Tydsklands som Skandinaviens Historie, under Stammesamfundenes og Folketsfrihedens Periode, kun er til i de enkelte Fragmenter, der ere levnede i Tacitus' Annaler, hist og her hos andre romerske Historiefriivere, i Snorres Saga om Ynglingerne og om Harald Haarfager, og Earos med Myther og Fabler blandede danske Sagnhistorie: saa have vi dog paa en Maade et temmelig fuldstændigt historisk Billede af hiin Periode bevaret hos Angelsaxerne og Franckerne; hos de første saameget tydeligere, da, for medelst Landets geographiske Forhold, Folket der mere isolerede sig, og Forfatningens historiske Udvikling i det Hele var elendommelig, national og conservativ. Hvorledes det er gaaet til

¹³⁵⁾ „*Duces principesque Nerviorum.*” Cæsar. B. G. V. 41.

¹³⁶⁾ „*Principes regionum atque pagorum inter suos jus dicunt.*” Id. B. G. VI. c. 22. „*Optimates et iudices*” kalder Ammian. Marcellinus dem hos Vestgotherne; XVII. 12. XXVII. 5. XXXI. 3. Efterat den longobardiske Konge Clephos i A. 576 var myrdet, visde man ingen Konge have; i ti Aar styredes Longobarderne af 30 Førdinger (duces), hver over sit Herred eller District; men Folket blev tied af denne Regiering, og tog omsider den Myrdedes Søn til Konge. *Warnefrid*, gesta Longobard. II. 32. III. 16.

ved Rigeres Stiftelse i Norden, ved Kongedømmets Uddannelse, stigende Magt og Betydning; hvorledes andre mægtige Slægter (Eorleyn, Jarleætter, Hovdingstammer) ved store Landbesiddelser have kunnet vedligeholde en for Kongerne ofte farlig Magt; og hvorledes Folket, hvis frie Stand, i dens Forhold baade til Trællene og Mellemklassen („die Mittelfreien“, „Liten“, Landboer, Bryder, Borne, o. s. v.) egentlig udgjorde den anden Grad af Aristokratiet, længe vedligeholdt en selvstændig Tilværelse, beskyttet ved Retsvedtægter og Deeltagelse i aarlige Rigsmøder, m. m. — alt dette maa man fornemmelig danne sig en Forestilling om af den angelsaksiske Historie, sammenlignet med enkelte Træk i den norske og svenske Kongesaga, i Folkelovene, o. s. v. Vi kunne her blot hentyde derpaa, ligesom paa den almindelige Overeensstemmelse i alle germaniske Nationers Forfatning, der, hvor virkelige Folkesamfund og Riger dannedes: nemlig Arvefølge i kongebaarne Slægter, forenet med Folkfrihed, og den herpaa grundede Valgret hos Folket, som ved Slægtprincippet indskrænkedes enten til Hyldingsret, eller Valg i Kongestammen. — Det Giendommelige i disse germanisk-scandinaviske statsretlige Ideer og Grundfætninger bliver os neppe mere tydeligt, end ved en Sammenligning med den romerske Forfatning i Keisertiden. Her gaalet hverken almindelig Erkiendelse af Arveret i en Hersker-slægt, eller af Folkets Frihed, Selvstændighed og Deeltagelse i Statsmagten og Lovgivningen. Denne Magt var concentreret i den ene Verdensstad; Regionernes Imperator var ogsaa Monarkiet; en militair-despotisk Forfatning vedligeholdt sig ved Grøbringer, ved en gammel og fast indvortes Organisme, en høist udviklet Statskunst og længe uudtømmelige Hjelpehænder.

Forholdene i Scandinavien, med Hensyn til Kongemagt og Kongeværdighed, vare i det Hele ikke meget afvigende fra de angelsaksiske; det turde maaskee ogsaa fortjene en næiere

Undersøgelse, om ikke i Særdeleshed i Norge en Deel af den sildigere Statsorganisation har havt sin Oprindelse eller sit Forbillede i England. — Ligesom her var det ogsaa i Norden altid visse Slægter, hvis Gtllinger fortrinligen betragtedes som kongebaarne, og herved ophøiede over alle andre. Vil man derfor ikke gaae tilbage til en forhistorisk Sagtid, eller til den Periode, hvorm vi ei kunne vide meget meer, end hvad ovenfor er udviklet, at Folketammer, deelte efter Landskaber, Fylker eller Syssler, styredes af Hovdinge og Smaafonger: da ere de ældste og bekendte nordiske Kongeslægter saa saa, og saa gamle, at deres Oprindelse taber sig i Mythernes Region (Ynglinger i Sverrige, Skyldinger (Scyldingas), eller Skioldunger i Danmark); ligesom den sidstnævnte Kongæt efter al Sandsynlighed (det danske Riges Samling havde ellers neppe gaaet saa let for sig) har givet Udspring til den Stamme, der herskede i Danmark fra Kongerigets Stiftelse til Calmar-Unionen.

Med et ligesaa afgjort, som over den hele nyere europæiske Verden almindeligt Arveligheds-Princip, synes den tydeligt udtalte, ved Historien bekræftede Grundsætning: at Konger regierede efter Valg, baade hos Germaner og Skandinaver, at staae i en besynderlig Modsigelse. Denne opløses dog uden Vanskelighed, ved at betragte det oprindelige og ældste Forhold: Menighedernes og Stammernes frie Samfundsform, overført paa det sildigere og større Folkesamfund; den længe bevarede Folkefrihed, ved Siden af den fra umindelig Tid herskende Standsforskjel. De Fribaarne erkjendte iblandt sig høiere, ædlere Slægter; men ikke af enhver saadan vilde man udlede og vælge Folkets øverste Styrer, Overhoved, eller Konge. Man tog ham altid af Herrestammen, saalænge denne varede, eller blandt den Slægt, som allerede ved Traditionen havde et Slags Hellighed, en giennem mange Generationer nedarvet Anseelse,

Navnkundighed og Hersterglands. Men saa uudsletteligt som Herrestammens Prærogativ var, saa uadskilleligt fra den gamle Folkefrihed var den Idee: at ligesom Folket selv udvalgte sine Forstandere, Aldermænd, Dommere, Lagmænd, o. s. v. i de mindre Samfund, saaledes maatte det ogsaa faare sit høieste Overhoved, den, som skulde have den øverste Magt til at styre og befale efter Landets Bedtægt. Begge Dele forenedes ved den Udvei, der forefindes som almindelig Skik hos germaniske Folkesamfund og i Norden. Man forlod ikke Kongestammen; men faarede eller hylde i den afgangne Konges Sted hans Eftermand iblandt hans Søner eller nærmeste Slægt. Heraf dannede sig paa den ene Side den Kongebaarnes Standsret og Arveret, der betragtedes som uomtvistelig; men paa den anden Side vedligeholdte sig den Valgret hos Folket, der vel hos forskellige Folkefærd og i forskellige Tider udøvedes under meget afvigende Former; men i det mindste altid forudsatte Folkets Hyliding som en nødvendig Bekræftelse af det stætte Valg.

I flere af de ældre svenske Landstabslove er Valgprincippet og Folkets Valgret saa tydeligt udtalt, at der ikke behøves videre Beviis for dette Rige; men heller ikke mangler den svenske Kongesaga Bevise paa, at allerede før Rigets og de to Hovedstammers definitive Forening, gaves der hele Kongerækker hos Svearne af een Art, hvis Arveret, i lige nedstigende Folge, Folkets Valg og Hyliding havde erkiendt. Den samme Arveret i Norge fastsætter Rigets ældste Landslov¹³⁷⁾. I Danmark, hvis gamle Landstabslove ganske fattes enhver statsretlig Bedtægt, viser Middelalderens Historie dog det egne Phænomen, at Kongevalg, uden at Slægten forlodes, ikke allene omtales som gieldende Skik i ældre Tid; men udøvedes med vedvarende og bestrykt Gyldighed gennem alle Perioder i Forfatningen, fra Svend Estridsens Tid, indtil Souveræniteten;

¹³⁷⁾ Hagen Adelsrens Gulath. ov. Christ. B. Cap. 1.

vist nok saaledes, at man allerede temmelig tidligt seer, at Adelen havde den stærkeste Indflydelse ved Valghandlingen, indtil endelig denne blev en Act, som det høiere, omsider næsten enemægtige Aristokratie udelukkende tillegnede sig. Denne Tilstand, der tilhører tidligere Tidsaldere, vedkommer os egentlig ikke her; og den er for ikke længe siden (1836) i en historisk og statsretlig Deduction, fuldstændigt oplyst¹³⁸). Det eneste, her kan være Anledning til at bemærke, er at den her omtalte Afhandlings lærde Forfatter dog synes at gaae for vidt, naar han antager: at der i Sars's Levetid „flet ikke var Tale om nogen Arverettighed for Kronprætendenten“. Dette strider ikke allene imod mangfoldige historiske Facta og Omstændigheder (ethvert Medlem af Kongeslægten ansaae sig jo, netop ved Arveret i Slægten, i Besiddelse af Adkomst til Thronen, som oftest paa Grund af Ledregning eller Slægtskabets Nærhed, og altid paa Grund af Muelighed til at vinde Thronen ved Folkets Valg i Slægten); men det strider ogsaa mod den hele, uudsletteligt grundfæstede Idee om Herrestammens eller Kongeslægten's udelukkende Berettigelse. I den hele Periode, som den anførte Forfatter giennemgaaer, forekommer ikke let noget Exempel paa, at der nogensinde hos Folket var Tanke om, at Valget kunde forlade den arveberettigede Slægt. Folkets Valg og Hylдинг var egentlig at betragte som en Afgiørelse af Spørgsmaalet: hvilken af den afgangne Konges nærmeste Arvinger Kronen skulde tilfalde. Efter al Sandsynlighed har det ogsaa mest været de særegne Omstændigheder ved Svend Estridsens Død, de mange, udenfor lovligt Egtteskab fødte Børn, han, som en christen Konge, efterlod, og at disse enten

¹³⁸) Om Kongeværdighedens Arvelighed forbum i Norden, af J. E. Larsen. (I Anledn. af Schlegels Statsret S. 34 o. flg. og Rec. over samme [ved E. Engelstoft] i Maanedsskr. for Litt. I. 137—149.) Møllers Nordisk Tidsskr. f. Hist. m. m. IV. S. 1—47.

ingen Børn, eller dog ingen vorne Sønner havde, der baade gav Anledning til den usædvanlige Succession af fem Brødre efter hinanden; og til den herved styrkede Fornyelse af Folkets Valgret og Magnaternes Indflydelse paa dens Udøvelse. Det synes ogsaa tydeligt nok, at det, i bestandigt stigende Grad, var Optimaterne, eller den mægtige Adel i Danmark, mere end Almuen eller Folket, der fremmede og udviklede Valg-Principet, eller søgte at opretholde og bestyrke den Grundsætning: at Valget kunde drages fra den nærmeste Arving til hvilken som helst anden Etling af Kongeslægten¹³⁹). Hvor stærkt imidlertid dette Princip var blevet allerede i det 11te Aarh., skønnes deraf, at selv en saa mægtig og af Folket saa yndet Konge, som Valdemar den første, sandt det raadeligt, ved en Hylдинг i levende Live at sikre sin førstefødte Søn Thronfølgen.

Et andet væsentligt Punkt i Betragtningen af de germanisk-scandinaviske Nationers Kongestyrrelse og Kongemagt, er dens Begrænsning ved Folkesfrihed og Folkerettigheder. En kort Berøring af dette Punkt vil slutte disse Bidrag. — Om Kongemagtens Oprindelse kan her i historisk Henseende bemærkes: at man hos enkelte germaniske Folketærd (s. Gr. Frankerne) vil finde det anført, at de ved Valg ophøiede en Fyrste eller Hovding til Konge, og at denne Fremgangsmaade bekræfter Fremstillingen hos Tacitus; men vi erfare dog derved egentlig ikke meer, end i al Fald dette, at Hovdingen eller

¹³⁹) Prof. Larsen har ogsaa selv fremhævet (anf. St. S. 27), at efterat Christoffer II. Valg, saavelsom hans følgende Affattelse, og Valdemar Erikssens ved et overmægtigt holsteensk Parti fremmede Valg, syntes at have ophævet al Arveret til Kronen: vedbliver Valdemar Christoffersen ligesuldt (1338) at skrive sig: „saa Arving til Danmarks Rige“ (verus heres regni Dacie.) Dette viser heller ikke blot, at det kongelige Huus paaastod en bestemt Arveret til Riget; men det indeholder isærbeleshed Valdemars Reservation af den Ret, Fødselen gav ham, ikke som nærmeste Arving, men overhovedet som kongebaaren Arving.

Ætlingen ved Kongenavnet steg til en højere Værdighed; derimod intet om hvorledes hans Magt blev fastsat, udvidet og bestyrket; eller, for at bruge nyere Udtryk om Forhold, der i meget ere høist afvigende fra vore Tiders, hvorledes de Gamles statsretlige Begreber grundlagdes og dannede sig, ved Overgangen i Forfatningen fra Demokratie til Monarchie. — Det er ligesaa let at sige, som det ogsaa er en almindelig Sætning i nyere Tid, der gjentages i enhver Historie: at Kongernes Magt var indskrænket. Enhver seer, ved det første Indblik i de tidligste europæiske Statsformer og Regieringsforhold, at Kongerne hverken vare asiatiske Sultaner, absolute Monarker, eller (efter vore Begreber) constitutionelle Regenter. Der var en Modvægt udenfor Kongemagten; en giældende og activ Magt udenfor denne, som ved flere Leiligheder og i væsentlige Tilfælde indskrænkede Udøvelsen af den kongelige Myndighed; men denne Modvægt var hverken stadig, eller sikkert grundet. Hele Middelalderens Historie er, ligesaa fuldt som vor Tids, en vedvarende Stræben, fra begge Sider, efter at tilvejebringe en Eigevægt i Statens Organisme. Naar vi sige: hiin Modvægt laae i Folkets Frihed: da er dette for en Deel et ubestemt og ufuldstændigt Udtryk. Folket — hvor et organiseret Folkesamfund med Kongestyrrelse virkelig eksisterede — maa vi for det første erindre, havde ligesaa lidt en almindelig og uindskrænket Frihed, som Kongen uindskrænket Magt. Folketsfriheden havde ikke blot sin Begrændsning ved Love og Vedtægter; men ogsaa ved en Standsforskjel, der paa den ene Side stillede et toledet Aristokraties Overvægt (højere Adels og Bønder), paa den anden Side Almuens Selvrædighed, som Hindringer mod en ordnet politisk Frihed. Kongens Stilling have vi søgt at udtrykke ved at kalde ham Folkestyrrer, og derved villet betegne, at han var mere Regent, end vilkaarlig Hersker. Men undersøger man den gamle Tids

Forhold, mere efter Tidens eget Væsen og Charakter, end blot efter Begreber, som laanes og overføres fra vor Tid: da vil man dog finde, at lige fra den historiske Tidsalderes Begyndelse ere hine Forhold saaledes skiftede, at overalt hvor Konger fandtes, der styrede de, efter Love og et Slags Forfatning; men herskede tillige, i Folge Folkets egen Villie og den almindelige Erkiendelse af Nødvendigheden i at Statens Overhoved, ikke allene i Begrebet maa have Magt, men ogsaa virkelig kunne udøve den.

Overgangen fra det mere demokratiske Stammesamfund, under en vedvarende, eller endog kun i Krigstid (som det berettes om Sakerne) giældende Styrelse af Folkesforstandere eller Hovdinge til et Folkesamfund og Kongedømme, er, som vi have seet, hverken hos de tydske Folkelærb, eller i noget af de skandinaviske Riger, fuldstændigen historisk belyst. Endeel Bidrag til en saadan Oplysning gives i den tidligste frantiske Historie, efter Fremstillingen hos Gregor fra Tours; men snarest ville vel Sporene af hiin Overgang med tydeligere Træk være at finde i den angelsaxiske Historie, hvor alle Elementer, saavel af den gamle, frie Forfatning, som af Standsforskjel, og af Adelen, Hovdingklassens større Magt og Indflydelse, giennem alle denne Histories Perioder, fra det 6te Aarhundrede til den normanniske Erobring, og lang Tid efter denne, findes vedligeholdte i deres Væsen, og kiendelige under deres Formskifter. Men, hvad andensteds ikke er saa tydeligt og fuldstændigt, lader sig dog ogsaa der for en stor Deel ved Jævnførelser og analogiske Slutninger indse og forklare. Overalt finde vi Kongerne, saa tidligt som de fremtræde, fra Arilds Tid i Besiddelse af den største Grundeieendom; men finde ligesaa tidligt denne Eiendom som et Behn af Folket (som vi tør bruge dette Udtryk), som Kongernes Odelsgods, der med Riget gik i Arv til Thronfølgeren

— med andre Ord, som *Krongods* eller *Domaine*. Allerede dette tildeelte Kongen — der altid kunde give, og aldrig behøvede at tage, der sjelden, som tidligere Tidens Fyrster kun alt for hyppigt, maatte ty til Paalæg for at vedligeholde Kongeværdigheden — den højeste Grad af Selvstændighed, en overveiende Magt og en afgjort, vidt udbredt Indflydelse, som Ingen af Landets Store eller Høvdinger kunde opnaae; foruden at Kongen altid, paa Grund af det oprindelige eller ældste Lehnprincip, der udviklede sig i og ved Følgeskabet, (*comitatus*) betragtedes som Landets Overherre, som Overeiendomsherre til alt *Krongods*, og til enhver Jordstrækning, der ikke bevistligen var i en Menigheds Besiddelse; endelig som Folkets Drot eller Fyrste, i hvis Magt det stod at have enhver fri Mand blandt Folket til højere Stilling, Stand og Værdighed; og saaledes at danne sit Følge, sit Hof, saa talrigt og saa betydeligt, som han formaaede. Naar hertil lægges den højeste Befaling over Hæren, saa snart og saa ofte den var samlet, den øverste dommende Myndighed, Forsædet ved Folketinget og det øverste Retterting, udelukkende eller Fortrinsret til at foreslaae nye Vedtægter, og Myndighed til at sanctionere dem; tidligt nok ogsaa den Rettighed, om ikke egenmægtigt at paalægge Skatter, dog at fordrø dem af Folket: da have vi allerede i disse Træk en Forening af store Prærogativer, som maatte gjøre enhver af de gamle Konger mægtig, der havde Evne og Mandskraft til at bruge sin Magt. Grænser for denne var det heller ikke let at sætte i Tidsaldere, hvis Culturgrad medførte, at Privatretten kunde være meget udviklet, imedens de statsretlige Forhold for en stor Deel endnu vare ubestemte eller vaklende.

Historien viser dog tydeligt nok, at der, ved Siden af Kongemagten, i en lang Række af Aarhundreder, blandt tyske og skandinaviske Nationer tillige vedligeholdte sig en levende Kraft

hos Folket — en Bevidsthed om national Frelshed og Folketsfrihed, som fordrede Erkiendelsen af Folkets Berettigelse til at styres efter Vedtægter og Grundsatninger, der vel ikke havde deres Garantie i skrevne Grundlove, men i Traditionernes Magt, i den fra Slægt til Slægt nedarvede Mænd og Folkeskik. Ved den bevarede Folket sin communale Organisme, som et Middel til friere Raadighed over de Anliggender, der mere vedkom de mindre Foreninger, (Vymenigheden, Herredet, Landskabet) end det hele Folkesamfund. Men ogsaa dette havde sit nationale Centrum i det almindelige Folketing, hvor, som Tacitus siger, de store, de vigtigste Sager, saadanne, der vedrørte det Heles Belfærd, Kongevalg, Krigstog, Udrustninger, Paalæg og nye Vedtægter eller Loves Bekræftelse, afgjordes af Drot og Folk i Forening. Her kunde dog, som gamle og nye Tiders Historie viser, det hele Folks Villie og Stemme sjelden eller aldrig yttre og samle sig til virkelig Enhed. En overveieende Mening fra en eller anden Side, fra et eller andet Parti, blev sædvanlig den gieldende; men ligesom vi see, at ved Angelsakernes Rigsmoder, de mægtige Jarler, der ikke vilde stemme med Hæerskedens Beslutning, tidt nok slet ikke ansaae sig for at være bundne ved denne: saaledes varede det Mørhundreder, inden fastere Statsforhold kunde tilvejebringe en nogenlunde ordnet Egeværkt imellem Folkemagten, Aristokratiet og Kongedømmet; og endskiøndt det sidste, som i Norden fremtraadte ikke meget sildigere, end i de andre af det nyere Europas Stater, dog hist udviklede sig under ganske isolerede og eiendommelige Forhold, uden at modtage nogen Blanding med overførte romerske Institutioner: var Striden imellem de forskellige Elementer og Kræfter i Statsorganismen dog ikke mindre langvarig, ikke mindre indvirkende paa Nationernes Tilstand i Skandinavien, end i de forhen romerske Lande, hvor Stater og Forfatninger dannedes ved indvandrede germaniske Folketsfærd. Allerede i den

tidligere Periode af Kongedømmet er den ældre aristokratiske Modvægt tilstede. Det er de forrige Landshøvdingers, de mægtige Jarlers og Storbønders Slægter, som her træde imellem Kongen og Almuen. Dette er et eget Forhold, hvis Udvikling især viser sig historisk klart i Norge; og som er meget forskielligt fra den sildige Middelalders Aristokratie, hvilket i Norge neppe kan siges at være kommet til rigtig Udvikling.

Man har ingen Grund til at paastaae, at noget af de Scandinaviske Riger umiddelbart dannede sig, enten efter den gamle Verdens, efter Angelsaxernes, Frankernes eller nogen anden tydt Nations Statsmonster. Dog finder man hist, ligesom de samme oprindelige Elementer hos Folket, saaledes den samme Deling af Stænderne og den samme Rivalitet imellem disse. Ingen Steds viser Nordens Historie fra den tidligste Sagtid os nogen reen republicanst Aand eller Form, i et fuldstændigt og fuldendt demokratisk Folkesamfund; thi Island var kun Begyndelsen til et saadant, der aldrig kom til fuld Modenhed. Men netop denne, af den norske Nation udsprungne, kun halvt udviklede Fristats Historie, der næsten fra Begyndelsen bestaaer kun i en Række af mægtige Familiers Stridigheder, giver et levende Exempel paa, at hverken det rene Demokratie i Norden kunde komme til Fuldbendelse, eller Aristokratiet kunde forene sig med dette til en Stat uden Konge. En ældgammel Form ledsager den hele germaniske og Scandinaviske Folkedannelse. Kongedømmet, ved Siden af Folkefrihed, og imellem begge den ligesaa gamle, i sin alt for mægtige Udvikling for begge lige farlige Adelsmagt: disse ere de organiske Hovedkræfter, der have virket glennem Scandinaviens hele Historie; man kunde sige, fornemmelig i Sverrige, som det Rige, hvis Forfatning i den længste Tid mindst har været modtagelig for fremmede Indflydelser.
